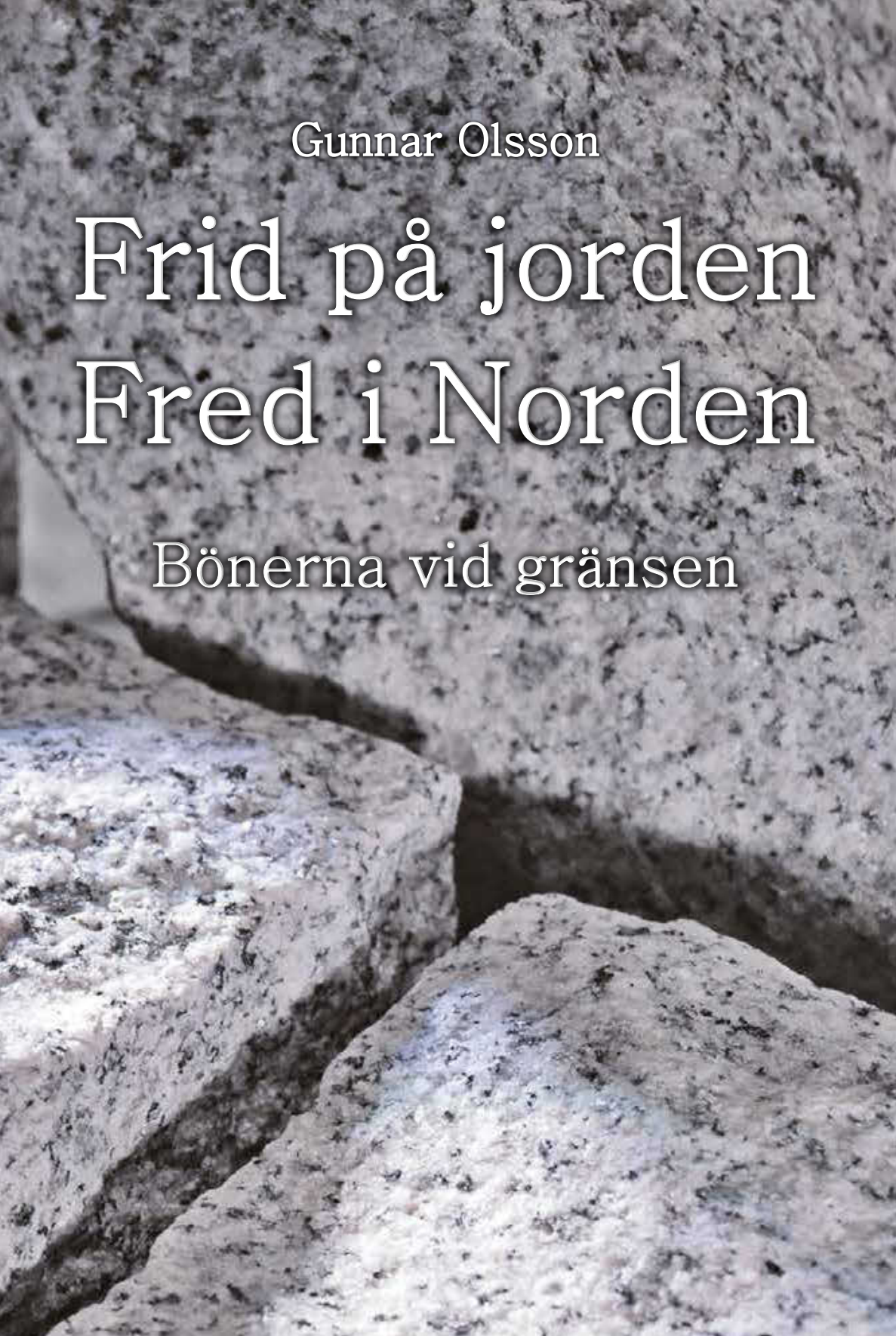

Gunnar Olsson

Frid på jorden Fred i Norden

Bönerna vid gränsen

Frid på jorden
Fred i Norden

Frid på jorden Fred i Norden

Gunnar Olsson

© Gunnar Olsson 2012

Boken ges ut i samarbete med Missionskyrkan i Ed.
För beställningar av boken: jg.olsson@telia.com

ISBN 978-91-637-0448-2

Omslag: Elionor Johansson

Layout: Kari Koljonen

Tryck: IT Grafiska AB, 2012

Innehållsförteckning

Förord	9
Inledning	11
I. Väckelserörelsen i gränstrakterna mobiliserar i bön 1905	15
1. Gränsfolket	15
Hundraåriga gränsöverskridande kontakter	15
En gränsöverskridande väckelserörelse	17
Andra kontakter över gränsen	19
Nya kontaktvägar	21
2. Unionskrisen och krigsrisk	21
Dramatiken 1905	21
Unionskrisen	22
3. Bakgrunden till väckelsen vid gränsen	24
En rörelse för religionsfrihet	24
Starka och orädda människor	25
En andlig revolution	26
Förföljelser och konventikelpakat	29
Väckelserörelsen i gränstrakterna	30
Andliga väckelsetider	33
Vad är en väckelse?	33
4. Väckelserörelsens nätverk	34
Stugmöten, missionshus och kapell	34
Tidiga gränsmöten	35
Hur nätverken formades	36
Samuel A. Johansson	37
Göteborgs Veckotidning	38
En norsk metodistpredikant och fredsivrare i väckelserörelsen	40
O.B. Odhelius	44
Den aktuella situationen för väckelserörelsen 1905	47
En svensk på studiebesök i Oslo	47
Albert Lunde till Sverige	48
Väckelserörelsens fredskontakt mellan Oslo och Stockholm 1905	48
Församlingen i Oslo sanktionerade Lundes besök i Stockholm	50
5. Väckelserörelsens Riksgränsmöten månadsskiftet maj/juni 1905	55
Väckelserörelsens ledare var väl insatta och starkt engagerade i den politiska krissituationen	55
Lokala församlingar arrangerade gränsmötena	57
Protokoll	57
Pressklipp och referat från gränsmötena.	58
Bön för fred i Norden.	64

6. Väckelserörelsens argument för en fredlig lösning av unionskonflikten	67
Kristelig Tidende	67
Olika reaktioner i Sverige och Norge	68
Unionsdebatt på bred front i Norge och Sverige	70
Väckelserörelsen i Sverige slår an tonen	71
Reaktioner bland väckelsens folk i Norge	72
Några anteckningar på ett deltagarbevis	73
Utdrag från kung Oscar II:s trontal	75
Sam. A Johansson fortsätter att framföra synpunkter	75
Ett nationsinspirerade tal för fædrenelandet	78
Betydelsefulla kristet/bibliska argument från Sam. A. Johansson	79
Missförstånd i olika uttalanden och formuleringar	81
Missförstånd i hälsningstelegram	82
Om brytningar och spänningar bland väckelserörelsens folk i Sverige	83
Väckelserörelsens argument för en fredlig lösning på unionskonflikten	87
7. Bönen	89
En bön med många dimensioner	89
En fri bön, som inte var formulerad "uppifrån", som ett påbud	89
Ett uttryck för gemenskap	90
Begreppet nåd	91
Vad som tillhör vår frid	91
Om disharmonin mellan folken	92
Bekännelse av synd	92
Bön om förlåtelse	93
Att Gud inte skall ta sin hand ifrån oss	93
Bön för kung Oscar II	94
Bön för svenska och norska regeringarna	94
Bön för journalister och tidningspress	95
Bön om ödmjukhet	95
En magnifik avslutning.	95
8. Kungahuset och väckelserörelsens nätverk	96
Drottningens förhållande till Norge	97
Professor Yngvar Nielsen, Oslo	98
Kung Oscar II	99
Oscar II:s handlingssätt uppmärksammades internationellt	100
Kungens kontakt med väckelserörelsen	101
9. Norska och Svenska kyrkan och unionsupplösningen	102
Vilken roll hade kyrkorna krisåret 1905?	102
10. Freden och "Takkefesterna"	105
Förhandlingarna i Karlstad och fredsöverenskommelsen	105
Förhandlingsdelegationerna	105

Fredsuppgörelsen	107
Glädjen över fredsöverenskommelsen i Norge	109
Väckelserörelsens glädje och tacksamhet	110
Takkefesterna	112
Miraklenes år og Hjertenes union – Bättre kan det inte uttryckas	113
Sammanfattning	114

II. Väckelserörelsens fortsatta betydelse i gränstrakterna fram till och under den tyska ockupationen av Norge 1940 **117**

11. Gränsfolkets situation 1940	117
När katastrofen var ett faktum	117
En ögonblicksskildring från Fredrikstad	118
12. Väckelserörelsens fortsatta gränsöverskridande kontakter	121
Gränsmötena fortsätter	121
Dalslänningarna "på hugget"	122
13. En svår tid av oro och ovisshet	124
14. Flyktingvågen till Sverige	128
Strömmen av flyktingar från Norge	128
Exempel på flyktingmottagning i gränssamhället Dals-Ed i Dalsland	128
Fler exempel på olika flyktingöden och flyktingmottagningar i Sverige	132
Olika motivering för flykten från Norge	133
Fyra unga män	133
Ransoneringskort	134
15. Den norska motståndsrörelsen i Sverige	135
Rävmarken mellan Ed och Nössemark	136
Rävmarkens missionshus	137
16. Om norrmännens inställning till Sverige och svenskarna	139
Avslutning och sammanfattning	139
Smörgårdsbordet	140
Noter, källor och litteratur	143

Förord

Författaren till denna undersökning har tjänat som pastor i Svenska Missionskyrkan och känner väl svensk väckelserörelse i gränstrakterna. Tack vare besök i Norge hos kollegor och församlingar har han egna erfarenheter av skilda slag av gränstrakternas väckelserörelser. Denna folkrörelse med kristna förtecken har liksom andra en historia som sträcker sig hundra år tillbaka i tiden. Femtio år står här i fokus för denna undersökning.

Det handlar om gränskonflikt och konfliktlösning mellan de båda länderna Norge och Sverige 1905, som ett enormt skådespel på historiens arena, när unionskonflikten nådde sin kulmen och fredsöverenskommelsen klubbades. Kungliga, politiska, kulturella och andliga krafter ställdes mot varandra. Krigshot och allvarliga anklagelser om svek skickades upp som varnande ljusraketer över gränsen.

Mitt i all den mängd av historiska dokument om detta drama och om vad som åstadkom den i mångas ögon så unika fredliga unionsupplösningen löper ett djupt stråk av andlig gemenskap mellan de båda länderna, som är intressant att närmare undersöka. Det är om den folkliga kraften och om enskilda personer som aktörer denna bok handlar. Vad betydde den underliggande strömmen av religiositet för den fredliga utgången? Vad kunde en samlande bön för fortsatt fred, frihet och rätt betyda?

År 1940 ockuperades Norge av Tyskland. Ockupationen tog sig olika våldsamma uttryck i Norden. Hur mycket skulle slås sönder? Hur många liv skulle offras? Vad kunde den så starka gränsöverskridande väckelserörelsen betyda under dessa omständigheter? Frågor av detta slag har styrt undersökningen.

Författaren har publicerat förhållandevis många citat i framställningen av den anledningen att närheten till källor kan bereda såväl författare som läsare stor glädje. Sammanfattande referat riskerar ibland att skymma de skriftliga källornas innersta och måhända svårtydda mening. Läsaren får möjlighet att här själv tolka och jämföra med författarens karakteristik av de historiska förloppen.

För värdefulla insikter tackar författaren historikern Peder A. Eidberg, Oslo, pastor Edin Lövås och "Grensegruppen" från Halden samt Leif Tybell för genomläsning av manus. Författaren är tacksam till Frikyrkliga

forskningsrådet för stöd från C. E. Wikströms fond, som har gjort denna studie med dess många resor möjlig. För kritiska och inspirerande samtal riktas tack till missionsforskarna Sigbert Axelson och Gösta Stenström, och för hjälp och synpunkter på utformning av manus ett särskilt tack till Bosse Temneus och Katharina Hallencreutz på SIM (Svenska Intitutet för Missionsforskning).

Boken ges ut i samarbete med Missionskyrkan Ed.

Dals-Ed, Januari 2012

Gunnar Olsson

Inledning

En rörelse i gränstrakterna mellan Norge och Sverige har hittills inte fått den uppmärksamhet den förtjänar. Det rör sig om den andliga väckelserörelse som med kraft drog fram i Østfolds fylke i Norge och de båda landskapen Värmland och Dalsland i Sverige från mitten av 1800-talet fram till början av 1900-talet.

I de böcker och skildringar, som gavs ut i samband med att det den 25 september 2005 var 100 år sedan unionen mellan Norge och Sverige brast och fredsuppgörelsen undertecknades i Karlstad, har det saknats en utförlig skildring av det nätverk och den samhörighetskänsla som väckelserörelsen skapat mellan människor i gränstrakterna och betydelsen av detta nätverk för den fredliga utgången det dramatiska unionskrisens år 1905.

Min förhoppning är att detta tomrum i viss mån skall fyllas genom att jag här synliggör och beskriver enskilda människor, grupper, föreningar och församlingar och deras insatser under unionskrisen.

Under ett tiotal år sedan 2001 har ett ekumeniskt nätverk, en gränsgrupp¹ av pastorer och präster från Norge och Sverige samlats några gånger varje år, oftast i Halden, för att samtala om lokal kyrkohistoria i västra Dalsland/Värmland i Sverige och Østfold i Norge. Studiet har ytterst handlat om väckelserörelsens betydelse och innehåll från senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet. Dessa samlingar har uppmuntrat mig att forska vidare och att försöka beskriva denna gränstrakternas väckelserörelse.

Jag har bott och arbetat i gränslandet sedan slutet av 1970-talet och lärt känna gränsfolket, inte minst i Nössemark, vilket påtagligt berört mig och bidragit till mitt historiska intresse för denna del av Sverige och Norge.

Min och mångas uppfattning är att denna mäktiga väckelserörelse i gränstrakterna bidrog till en positiv fredsuppgörelse mellan Norge och Sverige vid unionskrisen. När människor i Sverige på många håll upprördes över normmännens drastiska beslut att bryta unionsuppgörelsen, mobiliserades väckelserörelsens folk på båda sidor gränsen till storsamlingar i bön. Det är särskilt fyra gränsmöten som har uppmärksamrats i både Sverige och Norge – de i Charlottenberg, Hånsfjället vid Töcksmark, Dals-Ed och Nössemark.

Vid riksgränsmötena, som samlade tusentals människor från de båda länderna, talade man från predikstolarna om försoning och fred och manade till eftertanke. Man skrev i dagspress och i veckotidningar och

manade till besinning och balans. Till dessa storsamlingar efter den norsksvenska gränsen kallades förkunnare och folkbildare från Sverige och Norge, alla kända i väckelserörelsen. Jag kommer i min redogörelse att närmare presentera några av dessa personligheter. Från mötena skickades telegram till kung Oscar II, vars svarstelegram lästes upp i slutet av samlingshelgen.

Det fanns andra orsaker och förhållanden i de båda länderna, som ledde till en fredlig lösning av unionsfrågan, men jag har valt att inrikta mig på dessa stormöten i gränstrakterna. De var av religiös karaktär men hade även en politisk underton. Denna gemenskap har haft stor andlig och social betydelse på båda sidor gränsen. Samtidigt försöker jag spegla stämningen i gränstrakterna detta år, där man oroade sig för vad som skulle hända om det utbröt ett krig mellan folken. Man var förskräckt över risken att tvingas rikta vapen mot vänner man lärt känna så väl och som man umgicks med dagligen.

För att man skall förstå styrkan och djupet i denna gränsöverskridande väckelses gemenskap, skall jag även i stora drag beskriva vad som skedde på det andliga planet i de båda länderna i slutet av 1800-talet och under åren fram till 1905. I denna gemenskap utvecklades ett samarbetets nätverk mellan de båda länderna.

Som källa har jag främst använt Göteborgs Veckotidning (GV), som vid denna tid var en spridd och allmänt läst tidning i väckelsens Västsverige. Motsvarigheten på den norska sidan kan sägas vara Kristelig Tidende (KrTi), metodisternas tidning i Oslo, som hade en stor läsekrets i landet. Som källor har jag även använt andra tidningar från 1905, som haft anknytning till storsamlingarna vid gränsen, nämligen Arvika Tidning, Nya Wermlands-Tidningen, Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Svenska Morgonbladet och Jönköpings-Posten på den svenska sidan; Øvre Smaalenene, Smaalenene Amtstidende, Halden Arbeiderblad, Landsbladet, Verdens Gang, Drammens Tidende och Talsmanden på den norska sidan. Tyvärr tycks inte 1905 års utgåva av Indre Smaalenene finnas bevarad i något arkiv.

Vid stormötet i Ed i början av juni 1905, som samlade 1 500 människor, uppmärksammades särskilt predikanten och redaktören Samuel A. Johansson från Göteborg. Hans tal och den bön han bad vid detta tillfälle gav genljud över hela Norden. Sam. A. Johansson var då anställd predikant i Evangeliska Missionsföreningen i Göteborg, nuvarande Betlehemskyrkans Missionsförsamling, och var samtidigt en mycket uppskattad redaktör och ansvarig utgivare av Göteborgs Veckotidning mellan åren 1892–1909.

Denna Samuel Johanssons fredsbön publicerades i juni 1905 i Göteborgs Veckotidning, i Verdens Gang och på första sidan i Smaalenenes Amtstidende (Halden). Jag kommer att i ett kapitel lyfta fram dem som ett exempel på den betydelse man tillmätte dessa gränssamlingar. I Göteborgs Veckotidning från 1905 kan man följa fredsprocessen och den uppkomna krisen utifrån den kristna väckelserörelsens perspektiv. I tidningens ledare och i artiklar ger man visserligen uttryck för indignation och besvikelse, men samtidigt manar man till besinning och försoning.

Som källmaterial har jag även använt gränsförsamlingarnas och vissa organisationers årsberättelser. Jag hänvisar också till några av de stora och omfattande verk som publicerats om unionsupplösningsåret 1905. Det finns också flera historiska skildringar från gränstrakterna, inte minst från Fredrikshald (Halden) i Norge. Min beskrivning innehåller även citat från lokala "historieberättare". Här skall endast nämnas Frans Oscar Myrén och hans bror Dalslandsförfattaren Viktor Myrén, den senare känd för sina bygdeskildringar från väckelsetiden "Mästaren vid gränsen" och "De goda fotspåren". Viktor Myrén föddes och växte upp i gränsbygden Nössemark, endast några kilometer från den norska sidan. Han bodde en tid i Sarpsborg, där han arbetade vid Borregaards industrier samtidigt som han skrev artiklar för norska tidningar. Han var intresserad av norska språket och dess olika dialekter.

I samband med krisåret 1905 lär Viktor Myrén ha varit inkallad som soldat på den svenska sidan av gränsen. Hans bok "Gränsfolk" speglar i romanens form året 1905 och gränsbygden, som levde med den överhängande faran för krig fram till den stora fredsmanifestationen vid Bjørkebekk, när fredsuppgörelsen var klar och man samlades till *takkefest*. Där lär Myrén, då 22 år gammal, ha suttit med och spelat i blåsorkester på den svenska sidan.

Det är min förhoppning att denna skrift, utan att göra anspråk på att vara en fullständig redogörelse för händelseförloppet, skall ge en någorlunda rättvis bild av vad väckelserörelsens folk i gränstrakterna och dess nätverk i de båda länderna betydde för den fredliga lösningen på unionskrisen och vad detta betydde för den fortsatta gemenskapen för folket i gränstrakterna.

Gränsrörelsen visar samtidigt på bönen betydelse, inte som ett pastoralt eller kyrkligt påbud utan som ett kraftigt rop från folket. Den andra, mindre delen av min undersökning handlar om gränsfolkets situation och den fortsatta väckelserörelsens betydelse under ockupationstiden. Den utgörs av några exempel på stämningar och förhållanden i gränstrakterna vid denna så katastrofala invasion av Hitlertyskland och nazismen i grannlandet Norge. Gränsmötena hade

pågått fram till och med 1939, men fick avbrytas i samband med att gränserna stängdes. Genom olika kontaktvägar fick man besked om att församlingarnas verksamhet i Norge fortsatte som vanligt. Kyrkorna och missionshusen var egentligen de enda platser som var tillåtna att samlas i. Därför utökades verksamheten på flera håll.

Motståndet mot nazismen, Vidkung Quisling och Josef Terboven skedde på många plan, allt från att trotsigt gå emot mötesbestämmelser till att mer öppet protestera. Många hamnade på interneringsfängelset Grini, en plats där flera oppositionella norrmän torterades svårt, skickades till koncentrationsläger i Tyskland eller avrättades. Bland dem som fängslades fanns biskop Berggrav, som visat prov på kraft och mod i sitt och de norska biskoparnas och prästernas motstånd mot nazismen.

Gränstrakterna i Sverige fick nu ta emot den stora flyktingströmmen från Norge. Vakterna och gränspoliserna på svenska sidan var starka motståndare till Hitler och nazismen, men det fanns tyvärr en och annan av dessa som nekade norska flyktingar att komma in i landet. De flesta gränspoliserna var dock hjälpsamma och gjorde på egen risk fantastiska insatser för flyktingarna. Missionshusen och flera andra lokaler i Sverige blev nu tillfälliga bostäder för flyktingar.

Genom hela boken om väckelserörelsen i gränstrakterna finns påminnelsen om bönen betydelse. Man bad i gränstrakterna vid unionskonflikten, men aldrig tidigare hade man använt bönen mer intensivt än under ockupationsåren. Väckelsens folk i Norge hade hemliga kontakter. Där fanns små informationshäften som cirkulerade mellan medlemmar i församlingarna och instuckna hälsningar inne i till exempel ett havregrynspaket, som utgjorde en del av de matpaket som sändes från Sverige. Uppfinningsrikedomen, när det gällde att smugla in tidningar och annan information över gränsen, var enorm. Man var fast övertygad om att freden en dag skulle proklameras och att den tyska armén skulle tvingas lämna landet. Det fanns en stark motståndsvilja, förenad med hopp och tro. Skildringen omfattar också något av den norska motståndsrörelsen i Sverige och gränstrakterna i Dalsland och Värmland, som betydde mycket för norrmännen i deras motståndskamp, men också av deras besvikelse och bitterhet över att svenskarna tillät tågtransporter med tyska soldater genom landet.

I

Väckelserörelsen i gränstrakterna mobiliserar i bön 1905

1. Gränsfolket

Hundraåriga gränsöverskridande kontakter

Det personliga, ekonomiska, kulturella och andliga utbytet i gränstrakterna mellan Norge och Sverige har varit starkt genom århundradena. Dessa band och sammanhang har haft djupare rötter och större betydelse för gemenskapen mellan grannfolken än politiska beslut på riksplanet. Denna månghundraåriga känsla av samhörighet mellan gränsborna skulle visa sig ha en avgörande betydelse för en fredlig unionsupplösning år 1905.

Under senare år har gränstrakterna och dess folk i Østfold, Värmland, Dalsland och Bohuslän varit föremål för vetenskapliga undersökningar bland annat i EU-projekt. I skriften *Särtryck ur möten, Kulturhistorisk antologi för Bohuslän, Dalsland och Østfold* (Strömstads Museums Förlag 1999) skriver *Anders Gustavsson* under rubriken "Flöden över gränser, Kulturkontakter längs svensk-norska gränsen under 1900-talet":

EU har uttalat tydliga strävanden att stärka de gränsregionala kontakterna för att medverka till integration mellan länderna. Frågan är hur regionala identiteter i gränsområden kan spränga riksgränser och vilka effekter detta över tid kan få i olika politiska situationer på riksplanet. Man kan finna en gemensam gränskultur och en sammanhållning på olika sidor av riksgränsen på tvärs av vad som vid olika tider sker på riksplanet mellan länderna.

Gustavsson illustrerar detta med exempel på händelser som ägt rum under de senaste hundra åren i det aktuella gränsområdet och som påverkat gemenskapen. Han nämner frikyrkoframväxten, arbetskraftsinvandringen till Norge från Sverige, fiskerinäringen, stenhuggarna, tulltjänstemännen, handeln samt sociala kontakter genom blandäktenskap.

[...] En tidigare känsla av samhörighet i närmiljön runt gränsen fortlever också under spänningen på det rikspolitiska planet mellan Norge och Sverige år 1905, det år då Personalunionen mellan länderna som funnits sedan 1814 upphörde. Denna anda märks bl. a. i frikyrkomiljöerna, vilka etablerades genom väckelser som startade under 1880-talet. Människorna där hade under ett par årtionden före 1905 byggt upp ett kontaktnät mellan närboende som gick på tvärs av rikspolitiska motsättningar.

[...] Intressant att notera är att sex invandrade svenskar i juni 1905 gick in som medlemmar i metodistförsamlingen i Fredrikstad.²

Karaktéristiskt för näringslivet i Fredrikshald var sågbruken, handeln med Sverige och skeppsfarten. Fredrikshald var köpstaden för stora områden i Norge. Men långt viktigare var handeln med Sverige. *Ivar Bjørndal* skriver i sin bok *"Fra vannkraft till datakraft. Trekk fra Halden i hundre og trede år 1868–1998"*:

[...] svenske bønder (kom) i sommerhalvåret til "Byen" med korn og karve, smør og skinn, vadmel og lerret, kjøtt og flesk. Kvegdriftene sneglet seg langs krokete veier, ofte så tett at det var vondt for andre veifarende å komme fram. Vinterstid kom "jern-svenskene" over snøedekt land og frosne sjøer i endeløse slederekker med tyngre varer: jern og spiker, bek og tjære. Hjem tok de med seg salt, tobakk og såpe, brennevin, klaer og kolonialvarer. De større forretningene i byen var derfor utstyrt både med stallrom og "bondestuer" for overnatting ... Om omfanget av svenskehandelen får vi en interessant antydning gjennom en telling fra 1868. I Tistedalen og ved Bøklevene ble det da talt opp til sammen over 74 000 gående og kjørende personer, og 35 000 kjøretøyer, 36 000 hester og 22 000 kuer, sauer og griser.³

1. Tullvisitation i Nössemark 1905

Bild i *"Nössemark - Dalsländsk gränsbygd i ord och bild"*. Tillstånd Zackariasson.

En gränsöverskridande väckelserörelse

Redan i början av 1800-talet föddes den väckelserörelse som i mitten och slutet av århundradet skulle växa sig stark i Norge och Sverige, inte minst i de båda ländernas gränstrakter. I Norge var det Hans Nielsen Hauge och i Sverige C.O. Rosenius som stod i ledningen för väckelserörelsen. Väckelsen, som inte kände av några landgränser, blev i högsta grad gränsöverskridande och gav upphov till starka rörelser i de båda länderna. Redan 1856 bildades metodistförsamlingar i Halden och Sarpsborg, med rötter i USA. I dessa församlingar var det många svenskar som kom till tro. Människor övergav statskyrkorna i de båda länderna och anslöt sig till friförsamlingar eller frimenigheter.

Väckelsen var mycket stark i de norska gränstrakterna och Arvid Johanson skriver i boken *Fra union til frigjøring* under rubriken "Norges största dissenterby":

Halden er den by i Norge hvor de såkalte frikirkelige menigheter utenfor statskirken står sterkest. Det er Norges dissenterby. Ved folketellingen i 1910 var det 1754 dissenter i Halden by. Ved folketellingen 1930 var det i Halden inkludert byens del av Tistedal registrert 1470 utenfor statskirken av et innbyggertall på 10 337. Og "utenfor statskirken" betydde den gang at praktisk talt alle var med i en frimenighet. Det gir en "dissenterprosent" på 14. Arendal kom som nr 2 med 13,1 prosent, Sarpsborg noterte 11,4. Porsgrunn 11 og Skien 10 prosent frikirkelige. Det er alltså de fem dissenterbyene i Norge. I Asak sokn med hovedvekt på Tistedal var innslaget enda høyere med hele 17,9 prosent av befolkningen utenfor statskirken. Dette er ikke en enkeltforteelse for året 1930, men noe som har preget hele det tjuende århundre.[...] Så kan man spørre: Hva er grunnen til at frimenighetene nettop i Halden og Tistedal hadde en så rekordartet oppslutning? Vi har ikke noe fullgodt svar. Men en årsak er den store svenske innvandring rundt århundreskiftet. Mange av dem bar baptistisk tankegods med sig i bagasjen. De var dessutom arbeidere, som nok følte sig fremmede i den mer høytidelige norske statskirke. Og deres ideer spredte sig til andre arbeidskamerater. Den frikirkelige bevegelse var ikke i liten grad en bevegelse for det som der en gang ble kalt underklassen.⁴

Under rubriken "Med en livrékledd chauffeur" skriver Arvid Johanson:

Medlemmene i Tabernaklet (Baptistmenigheten i Halden) var vanlige arbeidsfolk. Men det var i alle fall en fra den såkalte høyere klasse – direktør Johannes Carlsson på Østfold Skofabrikk. Han ankom Tabernaklet i egen privatbil med livrékledd chauffeur i førersetet. Det vakte betydelig oppsikt både ute i Elvegata og inne i lokalet.⁵

Johannes Carlsson var född i Dalsland 1863. Han arbetade en tid med skotillverkning i Vänersborg men flyttade 1890 till Sarpsborg, där han blev skomakare. Han var baptist och anslöt sig till baptistmenigheten i Sarpsborg. I Tistedal fanns en man vid namn Ole Dahl, som då var ledare i Tistedals baptistmenighet, och det var i den gemenskapen dessa båda herrar träffades. Båda var aktiva i den frikyrkliga miljön och de "bytte ofte

prekestol".⁶ Johannes Carlsson lyckades övertala Ole Dahl att de tillsammans skulle starta en skofabrik i Tistedal 1892. *Arvid Bjørndal skriver*:⁷

Som så ofte før i byens historie, fikk kontakten med Sverige mye å si. I Nabolandet hadde den nye produksjonsteknikken for lengst vunnet innpass, og en betydelig industri var bygd opp, blant annet i Vänersborg og Gøteborg. [...] Som vi har sett, flyttet en mengde svensker til Fredrikshald i slutten av forrige og begynnelsen av dette århundre. En god del av dem var håndverkere. Av skomakerne hadde mange arbeidet i den svenske skotøyindustrien og brakte med seg erfaring og impulser derfra. En av dem var med og startet den første skofabrikken i Fredrikshald i 1892, Johannes Carlsson. [...] Det så ut til at kombinasjonen Carlsson-Dahl var en meget heldig forening av faglig dyktighet og forretningstalent. Den vesle bedriften kom til å gjennomgå en rask utvikling og blev på kort tid landskjent som Haldens Skotøyfabrikk.⁸ [...] Tiden fra 1890-årene og fram til 1914 var den grunnleggende periode for skotøyindustrien i Fredrikshald. [...] Samtidig hadde Fredrikshald også blitt et skotøyeentrum i landsmåleestokk, i det byens fabrikker beskjeftiget sjetteparten av arbeiderne i skotøyeindustrien i Norge.⁹

Bjørndal tar även upp frågan om förhållandena mellan de invandrade svenskarna och den inhemska norska befolkningen och då med särskild betoning på normännens reaktion inför de svenska invandrare som kom från svensk väckelsestradition och som anslöt sig till frimenigheterna i Norge. *Bjørndal* citerar en gammal *skotøy*-arbetare som varit med från början:

Til å begynne med var det bare svenske skomakere i skofabrikken. Det ble nemlig arbeidet håndverksmessig. Carlsson averterte bl.a. i Stockholm etter skomakere. [...] Nordmennene byttet sjelden bedrift. Den eneste ledige arbeidskraft var svensker. Mange av dem hadde arbeidet på fabrikk, f.eks. i Vänersborg og Malmø. Mange andre var skomakere. I Sverige ble handelskomakerne helt borte. Fabrikkene konkurrerte dem ut. Derfor dro de til Norge ... "Jeg begynte på "Halden" i 1898, og ble der for godt. Jeg traff Carlsson på kontoret og fikk arbeid med en gang."

Skoarbetaren berättar att de främst arbetade på ackord, 12 kronor per vecka, sedan 15 kronor och så vidare. Han fortsätter:

1904 skulle jeg gifte meg. "Da vil du vel ha mere betalt?" sa Carlsson. Så fikk jeg 17,19 og 21 kroner med en måneds mellomrom. Deretter steg jeg till 22 kroner og hadde da best betalt. Dahl och Carlsson var dyktige hver på sin måte. Dahl var forretningsmann. Carlsson var fagmann. [...] Forholdet til arbeidsgiverne var for det meste bra. Ble det sykdom, fikk en slå seg gjennom på beste måte. Det ble gjerne geldsstiftelse. En menighet eller forening kunne tre støttende til. Alle ville unngå fattigstyret. Det gikk også liste blant arbeidskameratene. Kameratene var hjelpsomme. Også sjefene la på listene. [...] I 1912 skulle jeg kjøpe hus. 3000 kroner skulle det til. Det var en veldig sum da. Jeg gikk til Carlsson og ble vel mottatt. "Jeg både vil og kan hjelpe", sa han. Carlsson sendte meg til Dahl, og han skrev skjøte og ordnet opp.¹⁰

Till en början var det trögt att bilda fackföreningar. En skoarbetare berättar:

Intet menneske hadde sympati med fagforeningene. Det var nesten en skam, også blant arbeiderne, å stå der. [...] Mange melde seg ikke in, dels p.g.a. arbeidsgiverne, dels av religiøse grunner. De ville ikke være med og slåss. Det var mye foreningens egen skyld. Den gikk for grovt til verks. Mange av fagforeningslederne var antikristlige. Arbeiderne var også redde for å miste arbeidet sitt ... Avholdsforeningene stod høyt i kurs, men samtidigt drakk folk mer enn nå. Svært mange stod i de frie menighetene og organisasjonene. [...] Omkring 1905 var det voldsom kjefting mellom nordmenn og svensker i middagshvilen på fabriken. Dahl måtte legge seg imellom og be nordmennene ta det med ro. Nordmennene sa at Norge hadde finere kultur og snakket om Bjørnson. Norge var et framskrittland, sa de. Dette la seg snart etter. Da svenskene skjønte at det var alvor, stemte de også for oppløsning av unionen. Alle var redde for krig.¹¹

Skoarbetarnas fackförening bildades vid fabriken 1907. Fem av de sex styrelsemedlemmarna var invandrade svenska handskomakare. Den sjätte var dansk! Protokollen skrevs på svenska.¹²

Andra kontakter över gränsen

Anders Gustavsson berättar i sin bok om andra gränsöverskridande kontakter. Svenska fiskare hade kontakter med fiskuppköpare i Norge. En uppköpare Ekberg, som tillhörde missionsförsamlingen i Kristiansand, brukade på söndagarna, då det inte förekom något fiske, bjuda svenska fiskare att följa med på möten i missionshuset. *Gustavsson* skriver: "Vid vistelserna i de norska hamnarna har svenska fiskare blivit inbjudna till och även deltagit i ett rikt utbud av religiösa aktiviteter." På så sätt kom svenska fiskare i kontakt med väckelserörelsen i Norge.

Det kunde emellertid förekomma slagsmål mellan svenska och norska fiskare på bryggan i Kristiansand under sent 1800-tal eller vid tiden för unionsupplösningen 1905, men under hela konflikten mellan Sverige och Norge 1905 upprätthöll de svenska och de norska fiskarna kontakten med varandra. Det berättas att man med oro frågade varandra, då man låg ute på fiske i Skagerack: "Har du hört om det blir krig?" Man kände varandra väl sedan många år via kontakter i hamnar och på fiskeplatser.¹³

Bjørndal skriver i boken *Bak fabrikkporten. Minnen fra et arbeidsliv* att de var många i gränstrakterna som på sin fritid var engagerade i frikyrkan. Bland mycket annat möttes man i sången och musiken. I gränstrakterna vid Bjørkebekk och Nössemark fanns en gemensam sångkör och i Töftedal nära Kornsjø på Norska sidan bildades en gemensam missionsförsamling, som hade medlemmar från både Norge och Sverige.

Man besökte varandra över gränsen och spelade och sjöng. Här kan nämnas Sjumannaorkestern (Syvmannsmusikken) från Tistedal i Norge, som medverkade i samlingar på många håll i de svenska gränstrakterna.¹⁴

Anders Gustavsson tar upp vilken betydelse blandäktenskapen mellan norrmän och svenskar haft för sammanhållningen över gränsen:

Genom arbetsinvandringarna från Sverige till Norge blev inte minst svenska män ingifta i Norge. Särskilt kvinnor från Norge har gift in sig i svenska gränsområden.¹⁵

Dalslandsförfattaren *Viktor Myrén* från Nössemark nära norska gränsen var gift med en norska. Han har i sin bok *Gränsfolk*, en gränsskildring i romanform utgiven 1939, skildrat stämningen i gränstrakterna 1905.¹⁶ Myrén berättar om en gårdsägare på svenska sidan som var gift med Bergliot, en kvinna från Norge. Då ryktet kom att man mobiliserade till krig på båda sidor om gränsen och att läget var spänt undrar Bergliot:

Hur skulle hon kunna bevara sig själv i denna kamp utan att falla isär? Hennes hjärta var fäst vid bägge folken. För henne betydde det mindre om man rev upp en klyfta mellan dessa brödrafolk. Hon skulle ändå slå en människokärlekens bro över denna klyfta.¹⁷

2. Viktor Myrén
Porträtterad av Olle Poignant.

Nya kontaktvägar

Dalslandsbanan , järnvägen mellan Göteborg och Oslo, invigdes 1878 av Oscar II, vilket kom att betyda mycket för kontakterna över gränsen.¹⁸ *Thorolf Berg*, med anknytning till Betlehems kyrkans Misjonsmenighet i Oslo, skriver i ett personligt brev:

I løpet av 20 år, fra 1880 viste folketellingen at ikke mindre enn ca 14 000 hadde arbeiderinnvandret til Oslo. Bånd var knyttet till glede for oss begge både som nasjon og som individer. For oss som vet litt om det som skjedde i grensebygdene fra 1850-årene till 1900 var detta ikke overraskende. [...] Mange av dem som invandret kom fra grensetraktene Värmland/Dalsland.

Av protokoll och årsberättelser från Betlehems kyrkans Misjonsmenighet i Oslo framgår att svenskar utgjorde en betydande del av församlingens medlemmar.¹⁹

Gränsfolket och inte minst väckelserörelsens folk i gränstrakterna höll samman genom åren. Gränser suddades ut och djup samhörighetskänsla växte fram. Den andliga väckelsen innebar att banden mellan gränsborna blev än starkare. Detta var en viktig orsak till att 1905 års förhandlingar mellan de två länderna fick en fredlig lösning.

2. Unionskrisen och krigsrisk

Dramatiken 1905

1905 var läget spänt i unionen mellan Norge och Sverige. Detta var ingenting nytt. Den hade redan från början varit en union förenad med många missförstånd och dispyter. *Frank Kiel Jacobsen* skriver i boken *Veien mot 1905. Fra Eda skanse till Fredriksten* om unionen sedd från norska sidan:

Unionen mellom Sverige og Norge kunne kanskje ha forløpt lykkeligere om den hadde vært en frivillig overenskomst. Men det var den ikke. I Norge kunne ingen glemme at vi i 1814 var blitt tvunget inn i unionen, og at den ble holdt oppe fordi Sverige var den sterkeste part. I unionen betraktet Norge seg som en egen stat, men var bundet till Sverige i utenrikspolitikken. Norge ble ikke oppfattet som en egen folkerettslig stat av andre land. Derfor sto kravet om likestilling med Sverige i unionen sentralt. Med likestilling mente nordmennene større reell innflytelse over utenrikspolitiske saker og likhet i spørsmål som dreide seg om rikets symboler. Derfor tok nordmennene helt fra 1814 sikte på å gjøre de band som knyttet landet til Sverige så få og svake som mulig.

Det sterkeste båndet var kongen, og den viktigste grunnen til at Norge suksessivt minsket kongens makt og førte den over till Stortinget, var nok at man på den måten ville svekke unionen. Det visste man også i Sverige. Og hver gang kongens makt ble redusert, vakte det voldsom harme. Men svenskene hadde ingen lovlig adgang til å hindre det.

Det var andre bånd som ikke var så lette å svekke. Dette gjaldte først og fremst Riksakten av 6 augusti 1815. Riksakten var en unionstraktat mellom Norge og Sverige om behandlingsprosedyrer for de to unionsland i felleskap. De tolv paragrafene var til dels uklart formulert, og i unionstiden oppsto det derfor mange norsk-svenske tvister om fortolkningen. De vedtakene som var samlet i Riksakten kunne bare endres når statsmaktene i begge land var enige om det, men svenskene hevdet dessuten at Norge ikke hadde rett til å vedta eller oppheve noen annen lov som grep inn i unionen, uten Sveriges samtykke. Det kunne vi aldri gå med på.²⁰

Det skulle føre for langt att här redogöra för hela den process som pågick mellan Norge och Sverige sedan unionen ingicks 1814 fram till 1905. *Jan Sandström* har på ett åskådligt sätt i kompendiet *Unionen med Norge 1814–1905* skildrat unionen och unionsupplösningen. Sandström skriver:

År 1905 var det inte längre frågan om unionen skulle upplösas utan när, och framför allt hur. Skulle det gå fredligt till, eller skulle det komma till blodspillan mellan brödrafolken?²¹

Hela denna process, med ett högt taktiskt spel från norrmännens sida och en kung som ville att allt skulle ske efter de lagar och förordningar som fastställts, slutade med att kung Oscar II mer eller mindre tvingades att acceptera unionens upplösning och att avsäga sig den norska kronan.

Unionskrisen

Konsulatfrågan blev den fråga som stjalpte unionen mellan Norge och Sverige. Tvistefrågan var om Norge skulle ha egne konsulat i andra länder. Händelseförloppet utvecklade sig snabbt i början av år 1905. Den 7 februari 1905 bröt förhandlingarna i konsulatfrågan samman. En ny norsk regering bildades den 11 mars under den liberale Michelsens ledning. Den 27 maj vägrade kung Oscar II att skriva under den norska lagen om egne konsulat och den norska regeringen avgick. *Den 7 juni avsattes kungen av Stortinget*. Motivet var att han inte kunnat bilda en ny regering i Norge. Stortinget betraktade unionen som formellt oppløst och man hissade den norske flaggan utan unionsmärket på Fredrikstens fästning.

I Sverige möttes Norges handlingssätt med bestörtning – att så ensidigt och dramatisk bryta ingångna avtal och avsluta förhandlingarna om utrikespolitikk og konsulat. Det uttalades många hårda ord i dagspressen. Aftenbladet beskrev förloppet som "Revolutionen i Norge".

Riksdagsledamöter och ledande politiker reagerade på flera håll med indignation och förvåning. Det blev demonstrationer till förmån för kung Oscar II och kungahuset. Telegram skickades från olika håll till kungen för att visa sympati och deltagande i den personliga prövning han utsattes för. I Norge blev man först överraskad över det drastiska steg deras politiska ledare tagit, men ganska snart stödde man dem nästan hundra procentigt, och inte blev det bättre av svenskarnas negativa reaktion. Krig mellan brödrafolken låg runt hörnet. *Olaf Forstrøm* skriver i boken *Fredrikshald i 250 år 1665–1915*:

I Sverige blev stemningen mer og mer ophidset. Det taltes om et angrep paa Norge, der forlangtes, at hæren skulde mobiliseres. Svenske tropper blev skutt frem mot grænsen. Allerede nat til 27 juni marsjerte en svensk avdelning fra Bakkamo helt ind til Mon. Fra Fredrikshald, hvor man holdt nøie utkik med svenskernes færde, blev i flyvende fart underorricerseleverne sendt op til Kornsjø og tok stilling like overfor dem. Det var ved den leilighet, at en sekstenaars jente fra Prestebakke paa trods mot træge karfolk cyklet midnat hele Enningdalen ned igjennem og fik vækket betjeningen paa telefonstationerne. [...] I de følgende dage kastedes svenske troper paa forskjellige andra hold klos ind paa grænsen; ved Jakobsrud laa saaledes en stund flere hundrede mand. Fra norsk side tok man sine forholdsregler; nat til 28 juni rykket 3 kompanier av Smaalenenes linjebataljon ind, og ikke langt fra byen stod begge troppelinjer snart flersteds like overfor hinanden; bare en liten uforsigtighet, og det kunde ha smeldt løs.²²

Om september månad, när unionsförhandlingarna var inne i sitt mest intensiva skede, skriver *Forstrøm*:

Saa kom avviklingens tid i de tre septemberuker med Karlstadsforhandlingerne, de mest spændende dage i hele detta spændnings aar. Atter blev troppmasser trukket sammen mot grænsen. De svenske forhandlere arbeidet synlig under trykket av et sterkt krigsparti, det var intet mindre end de norske grænsefæstningers rasering, som forlangtes – gamle Fredrikssten skulde jevnnes med jorden. De glemmes ikke let 13 og 14 september, da vi hvert øieblik ventet det bud, som fortalte, at forhandlingerne var bristet. Mobiliseringen gik for sig; telegraf- og telefonstationer arbeidet fra kvelden den 13 ustanselig natten utover. Det var rusket og surt om kvelden, men ute var det fuldt av folk. Dumpt drønende trosvogner og kanoner kjørt gjennom gatene, paa fæstningen var der travlhet og bevægelse. Det gjaldt at være færdig. De følgende dage kom uavladelig manskaper ind til grænsevakt. Hvert øieblik kunde det bryte løs; en av de sidste nætter kastet svenskerne et par, tre tusind mand like ned til fjordkanten tvers ovefor byen. Den 16 september var en livlig dag her. Omegnens bønder var indkaldt med hester, torvet fuldt til trængsel, positionsartilleri kom ind i byen, og forbi Nordmansstøtten marsjerer landstormskarene til Prestebakke, fulde av freidig mod. De vet, de skal slaas paa landets grund, og nærsagt hver plet i disse trakter eier minder, som de føler sig i pakt med.²³

Det lilla samhället Ørje i Marker kommun i Østfold fylke på andra sidan gränsen från Töcksfors i Värmland stod i händelsernas centrum. I

boken *Unionsoppløsningen i norske og svenske grensetrakter* skriver Grete Brustad Nilsen:

For 90 år siden var Ørje i begivenhetens sentrum. Norge hadde sagt opp unionsavtalen med Sverige, og de to landene var påå randen av krig. På begge sider av grensen var det full mobilisering. Kanonene på Ørjefortene stod med ladningen klar. Hvordan ville dette ende?

I Norge hade det sedan 1890-talet pågått en militär upprustning från Halden till Konsvinger längs gränsen mot Sverige. I Markers kommun, där Ørje var beläget, hade man byggt tre försvarsverk – Nordre och Søndre fort och Vittenbergsåsens batteri. Överstelöjtnanten och försvarsministern Georg Stang stod bakom byggandet av dessa fästningar. Under rubriken "Mobilisering i Norge 13–18 september"²⁴ skriver Grete Brustad Nilsen:

Den 13 september kl. 9.05 em ble det utstedt mobiliseringsordre fra kommanderende general. Kommandanten for Ørjeavsnittet, kapten Jølsen, fortalte følgende. Den 13 september kl 8 aften mottok man ordre om innkalling av landstormen. Allerede etter 48 timers forløp hadde 85% (for befalets vedkommende 100%) av styrken meldt seg til tjeneste på befestningene. Som kjent fant det på dette tidspunkt også sted innkallelse av vedkommende landstorms-, infanteri- og ingeniørkompanier og landstormeskvadroner for bevoktning av grensen.

I Ørjeavsnittet, fra søndenfor Strømfossen til nedenfor Kroksundet, var således av nevnte landstorm til disposition i den siste halvdel av septemberdagene 5 avdelninger, hvortil kom et til befestningene direkte forsvar knyttet feltsterkt infanterikompani av jegerkorpssets linjebataljon. I nevnte avsnitt stod ved heromhandlende tid under våpen en styrke på tilsammen ca. 1.400 hoder.²⁵

Det måste dock understrykas att bägge sidor visade stor försiktighet ifråga om att vidta drastiska militära åtgärder. På svensk sida visade sig detta främst i det ringa antal förband som sändes till gränsen och på norsk sida i stränga direktiv till trupperna att undvika gränsintermezzon.²⁶ Så stod norrmän och svenskar mot varandra under några kritiska veckor i september 1905. Den 23 september beslutas i Karlstad om unionens upplösning och den 26 oktober avsäger sig Oscar II den norska kronan.

3. Bakgrunden till väckelsen vid gränsen

En rörelse för religionsfrihet

Bakgrunden till den andliga rörelse från mitten av 1800-talet som ledde fram till dessa betydelsefulla, lekmannainspirerade storsamlingar

unionsåret 1905 och nätverket som skapades mellan Norge och Sverige på det andliga området är både dramatisk och intressant.

Det kan synas märkligt att i en mångkulturell tid ge sig i kast med att studera en andlig väckelserörelses betydelse i gränslandet mellan Sverige och Norge i slutet av 1800-talet – en tid med en ökad internationalisering och med tillgång till ett världsomfattande nätverk av information och kunskap, med allt mer snabba och effektiva kommunikationer och resvägar till världens alla hörn. Tiden då präglades av fattigdom, enkla färdmedel, till fots, häst eller båt och där informationen oftast förmedlades från man till man genom vardagliga handelsförbindelser eller i arbetsgemenskap över gränsen.

Det kan också synas irrelevant att studera väckelserörelsernas historia på 1800-talet, därför att den på många håll idag anses ha varit en folkförtryckets tid med bud och förbud som byggde på rädslor och tvång. En konservativ, fundamentalistisk rörelse, som kunde vara naiv och splittrande, med ryckiga förändringar och instabila förhållanden och med utbildade ledare, som utövade självpåtagen makt och som ansågs sprida villfarelse.

En del av dessa påståenden kan vara sanna, men ju närmare jag studerat väckelserörelsen och flera av dess ledare och vad de betytt för Norge och Sverige kan jag konstatera att de flesta av dessa negativa omdömen är ologiska och ganska orättvisa. Där får dock den etablerade kyrkans representanter och präster ta på sig en del av ansvaret genom sin nedlåtande och nästan hatiska inställning. Motståndet ledde till att man bötföllades, arresterades, fängslades och i vissa fall till och med landsförvisades.

Starka och orädda människor

Vi har här i stället att göra med starka, kunniga och orädda människor som växte fram "underifrån" och som banade väg för religionsfrihet i våra båda länder. Jag finner en ganska bra bild i det som Värmlands, Dalslands och Østfolds sågverksindustri har som benämning på olika kvalitéter av råvirke och sågade varor. Att det som utmärker sig som bästa kvalitet kallas "XP-Fura", det vill säga Extra Prima Fura. Det kallas så därför att det virket har växt sakta inifrån och blivit ett riktigt kärnvirke. Ju mer jag studerar dessa originella och djupa personligheter, som stod i ledningen för den väckelserörelse som växte fram i slutet av 1800-talet och in i början av 1900-talet, kan jag se en viss likhet med "XP-furan". En äldre man i Dalsland berättade om att när de skulle riva en byggnad i

hans hem, kunde de från grunden på det gamla huset ta fram gamla ekstockar, som var av sådan kvalité att virket kunde användas till fönsterbågar när man byggde nytt. När jag plockar upp dessa bortglömda "XP-Furor" eller ekstockar ur väckelserörelsens historiska grund, framträder deras oförstörda kvalité och de kan mycket väl användas som "fönsterbågar", inte enbart som ett blickfång bakåt, utan också som ett fönster mot framtiden.²⁷

Frans Oscar Myrén (1878–1955) inleder sin skrift om väckelserörelsen i gränstrakterna med följande:

"I alla tider har det funnits fromma män och kvinnor. Sådana som haft sitt sinne riktat åt rättfärdighet och till Gud, har man kallat fromma. Bibeln har att *berätta* om många sådana. Gamla och Nya testamentets skrifter talar om många fromma. De har väl aldrig varit felfria, med endast ett undantag, men deras sinnesinriktning har velat göra det rätta, fastän de ofta gjort det orätta."²⁸

3. *Frans Oscar Myrén.*

En andlig revolution

Bland dessa broderfolk hade det pågått något av en andlig revolution, som hade sin början redan på 1700-talet. Båda länderna hade påverkats av pietismen och senare också herrnhutismen. Det var väckelserörelser som hade sina rötter i Tyskland, där man poängterade den enskildes personliga erfarenhet av kristen tro och var en reaktion mot ortodoxin, som betonade läran, kyrkliga former och prästernas auktoritet. Både pietismen och herrnhutismen önskade ett större lekmannainflytande.

Till Sverige kom pietismen genom kontakter med Tyskland, bland annat då de karolinska krigsfångarna återvände. I fångenskapen i Sibirien

hade en pietistisk väckelse kommit till stånd och man hade genom brev stått i förbindelse med Francke, som var en av pietismens främsta föregångsmän. "Wi kommo igenom denna utvärtes nöd till närmare eftertanke om vårt andliga tillstånd", skrev en av de i Sibirien fångna karolinerna. Det var också flera präster från Sverige som for till Tyskland för att där närmare studera den nya rörelsen.

I Norge dominerade tidigt en man vid namn *Hans Nielsen Hauge* (1771–1824).

4. Hans Nielsen Hauge.

Han föddes inte långt från den svenska gränsen och kan sägas vara ett utmärkt exempel på efterföljande fria förkunnare, som förutom sin klara övertygelse och sitt starka budskap också engagerade sig i socialt och praktiskt arbete. Han startade bland annat upp företag och inspirerade andra att ta tag i utveckling och företagsamhet. Detta skulle visa sig vara ett utmärkande drag hos de flesta av väckelserörelsens förkunnare och ledare. Förutom att de var starka personligheter och opinionsbildare, var de också mycket aktiva i samhällsfrågor och i politiskt och socialt arbete. Flera av dem tog också initiativ inom tidningsvärlden.

Lydia Svärd, som i mitten av 1900-talet arbetade som missionär för Svenska Missionsförbundet i Indien, skriver i sin doktorsavhandling från 1954, *Väckelserörelsens folk i Andra kammaren i Sveriges Riksdag 1867–1911*, att "Väckelserörelsen representerades vid denna tid av inte mindre än 125 riksdasledamöter".²⁹ Det understryker väckesefolkets samhälls-engagemang.

Stein Solberg skriver om Hauge i skriften "Vekkelsens ild på gränsen":

Hauge var meget praktisk og nevedyktig fra han var ung. Etter sitt åndelige gjennombrudd i 1796, ble disse sider forsterket av Anden.. Der han reiste fram, gav han folk vink om nyttige forbedringer på

jordbruksredskap og drift. Han påviste hvor nye industrielle virksomheter og fabrikker kunne anlegges og foreslo at folk skulle dra både hit och dit for å etablere foretagender ut fra de enkeltes gaver. (Slik drev han også den åndelige virksomheten). Hauge ble strengere i sin formaning til å arbeide i "det timelige" med årene. Både for å motvirke kjødlighet og tilbakevise anklager mot bevegelsen. "Det timelige" arbeid var viktig for sjelslivet, ifølge Hauge. "Legemet bøyes under ånden". "Begjær, latskap og ørkesløshet heldes i tømme". Vi får også noe å gi til andre. Dessuten ville Hauge frigjøre sine venner fra "de verdsligsindedes rigmænds aag" slik at de ble et selvstendig og dermed få større frihet til å virke i det åndelige. Haugefolket var jo i utgangspunktet svært fattige og avhengige av "storfolket". Norge fikk utvilsomt et betydelig oppsving rent materielt pga. Haugianenes dyktighet og flittighet. Men noen materialister ble de aldri.³⁰

Hauges framträdande var en klar väckelseförkunnare, som uppmanade till omvändelse och personligt ställningstagande. Hans starka gudsupplevelse präglade hela hans liv. Slutet av 1700-talet och sedan en bit in på 1800-talet blev mycket avgörande för den andliga utvecklingen i Norge och kom sedan också så småningom att påverka Sverige. Man började samlas i stugorna, utanför den officiella kyrkan, och eftersom Hauge inte var utbildad präst väckte det vrede hos kyrkans präster och ledare, som ledde till att han arresterades och satt fängslad i nära tio år. Detta bröt ned honom fysiskt, men den väckelserörelse, som han varit redskap för, kunde ingen stoppa.

I Sverige framträdde *Carl Olof Rosenius* (1816–1868).

5. *Carl Olof Rosenius.*

Rosenius var en stark ledare för den nya, lekmanaledda andliga rörelsen. Han övertog redaktörskapet för tidningen *Pietisten*, efter den landsförvisade metodistpredikanten från England, Georg Scott.³¹

Pietisten, var ett väckelsens språkrör, som efter hand trycktes i över 10 000 exemplar och spreds i både Sverige och Norge.

Också i Sverige började man samlas i hemmen och lekmanainflytandet ökade. Även en del präster hade tagit intryck av den pietistiska rörelsen, men de flesta av svenska kyrkans präster och ledare reagerade häftigt på företeelsen, eftersom hela kyrkans överhöghet hotades. Man menade att den nya fromheten innebar en ödesdiger splittring inom den gammallutherska enhetskyrkan och att den

[...] i sig bar fröet till en upplösning av den intima förbindelsen mellan kyrka och samhälle och att den därför måste ge dödsstöten åt stormaktstidens hela kristendomssyn.³²

Förföljelser och konventikelplakat

Konventikelplakatet, förbud mot konventiklar – lekmanaledda samlingar utanför den officiella kyrkan – upprättades i Sverige mellan 1726 och 1858, i Norge mellan 1741 och 1842. Det var en mörk period i Norges och Sveriges religiösa historia. Många kringresande predikanter och enskilda människor, som ärligt sökte ett mer personligt religiöst engagemang, förföljdes, trakasserades, bötfälldes och fängslades. Förföljelse och nedvärdering var ingenting nytt som drabbade väckelserörelsen. Man kan läsa om hur pietisterna fick utstå hån och spe på sin tid. Men det intressanta var nu att det var folket som engagerade sig trots dessa motgångar. Man kan läsa om hur husbönderna jagade postillor på marknaderna och fick de tag i en sådan, som var en ganska tjock och tung bok, virade de in den i sin stora snusnäsduk för att ta boken med hem och läsa och begrunda dessa innehållsrika utläggningar av Skriften.

När man samlades i stugorna hade man ofta en länsman eller landsfiskal i hälarna, som utkrävde dryga böter för att man samlats "utanför kyrkan" under ledning av utbildade lekmanapredikanter, så kallade kolportörer. En bonde, som inte hade så stort rum där man kunde samlas men som troligen hade det lite bättre ställt ekonomiskt, sade till sin granne: "Tar du mötet, så tar jag böterna!" Här närmar vi oss det som var ett av kännetecknen för väckelserörelsen vid denna tid. Man var inte rädd för att praktisera "civil olydnad" utan trotsade lagar och förordningar med mod och konsekvens. Man hade läst på i *Skriften* om att "lyda Gud mer än människor",³³ särskilt när lagar stiftades som uppenbart stred mot bibelns ord om att fritt få förmedla evangeliet.

Från Gotland berättas att framme i kyrkan fick den som hade haft fria samlingar i sina hem sitta i skamvrån vid söndagens gudstjänst. Nästa gång, eftersom det var många närvarande vid dessa stugmöten, hade man kommit överens om att om någon blev framkallad för att sitta i skamvrån, skulle samtliga gå fram. Så skedde och det blev då alldeles överfullt framme i kyrkan. På så sätt fick man sluta upp med denna typ av straff och förolämpning.

Väckelserörelsen i gränstrakterna

Norska Hauge-inspirerade lekmanaförkunnare kom, trots förbuden, allt mer in på svenska sidan av gränsen för att sprida Guds ord. *Erik Jakob Ekman* skriver i sitt verk *Inre missionens historia*:

Under åren 1856–57 finns flera av de norska väckelsepredikanterna verksamma i Dalarna, särskilt i Malung, där de förkunnade ordet med ej ringa framgång. Liksom norska historiker framhålla, att den andliga utvecklingen i Norge rönt inflytande av den evangeliska väckelsen i Sverige, så är det tydligt, att den haugianska rörelsen i Norge sänt källflöden långt in i vårt land.³⁴

Väckelserörelsen hade tidigt fått fäste på många håll i Sverige, dels i Norrland, men också i södra delen av landet. Lekmannaleda missionsföreningar uppstod. Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, en inomkyrklig organisation, bildades 1856. Man ordnade med utbildning och en mer planerad verksamhet för kolportörerna, där bibelläraren och missionsmannen *Peter Fjellstedt* (1802–1881) blev den självklare ledaren. Baptisternas första församling i Sverige kom till stånd redan 1848 genom *F.O. Nilsson* (1809–1881). Denne landsförvisades 1851 och for till USA men återkom till Sverige, blev ”benådad” och fortsatte senare sin verksamhet som en av de första baptistiska predikanterna i Norge. Det är något man kan utläsa genom hela den kristna historien att förföljelser lägger grunden för en djupare framgång. *Anders Wiberg* (1816–1887) blev ledare för baptismen i Sverige. I den svenska kyrkohistorien kan vi läsa:

[...] baptismens framgång bidrog mer än något annat till den utvidgning av religionsfriheten, som skedde 1860.³⁵

Olika missionsföreningar bildades också i Norge. *Gisle Johnson* (1822–1894), professor i teologi i Oslo och lärare för prästutbildningen, stod för betydelsefulla insatser som innebar att norska kyrkan öppnade för den lekmanaledda väckelsen betydligt tidigare än vad som skedde i Sverige. Man samlade de olika missionsföreningarna i inomkyrkliga organisationer, som Indremisjonen och Lutherstiftelsen. Den Evangelisk Lutherske Frikirken bildades 1878 och var en från staten fri Luthersk kyrka med inspiration bland annat från C.O. Rosenius.

I gränstrakterna var den lekmanaledda väckelserörelsen påtagligt stark. Man möttes först i hemmen, men när intresset ökade blev stugorna för trånga och det växte upp *bedehus* och missionshus på många håll. I Värmland bildades en ansgarieförening med den kände *C.J. Nyvall* (1829–1904) i ledningen, som hade stor betydelse för väckelserörelsens kraftiga framgång i Värmland och Dalsland, men också på andra sidan om gränsen.

I Sverige framträdde *Paul Peter Waldenström* (1838–1917).

6. *P. P. Waldenström.*

Waldenström var en kraftfull och betydelsfull ledare för väckelserörelsen. Han inspirerade till fria möten och utomkyrkliga nattvardssamlingar och predikade sin dramatiska, subjektiva försoningssyn. Det var inte Gud som behövde försonas, utan människan. Gud hade aldrig slutat att älska oss. Det var vi människor som behövde försonas med Gud.

Waldenström var en opinionsbildare, som fick stora delar av svenska folket att ta fram Bibeln och ställa frågan, vad som stod skrivet. Det hela ledde till att Svenska Missionsförbundet (SMF) bildades 1878. Värmland blev nu ett av Missionsförbundets starkaste fästen. Genom tidigare kontakter med Norge, bland annat med *den lammerske bevegelsen*, och

genom flera besök av förkunnare från Sverige med anknytning till SMF, ledde detta till att Det Norske Misjonsforbund (DNM) bildades 1882.³⁶

I de gränsmöten som denna skrift handlar om får vi möta förkunnare och andliga ledare från församlingar och föreningar på båda sidor gränsen, där skiljelinjerna får stå tillbaka för ett gemensamt upprop i storsamlingar om bön för fredens bevarande och för Norges frihet unionskrisåret 1905. I de undersökningar jag gjort kan jag finna en större generositet och en mer övergripande samhörighetskänsla bland väckelsens folk i allmänhet än vad historieböckerna berättar. När man samlades till dessa stormöten deltog man med inlevelse och glädje. Väckelsen hade flyttat fokus från kyrklig överhöghet till personlig vardagsnärlighet. Man sjöng nu med Rosenius sång:

Var jag går i skogar, berg och dalar, följer mig en vän, jag hör hans röst.

Han osynlig är, men till mig talar, talar stundom varning, stundom tröst.

Han, min Herde, gick för mig i döden, men han lever i all evighet.

Sina får han följer, vårdar, föder med osäglig trofasthet.

Sina får han följer, vårdar, föder med osäglig trofasthet.

Vi citerar professor *Arne Bugge Amundsen* i boken *Kattegatt-Skagerakregionens kulturutvikling på 1800-talet. Religiøse vekkinger og foreningsliv*. Kristiansand 1987. Under rubriken "Vekkelser og Religiøse bevegelser i Smaalenene (Østfold) på 1800-talet", underrubriken "Perioden fra 1875":

[...] I en viss utstrekning lyktes dissenterne forkynnelse og religiøse kultur i å bli arbeiderbefolkningens egen. Det er riktig ihvertfall i den forstand at et religiøst engasjement i denne delen av befolkningen tenderte mot dissenterkristendom. Enkelte steder var dette helt iøynefallende. Samtlige av amtets byer ble særlig fra 1880-årene sterkt preget av frikirkenes forkynnelse og religiøse former – som nevnt kan man her ikke bare se på nominell medlemstilgang. Også andre steder, som f.eks. i "Enningsdalen", ser det ut til at frimenighetene var de dominerende religiøse organisasjoner utenom den offisielle kirke. I Enningsdalen forble både ytemisjon- og indremisjonsarbeidet meget svakt gjennom hele århundredet; dissenterne hadde tatt vekkelens rolle.³⁷

Amundsen säger i samma artikel, under rubriken "Et utblikk":

[...] At vekkelser og religiøse legmannsaktivitet i løpet av 1800-tallet etterhvert ble varig preget av dissenterkristendoms premisser, er derfor en viktig kulturell og ideologisk indikator på grunnleggende strukturendringer i Smaalenenes amt.³⁸

Andliga väckelsetider

I den senare delen av 1800-talet och in i början av 1900-talet berördes gränstrakterna av stora väckelser. I Sverige hade det i Stockholm uppstått en andlig väckelse bland höga militära officerare, den så kallade "Högreståndsväckelsen". Den hade pågått under senare delen av 1800-talet och nådde också kungahuset. Lord Radstock från England samlade den högre societeten till bibelsamtal och bön i sin privata loge på Grand Hotell i Stockholm.³⁹ Drottning Sophia hade berörts av denna väckelse. Prinsessan Eugenie, syster till kung Oscar II, hade tidigare kommit i kontakt med Rosenius och Fosterlandsstiftelsens arbete och detta hade en positiv inverkan på drottning Sophia, när hon senare mötte och samarbetade med prästen *Gustaf Emanuel Beskow* (1834–1899) i Blasieholmskyrkan i Stockholm.

Vad är en väckelse?

Uttrycket och innehållet i ordet väckelse skulle man kunna formulera på följande sätt:

"Väckelse, religiöst "uppvaknande", ett personligt trosgenombrott hos en människa som tidigare förhållit sig likgiltig eller reserverad till religiös tro. Väckelse i kristen mening är ett kännetecken för de s.k. väckelserörelserna, vilka ställer krav på en personlig omvändelse, byggd på insikten om människans egen brist och Guds verklighet."⁴⁰

Väckelse som ett andligt fenomen är något oförklarligt och enastående i sitt slag. Det är när en hel bygd drabbas av en påtaglig gudomlig närvaro som gör att enskilda personer försonas med Gud, sig själva och sin omgivning. För vissa kan konsekvenserna bli en konfrontation med dem som inte accepterar samma tro. Bakom väckelsen ligger en ursprunglig, andlig verklighet, som lika lite psykologiskt kan förklaras som man psykologiskt kan förklara ondskans kalla vind, som för med sig våld och omänsklig dårskap.

Domar Skafte skriver i presentationen av sin bok *Väckelseprofiler i Fryksdalen på 1850-talet*, där han lyfter fram den haugianska väckelserörelsens profiler: [...] "Väckelse hör samman med förebuden till en ny tid och ett nytt samhälle. Evangelium skall inte bara predikas, det skall omsättas i samhället! Inte bara ord utan handling. Väckelsen har sin givna uppgift i samhällsarbetet – ibland folk i hem och på arbetsplatser, inte bara i kyrkor och bönehus".⁴¹ Denna framställning om väckelserörelsen är ett konkret exempel på vad en sådan rörelse kan betyda i en unionskris och i en katastrofal ockupationstid.

4. Väckelserörelsens nätverk

Stugmöten, missionshus och kapell

Boken *BEDEHUS i Østfold*, är en utomordentligt välgjord sammanställning av Norges största folkrörelse. Den är skriven av *Kai Ørebach* och beskriver vart och ett av de upp till 170 bedehus som i väckelsens spår, på enkla människors initiativ, uppfördes i Østfold Fylke under senare delen av 1800-talet och in i början av 1900-talet.⁴² Eftersom Kai Ørebach enbart beskriver de bedehus som har luthersk anknytning, tillkommer dessutom en ansevärd mängd bedehus och kapell, med anslutning till frikyrkor och fria samfund.

Studerar man sedan till exempel gränslandskapen Värmland och Dalsland och alla de missionshus och kapell, som på samma sätt och med lika stor gripenhet och entusiasm växte fram i Sverige under samma tid, förstår man att det ligger något alldeles särskilt bakom dessa enorma uppförelser och personliga engagemang.

En gammal soldat, som kallades Lax på Udden, kom till Eljas i Nolbyn med ett brunt kuvert märkt av flottiga fingrar. Nössemarks väckelsefolk hade beslutat att bygga ett missionshus på Backen. Alla ville vara med och bidra med timmer och arbetsinsatser. Lax orkade inte arbeta längre och någon skog hade han inte. Men när Eljas fick se hur mycket det fanns i kuvertet, frågade han Lax, om det verkligen var hans mening att skänka nästan hela sitt sparkapital. "Ja", svarade Lax, "jag tyckte att jag ville ha lite roligt för pengarna!"

I Nössemark, som ligger bara några kilometer från norska gränsen mot Bjørkebekk, förändrades en hel bygd när väckelsen kom. Dalslands- och allmogeförfattaren *Viktor Myrén* har i romanform skildrat detta skeende vid gränsen, från mitten av 1800-talet, i böckerna *Mästaren vid gränsen*, *De goda fotspåren* och *Det förlovade landet*.⁴³ Det är bygdeskildringar direkt inspirerade av Selma Lagerlöf, som författaren hade personlig brevväxling med. Dessa originalbrev finns bevarade och man kan där läsa om Lagerlöfs mycket positiva reaktion, när hon läste Myréns skildringar från dalsländska gränstrakter. Förordet till böckerna är skrivet av Erik Hjalmar Linder.

Det handlar om förgrundsgestalten Eljas i Nolbyn, som när han var på väg hem från en tillställning i Norge stannade till i ett hus där haugianerna var samlade. Han gick in för att störa mötet, men detta ledde i stället till att han där fick en livsförvandlande, andlig upplevelse. Tillsammans med hustrun Marja⁴⁴ kunde han sedan påverka hela sin

hembygd, som blev en av de mest omtalade väckelsetrakterna i Sverige i början av 1900-talet. Eljas och Marja var dessutom föräldrar till Viktor Myrén.

Så hade det gränsöverskridande nätverket i väckelserörelsen börjat formas. *Johannes Andreasson* från Nössemark, som arbetade en tid i Halden, hade kommit till tro, när han deltagit i metodistmenighetens samlingar i den staden. Detta ledde till att Andreasson upplevde kallelse att bli kolportör. Han kom in i Evangeliska Fosterlandsstiftelsens utbildning för kolportörer och blev en framgångsrik förkunnare. Kolportör Johannes fick kallelse att bli predikant i Lutherske Frikirken i Halden men tackade nej och återvände i stället till Nössemark och blev en av de mest betydelsefulla ledarna för väckelserörelsen i dalsländska gränstrakter. Nössemarks Missionsförsamling bildades 1881 och Andreasson blev församlingens första föreståndare.⁴⁵

Tidiga gränsmöten

Väckelserörelsens folk började i slutet på 1800-talet att samlas till gemensamma missionsmöten i både Norge och Sverige. *Frans Oscar Myrén* skriver i kompendiet *Förkämpar i Markernas fromhetsrörelser, missionshistoriska anteckningar från väckelserörelsens genombrott vid svensk-norska gränsen*:

De olika kristna sammanslutningarna i Markerna har ofta mött de norska vännerna i bästa samförstånd. Därtill tillkom de stora gränsmötena vid Värmlands och Dalslands gränser och även på norska sidan. Dessa möten blev riktiga högtidsstunder.⁴⁶

I 70-årsskriften för Nössemarks Missionsförsamling nämner Myrén om ett stormöte som anordnades utanför hans föräldrahem Myrstacken sommaren 1885, innan Backens missionshus ännu var byggt.

Året därpå hölls det största möte, som någonsin hållits i Nössemark. Kanske det var mer än 1000 personer närvarande i härligt solsken. Mötesplatsen var vid vårt hem. Fem ångbåtar på Stora Le förde folk från Ed och Västra Värmland. [...] Detta möte gjorde ett starkt intryck på mitt unga hjärta. Särskilt var jag intresserad av gitarrerna och instrumenten, som musikanterna använde. Det var ganska mycket folk med från Norge.⁴⁷

Svanqvist, som medverkade vid detta stormöte, var predikant i Årjängs Missionsförening i de värmländska gränstrakterna och var också ofta engagerad i de norska bedehusen.⁴⁸ Det var flera platser på båda sidor gränsen, som inbjöd till gränsmöten och som bidrog till det nätverk som blev så betydelsefullt för sammanhållningen mellan broderfolken, platser som *Töcksmark, Ørje, Øymark, Östervallskog, Rømskog, Tistedal, Halden, Eda-Charlottenberg, Magnor, Kongsvinger, Arvika, Årjäng, Nössemark,*

Dals-Ed, Bengtsfors, Sarpsborg, Fredrikstad, Askim, Eidsberg, Aremark och Bjørkebekk med flera.

Folk kom alltså från platser på båda sidor om gränsen. De hade sedan länge tagit initiativ till egna möten och samlingar, där man bätt och läst Guds ord tillsammans och byggt upp en fri och otvungen gemenskap. Alla tog del i arbete, delade i förtroende och gav varandra hjälp och stöd. Därför kände man igen sig i sångerna, bönen, gemenskapen och mötesformerna, när man drog till dessa gränsmöten. Där fanns ledare som man kände till och en mättad stämning av allas lika värde. Man sjöng och kände samhörighet. Oron för krig och andra umbäranden fick man dela med andra. Det fanns en trygghet och en omsorg, som vilade på djupare ting än enbart det timliga. Det blev ett kärlekens djup i en personligt upplevd Gudsnärhet. Ett av de fyra gränsmöten som uppmärksammades 1905 hölls i Nössemark i juli månad. En svensk predikant som var med berättade följande:

Den starka politiska spänningen med oro och ovisshet för framtiden, den starka mäktiga väckelsevåg som gick över stora delar av både Norge och Sverige utlöste en stark bödens ande, bön för fredens bevarande broderfolken emellan. Folk kom från hela Nössemark. Från Dalen, Rävmarken och från Norge kom de körande, gående. Helt upp från Aremark. Lokalen var fylld till trängsel. Ludvig Olsson ledde mötet. Jag skulle representera Norge och missionsvännerna därifrån. Jag hade verkat en tid i Aremark och blev kallad att vara deras man.⁴⁹

Hur nätverken formades

Ett nätverk hade skapats sedan lång tid. Förutom att man mötts till dessa stormöten hade olika förkunnare under många år flitigt rest runt i de båda länderna och inspirerat till ställningstagande och engagemang. Kontaktnätet sträcker sig även till storstäderna Oslo, Göteborg och Stockholm.

Vi kommer här att presentera en del av de predikanter, talare och opinionsbildare som kallats att medverka vid de uppmärksammade riksgränsmötena unionskrisåret 1905. Det som är anmärkningsvärt är att de förkunnare som medverkade och som brann för att norrmännen skulle få sin frihet och att freden mellan folken skulle bevaras var flera av Waldenströms närmaste män.

I skildringarna om väckelserörelsen i gränstrakterna, inte minst i de historiska berättelserna på norska sidan, påpekas ofta att Waldenströms förkunnelse om Jesu subjektiva försoning var upphov till splittring inom väckelserörelsen, eftersom den stred mot Luthers objektiva försoningssyn.

Så var ju också fallet inom Evangeliska Fosterlandsstiftelsen i Sverige, där Waldenström uteslöts och där sedan nuvarande Svenska Missionskyrkan bildades. Nu ställde man upp tillsammans och bad om försoning mellan broderfolken.

Samuel A. Johansson

En av de mest betydelsefulla personligheterna vid denna tid, som kämpade för normmännens frihet och för fredens bevarande mellan broderfolken, var predikanten, redaktören och ansvarige utgivaren av Göteborgs Veckotidning, *Samuel A. Johansson* (1837–1917) från Göteborg.

Samuel A. Johansson var en respekterad och gärna hörd talare i alla läger, både i Norge och i Sverige. Han hade sina rötter i den småländska andliga "myllan". Han var utbildad folkskollärare, men upplevde kallelsen att bli predikant. Han arbetade med anknytning till Vetlanda Traktatsällskap, sedan i Jönköpings Missionsförening, innan han 1892 flyttade till Göteborg.

7. Sam. A. Johansson.

Han gjorde sig känd som en av de största folktalarna i denna rikt begåvade förkunnargeneration. Det finns de, som har livligare minnen av Johansson än av själve Waldenström.⁵⁰

Vid minnetalet vid Samuel A. Johanssons begravning 1917 uttrycker *Waldenström* att: "Samuel A. Johansson utan tvekan var en av vårt lands mest framstående predikanter".⁵¹ Komminister *Karl Palmberg*, en annan av väckelserörelsens ledande förkunnare vid denna tid, skriver i förordet till *Samuel A. Johanssons* bok *Ur Minnet*:

Väl ägnad är Samuel A. Johansson att framställa de andliga förhållandena och rörelserna i våra orter. Han är, såsom visas i *Minnena*, mer än ett ögonvittne; han är en av rörelsens frukter.⁵²

Gunnar Hallingberg recenserar Samuel A Johanssons bok *Ur Minnet*:

En klassisk dokumentärschildring av folkväckelsen i Smålands- och Västgötabygderna äger vi i Samuel Johanssons *Minnen*, först publicerade som artiklar i Göteborgs Veckotidning, sedan utkomna i bokform. Genom åren har denna bok bevarat en särskild fräschör. Den är ett kulturhistoriskt dokument av stort värde men också ett vittnesbörd av en fångslande förkunnare.⁵³

Samuel A Johansson var också livligt intresserad av samhällsfrågor. Han anställdes som predikant i Göteborgs Evangeliska Missionsförening 1884–1909, samtidigt som han blev redaktör och ansvarig utgivare för Göteborgs Veckotidning (GV) 1892–1909.

8. Göteborgs Veckotidning.

Göteborgs Veckotidning

Göteborgs Veckotidning var en av väckelserörelsens mest spridda tidningar i Västsverige.⁵⁴ Tidningens politiska profil var Liberal-

Konservativ. Den startades 1892 och utkom ända till 1977. GV var en avläggare av tidigare Göteborgs *Weckoblad* (GW) 1874–1892, en politisk-religiös tidning med den kände göteborgsprofilen, läkaren och riksdagsmannen dr E. Wretling som initiativtagare. Andra prominenta personer som medverkade med artiklar och inlägg i GW var E.J. Ekman och P.P. Waldenström. Där medverkade också Samuel A. Johansson och Karl Palmberg med artiklar och inlägg. Båda tidningarna hade anknytning till nuvarande Betlehemskyrkans missionsförsamling i Göteborg.⁵⁵

Den jämnt kvartssekelånga verksamheten i Göteborgs evangeliska missionsförening (1884–1909) blev slutet och höjdpunkten på J:s livsgärning. I Betlehemskyrkans talarstol fann han en vidsträckt plattform för sin förkunnelse. Gbgs veckotidnings ledarspalt, som han fyllde nästan varje torsdagsnummer (sign. S A J-n) gjorde han till språkrör för sina fortlöpande kommentarer till tidens allmänna frågor. Ur för det mesta konservativ synvinkel behandlade han olika sociala och religiösa problem. I arbetarfrågan visade han en anmärkningsvärd framsynthet, bl.a. genom att erkänna strejkrätten. Men han hävdade också den enskilde arbetarens rätt gentemot fackföreningens kollektiv.⁵⁶

I GV kan man följa Sam. A. Johanssons insiktsfulla och omdömesgilla ledare och artiklar ända fram till 1909. Inte minst är det intressant att läsa inläggen under unionskrisåret 1905. Med tanke på Johanssons bakgrund och på att han var väl förtrogen med väckelserörelsen i både Sverige och Norge kan man utan tvekan påstå att hans inlägg och kommentarer var representativa för hela rörelsen. Hans mening var att under alla omständigheter behålla sans och balans och att ingenting skulle få äventyra freden och det goda förhållandet mellan broderfolken, även om uppfattningarna gick isär om norrmännens drastiska handling. "En påtvingad union är ingen bra union."

Sam. A. Johanssons initierade och omfattande inlägg i GV utgör en rik källa att ösa ur, när vi ska försöka oss på att skildra väckelserörelsens syn på och argumentation för unionskrisen och förhållandet mellan broderfolken och i vad mån detta kunde påverka en positiv fredsuppgörelse. *William Bredberg*, lärare och senare rektor vid Svenska Missionsförbundets teologiska seminarium, skriver i GV:s 50-årsjubileumsnummer 1942:

En tidning får ju sin prägel av den eller de som bestämmer över den. Redaktören för Göteborgs Veckotidning var ju Sam. A. Johansson. Han var en tillräckligt stark personlighet för att kunna bära upp ett program. Det var för övrigt helt format efter hans kynne. I sann modernism ville han verka för frikyrkligheten i dess rätta mening och på den nyktra utvecklingens väg arbeta på församlingens frigörande från statskyrkotvång och allt det tvång, som kunde hindra församlingen från att vara staden på berget och ljuset i ljusstaken. Orden är Johanssons egna. Och han

kompletterade sin förklaring med att han varken ville följa en konservativ eller en modern liberal tidsanda.

Det låg ju inte några himlastormande signaler i en sådan förklaring. Den svarade helt och fullt mot den lille store mannens starka målmedvetenhet och strävan att vandra den helgade eftertankens väg. Med sin ställning som en av den fria andliga rörelsens främsta predikanter och som ledamot av Svenska Missionsförbundets styrelse ägde Johansson inblick både i församlingslivet och i missionsarbetets centrala ting. Därigenom fick hans Minnen värde.⁵⁷

Det var också Sam. A. Johanssons bön vid riksgränsmötet i Ed den 3–4 juni 1905 som fick ett så starkt gensvar och nådde uppmärksamhet i både Norge och Sverige. Det är intressant hur Sam. A. Johansson genom sin personlighet av kunnighet och vidsynthet skapade kontakt över gränser, om det gällde olika teologiska frågor eller om det gällde aktuella politiska samhällsfrågor, som t.ex. den aktuella gränskonflikten mellan Norge och Sverige. Sam. A. Johansson var redan år 1880 kallad att medverka vid årshögtid i Oslo frie misjonsforening og menighet, nuvarande Betlehem misjonsmenighet, tillhörande Det Norske Misjonsforbund.⁵⁸

En norsk metodistpredikant och fredsivrare i väckelserörelsen

I Norge framstod metodistpredikanten *Anton Christiansen Ødegaard* (1856–1928). Han var en av de mest betydelsefulla personerna i kontakterna över gränsen till Sverige vid denna tid, och en av orsakerna till att riksgränsmötena 1905 fick ett sådant genomslag och stor uppmärksamhet i pressen över hela Norge och Sverige. Ødegaard var då pastor och föreståndare i metodistmenigheten i Halden 1903–1905. När han innehade pastorstjänsten i Eidsbergs och Askims menighet från 1899 startade han det året dagsavisen *Indre Smaalenenes Avis*. Det är intressant att läsa i hundraårsboken *Øvre, Indre og andre, Presse- og mediehistorien i Indre Østfold 1899–2000* av *Olav Zakariassen*,⁵⁹ som handlar om de två dagsaviserna *Indre* og *Øvre Smaalenene*. Dessa ges fortfarande ut, nu som en gemensam tidning, under namnet *Indre og Øvre Smaalenene*. I Jubileumsboken får vi en bra bild av A.C. Ødegaard. Zakariassen skriver i Del 1 under rubriken *Predikanten*:

9. A. C. Ødegaard.

Som Hans Nielsen Hauge før ham, fikk han sin livsbane bestemt av Gud mens han pløyde på jordet hjemme på farsgården, og som Hauge, før ham, ble han en predikant som virket over store deler av landet. I beste Hauge-tradisjon var han også en praktisk og foretagsam mann. Zakariassen skriver om Ødegaard at han: "ble lei av å stifte opp plakater på husvegger og lyktestolper så derfor startet han Indre Smaalenenes Avis slik at han kunne få bekjentgjort møtene på en mer rasjonell måte. [...] Med fire hundre abonnenter og avtale med lokale Korrespondenter gikk han så igang med redaksjonelt arbeide 15 Desember 1899 og det første nummeret ble lagt i postsekker for utsendelse 22 desember.⁶⁰

[...] Ødegaard hadde utgivar- og redaktionsansvaret fram till september 1901, då hadde han hunnit med att ge ut 85 nummer av tidningen. 1902 flyttade han till Fredrikshald (Halden) och blev pastor i metodistmenigheten där.⁶¹

Ødegaards politiska hemvist beskriver Zakariassen på följande sätt:

For Ødegaards del kan dette ikke sies så sikkert, men han burde etter alle solemerker høre hjemme blant De moderate, eller Moderate Venstre, en forløper til Kristelig folkeparti som hadde skallet av fra Venstre ti år før Indre kom med sitt første nummer. I dette nummeret offentliggjør jo faktisk Ødegaard dette partiets program.⁶²

Zakariassen nämner också det sorgliga i att det enbart finns ett nummer av Indre Smaalenenes Avis bevarad från det dramatiska året 1905. Han påpekar att det vore märkligt om inte tidningen följde denna gränskonflikt omfattande. "Annet ville jo også vært merkelig; den norske troppoppbyggingen foregikk bl.a. i Indres kjerneområde Rødenes og Øymark med Ørje som et viktig stedsnavn." Det är väl ingen omöjlig gissning att Ødegaard hade ett och annat inlägg i den avisen det året som hade varit av stort intresse att ta del av för denna forskning.

För att ytterligare understryka Ødegaards vänliga och fredliga inställning till svenska folket hämtar vi ett citat från ett anförande han höll vid en utflykt för ungdom. Det är hämtat från ett *protokoll för ungdomsföreningen "Epworth-Ligaen" i Metodistkyrkan i Halden på en båtutflykt pingstdagen 1905*. Av protokollet kan vi utläsa att utflykten varade hela dagen och att det framåt eftermiddagen anslöt sig flera från staden:

[...] Derefter leste Pastor Ødegaard ett avsnit af Guds ord og holdt et kort tale, hvori han særlig henlede opmerksomheden paa de spendte forholde som fortiden hersker mellem Norge og vort naboland Sverige, bemerked at vi var alle brødre, vi paa denne side og de paa den anden side af fjorden. Vi tilbad alle den samme Gud, og han er vor felles Fader. Efterpaa aflagde Br. Chr. Hansen et Vidnespyrd og ledde i 'Bøn. Til slutning spillede Musiken Fædrelandssongen som forsamlingen deltog i med blotede hoveden. Underteknat Claus Johansen.⁶³

Verdens Gang publicerade den 11 juni 1905, bara någon dag efter 7:e juni-beslutet, på första sidan ett telegram från de ledande predikanterna i Haldens frimenigheter, undertecknat av Ødegaard, Metodisterna, Severin Larsen, Baptistförsamlingen och Jespersen, Lutherska Frikyrkan och avsänt till Svenska Missionsförbundets konferens i Stockholm:

Forsikring om Fred. Til det svenske Misjonsforbundets Aarskonferens i Stockholm har Predikanter i Fredrikshald (Halden) i lørdags avsendt følgende telegram: "Norske kristne venner Sender en broderlig Hilsen og beder Eder forene Eder i Bøn for Fred i Norden." Herpå er innløpet følgende Svar fra Mødets Formand Riksdagsmand Halben Strøm: "Det Svenske Misjonsforbund takker hjertelig for den broderlige Hilsen. Vi ønsker alle Fred i Norden og kan forsikre Eder, at i Sverige findes ingen tanke paa Krig. Guds naade hvile over Konge og Folk!"

10. Metodistkirken i Halden.

O.B. Odhelius

I svenska Värmlandsorten Sunne fanns en predikant *O. B. Odhelius* (1871–1929). Han hade tidigare haft en liknande tjänst i Töcksmark från 1901 och sedan flyttat till Sunne 1903, där han var i tjänst fram till 1918. Tillsammans med sina två bröder, som också var predikanter, hade han haft sin uppväxt i gränstrakten kring Östervallskog och fick på så sätt en naturlig utgångspunkt i kontakterna på norska sidan.

11. O. B. Odhelius.

Utan tvekan var Odhelius den som rent organisatoriskt svarade för riksgränsmötena 1905. Han stod i ledningen på samtliga platser och var tillsammans med Ødegaard navet i projektet. Odhelius var med i Ansgarieföreningens (SMF) predikantkår, där han hade en dominerande ställning och fick igenom förslag på positiva förändringar och satsningar.⁶⁴ Han var också platsredaktör för tidningen *Fryken*, deltog i kommunala och politiska spörsmål och ägnade sig mycket åt nykterhetsfrågan.

I samband med riksgränsmötena kan vi notera att Odhelius står som undertecknare av en *annons* i *Svenska Morgonbladet* inför gränsmötena under rubriken "Kölens Kristus, stora svensk-norska missionsmöten vid Riksgränsen".⁶⁵ I en passus i slutet av annonsen står följande: "Legitimationskort, som berättigar att mot enkel biljett resa till och från först- eller sistnämnda möten, kunna erhållas mot enkelt porto genom undertecknad."

Det är intressant med tanke på att Odhelius, enligt uppgifter från Sven Berggren i Sunne, som i det sammanhanget konstaterar att Odhelius

"tydiligen inte bara var pastor utan också tidningsman och intresserad av samhället i övrigt". I boken "Fryksdalen" nämns att när Odhelius var lokalredaktör för tidningen Fryken hade han där flera artiklar om hur han ville att Frykdalsbanan (järnvägen) skulle ha sin sträckning genom Sunne. Detta kan kanske förklara hans kontakter för att få billigare tågbiljetter till riksgränsmötena.

En speciell passus om Odhelius är uppgiften att han var gift med en kvinna från Dals-Ed, som var släkt med Halvard Bryngelsson (död 1753) från Klevmarken nära Dals-Ed. Bryngelsson blev känd genom att han varit en framgångsrik spion åt Karl XII inför det planerade fälttåget mot Norge. Denne person lär ha fått en hel gård av Karl XII för det besväret.⁶⁶ Nu var Odhelius starkt engagerad i aktioner för en fredlig lösning på unionskonflikten som ledare för det stora gränsmötet just i Dals-Ed.⁶⁷

12. Hans Dæglum.

Hans Dæglums namn förekommer i referaten från riksgränsmötena. Han var 1905 pastor i *Oslo frie misjonsforening og menighet* (DNM).⁶⁸ Dæglum hade redan som ung varit ledare för väckelserörelsen i gränstrakterna och var därför väl känd där sedan tidigare. Detta kan man ta del av i "Rømskog Misjonsforenings jubileumsberättelse *Det var mye trafikk over grensen*", som beskriver kontakterna med Östervallskog redan i mitten av 1800-talet, och i en specialavhandling i Kirkehistorie vid Det teologiske Menighetsfakultetet av Sidmund Nakkim 1977: *Vekkelsesliv ved grensen. Historiske og læremessige trekk i vekkelseslivet i Rømskog fra 1800-tallet og fram til 1910, med noen linjer fram mot dagens situasjon*.⁶⁹ Om

Dæglums tid i Oslo berättas det att han särskilt ägnade sig åt ungdom, ordnade sång- och musikgrupper och skrev artiklar i olika ämnen.⁷⁰

I Oslo mötte Sam. A. Johansson den f.d. prästen och senare rektorn vid Kristinehamns praktiska skola, *Carl Pehrson* (1848–1912), som var en annan ofta anlitad förkunnare vid dessa missionsmöten och en av talarna vid de aktuella gränsmötena 1905. Carl Pehrson var den förste fast anställde predikanten mellan 1885–1892 i nuvarande *Betlehem misjonsmenighet i Oslo*.⁷¹ Han återvände senare till Kristinehamn där han förutom sin rektorsuppgift var ledamot av Kristinehamns stadsfullmäktige och bland annat också vice ordförande i folkskolestyrelsen. År 1887 sammanstrålade dessa båda herrar Sam. A. Johansson och Carl Pehrson i Oslo⁷² med ännu en av de ofta anlitade folktalarna, nämligen den originelle och ekumeniske komministern *Karl Palmberg* (1842–1920). Han var kanske den mest "renodlade" förkunnaren i sällskapet. Sam. A. Johansson och Karl Palmberg kom båda från Småland där de tidigare samarbetat i Jönköpings Missionsförening. Dessa kända talare möttes ofta också på båda sidor om gränsen vid missionsmöten och årshögtider genom åren, men jag nämner här särskilt Oslo, eftersom dessa möten finns klart dokumenterade och visar på bredden i kontakterna. Detta nätverk betydde mycket för den starka samhörigheten mellan det svenska och norska väckelsefolket. Här lades grunden för fred mellan brödrasfolken.⁷³

Syvert Østgaard från Mjøndalen i Drammen kan vi följa i referaten från gränsmötena, bland annat som undertecknare av telegrammet som skickades till kung Oscar II. Østgaard presenteras som predikant och redaktör.

"Vi må også med glede og takknemlighet få nevne at Gud har brukt noen av Betels medlemmer direkte i forkynnervirksomheten, som predikanter og misjonærer. Avdøde Syvert Østgård reiste over hele Norges land og når han var hjemme prekte han på sitt kjære lokale".

Ovanstående är ett utdrag från *Mjøndalen frie misjonsforening, Betel, (1891–1951)*.⁷⁴ Han var en tid missionär i Madagaskar och var också redaktör för tidningen *Sanningsvitnet*.

I presentationen av de anlitade talarna vid gränsmötena möter vi slutligen namnet *T. B. Barratt* (1862–1940). Barratt var från början en av metodisternas mest kända män i Norge och var verksam i metodistmenigheten i Oslo. Barratt är ett välbekant namn som blivande ledare, tillsammans med Levi Pethrus, för pingströrelsens intåg i Norden och behöver därför ingen närmare presentation.⁷⁵

Det fanns också andra samlingar och möten över gränsen året 1905, men jag har valt att i stort koncentrera denna framställning omkring de

personer och platser som hade beröring med och anknytning till dessa aktuella riksgränsmöten efter norsk-svenska gränsen i maj/juni detta dramatiska år.

Den aktuella situationen för väckelserörelsen 1905

1904–1905 pågick omfattande väckelser i Aremark och Halden, under ledning av *Ole Hallesby*,⁷⁶ och i Oslo med evangelisten *Albert Lunde*. Väckelsen i Oslo uppmärksammades inte bara i Norge utan blev känd över hela Norden. Det blev trängsel, vecka efter vecka i Calmeyergatans missionshus, trots att det var Oslos största möteslokal som kunde ta emot 5 000 personer.

Svenska Morgonbladet hade i början av maj 1905 en omfattande artikel om "Väckelsen i Kristiania", där man skildrar hur detta missionshus fylldes kväll efter kväll och att man måste infinna sig en timme innan samlingen började för att kunna få en sittplats.⁷⁷

En svensk på studiebesök i Oslo

Att det var spänt bland folket, inte minst i Norge, kan vi förstå av följande utdrag från en artikel i *Vecko-Posten* (med anknytning till baptisterna) den 18 maj 1905. Här redogör *John Wahlberg* för sina intryck vid några dagars besök i Oslo. Det var hans första resa i Norge och han var där för att besöka Albert Lundes möten. Han berättar att efter tågresan då han anlände till Kristiania:

[...] För att redan min första dag i den norska huvudstaden göra erfarenheter, som kunnat ha menligare inverkan på broderskänslan. Ännu helt okänd med förhållanden i "byen" hade jag satt mig ned på en soffa på den vackra promenadplatsen vid stortingsbyggnaden, där framför mig framskyttade en vördnadsinbjudande byggnad. Anade att detta var Kungl. Slottet sporde jag en samtidigt förbipasserande dam om så var. Sedan hon jakat härtill, frågade hon om jag var från Sverige, något som jag ju var av sanningen förpliktad att erkänna. Den patriotiska damen förklarade nu rent ut: "Jeg liker dem ikke for de er svensk."

Jag blev först förbluffad och sedan skrattade jag helt hjärtligt åt hennes naivitet, ty såsom naivt låg det ju först mycket nära till att bedöma hennes uppträdande, men kvinnans öppenhjärtliga förklaring saknade inte en djupt vemodig innebörd. Där en sådan försäkran avges till en främling från broderlandet, som ej gett annan anledning därtill än en vänlig

anhållan om en liten upplysning, talar detta otvetydigt om en mot broderfolket iscensatt agitation, som är intensiv nog.

Skribenten fortsätter sin vandring i Oslo och gör en iakttagelse att i ett skyltfönster hängde vykort med provocerande bilder mot svenska politiska ledare. Med blandade känslor och tankar besöker han sedan kvällens möte i Calmeyergatans missionshus för att lyssna till Lunde. Han belyser det som en mycket positiv upplevelse. Och han avslutar sin hälsning till Wecko-Postens läsare med

[...] att när jag i den angränsande kyrksalen, tillsammans med flera av norrmännen, var samlad i bön och då jag gör min stämma hörd och ber om att Gud ska låta samma välsignelser komma över Kölen och in i Sverige, upplevde jag en samstämmighet och ett deltagande från de norska vännerna som var påtagligt positiv: "som nästan kunnat med ens fördriva intrycket av mina tidigare på dagen gjorda mindre angenäma rön."⁷⁸

Det ovan anförda kan vara ett bra konkret exempel på vilken betydelse väckelserörelsen kunde ha för fredsprocessen.

13. *Albert Lunde.*

Albert Lunde till Sverige

Väckelserörelsens fredskontakt mellan Oslo och Stockholm 1905

Ett intressant utbyte av kontakter skedde genom väckelsepredikant *Albert Lunde* (1877–1939). Han kallades till några mötesveckor i

Blasieholmskyrkan i Stockholm i maj 1905. Jag kommer här att nämna om denna verksamhet, eftersom den hade betydelse för fredsprocessen vars kontakter sträckte sig ända in i kungahuset och genom sin unika framgång hade ett klart genomslag i alla läger, både i Norge och i Sverige. Den s.k. *Högreståndsväckelsen* i Stockholm hade nått många av de högre militärerna på Generalstaben. Detta skulle visa sig också ha anknytning till händelserna 1905.⁷⁹

Där mitt emot mig i Blasieholmskyrkan sitter justitieministern, där sitter krigsministern, där general den eller den och där överståthållaren eller någon landshövding. Ja man kunde bland de andra upptäcka drottningen, hertiginnan av Dalarna eller någon av prinsarna.⁸⁰

Man hade samlats under fler år bland dessa militära "höjdare" till små sammankomster i hemmen för att läsa och studera Skriften. Detta kan man ta del av i *Blad ur min levnadsbok* av *Emil Melander*, som var överste i Generalstaben. Melander själv var involverad i denna rörelse och hade personligt goda relationer med *prins Oscar Bernadotte* och mötte ofta *drottning Sophia*. Han har berättat om sina erfarenheter i den bok han skrev om drottning Sophia.⁸¹

En intressant uppgift i samband med att de mera militanta rösterna inom kyrkan gjorde sig hörda i reaktionerna på norrmännens handlingssätt, nämner *Dag Thorkildsen* i kapitlet "Kyrkan och 1905", i boken *1905-unionsupplösningens år. Nya perspektiv på ett svenskt-norskt drama*, av Torbjörn Nilsson och Øystein Sørensen.⁸²

[...] det väcktes ett förslag om att till den urtima riksdagen skriva ett fredsupprop. Uppropet var underskrivet av drygt 200 personer, däribland en rad höga officerare, flera kända konstnärer och lärare, men alltså bara en präst.

Vestlandsposten skrev den 13 juli:

Man fann det märkligt att de svenska officerarna var fredligare än de, som i enlighet med sin ställning som Förkunnare av Fredens Evangelium, i särskilt hög grad skulle vara kallade att tala Fredens och Försoningens Ord.⁸³

Nu hade man i Sverige nåtts av den i både Norge och Sverige uppmärksammade väckelse som pågick i Oslo, där det stora Calmeyer-gatans missionshus, som tillhörde Indremisjonen, hade upplåtits för Albert Lundes verksamhet. Då beslöts att försöka få över Albert Lunde till Sverige. Brev sändes och undertecknades av major F. von Malmberg. Nästan samtidigt skickades ett liknande brev från översten vid generalstaben Emil Melander.⁸⁴

Denna inbjudan hörsammades och redan i maj månad 1905 kunde man inbjuda till samlingar bl.a. i Blasieholmskyrkan med Albert Lunde. Noteras kan att prins Oscar Bernadotte och hans hustru Ebba Bernadotte

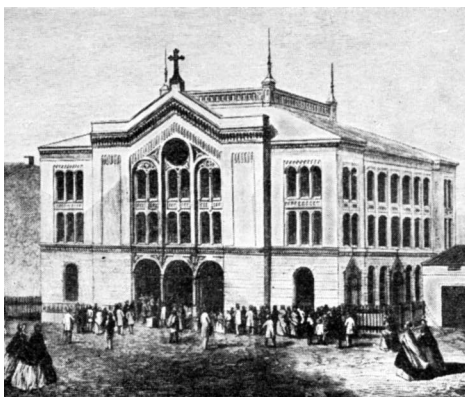
var personligt engagerade i dessa samlingar.⁸⁵ Kyrkan, som rymde 2 600 personer, hade byggts med ett engagemang från drottning Sophias sida. Hon inspirerade och skänkte medel till byggnationen.⁸⁶

En pastor, *Gustaf Emanuel Beskow* (1834–1899), som senare också blev hovpredikant, hade vid sidan av sin pastorsgårning i Blasieholmskyrkan öppnat en skola, där drottningen lät sina söner, prinsarna, studera. Han blev också deras konfirmationspräst.⁸⁷

Här kan vi inflika att det stora Calmeyergatans missionshus i Oslo hade övertagits av Indremisjonen i Norge också på inrådan och stöd av drottning Sophia 1898.⁸⁸ Det visar, som vi ytterligare ska se, att drottningen hade god kontakt med väckelserörelsen både i Norge och Sverige.

14. Calmeyergatens missionshus.

15. Blasieholmskyrkan.

Församlingen i Oslo sanktionerade Lundes besök i Stockholm

Det är intressant att se hur välvilligt man i församlingen i Oslo sanktionerade Lundes besök i Sverige och Stockholm. Det var ju ett spännande läge i unionsförhandlingarna. Redan vid första samlingen i Blasieholmskyrkan frambar Lunde en hälsning från troende vänner i Norge till vänner i Sverige och då särskilt till Stockholm. Han berättade

[...] att han fått så många anmodanden från olika ställen i Norge om att komma och tala. En man som hade kommit resande lång väg till Oslo för att försöka få Lunde att besöka sin hembygd, när han och flera andra hörde att Lunde fått kallelse från Sverige, sa de, Res till Stockholm. Vi skall bedja för dig och dem där borta. Och i afton, sa Lunde, är en skara i Kristiania (Oslo) för att bedja för detta och kommande möten.⁸⁹

Prins Oscar Bernadotte berättar i boken *Albert Lunde. En levnadsteckning av Martha Lunde*, om sin trettioåriga vänskap med Lunde och vad denne betytt för prinsen.⁹⁰ Han undertecknade också svarstelegrammet från samlingarna i Blasieholmskyrkan till församlingen i Oslo, som tack för deras värme och omtanke. Ett utförligt referat från samlingarna med Lunde i Blasieholmskyrkan fanns infört i Svenska Morgonbladet.

Svenska Morgonbladet den 25 maj 1905.

Stockholm den 23 maj.

Vad vi har fælles

Förhållandet mellan de båda brödrafolken är, som alla nogsamnt känna, i dessa dagar långt ifrån det bästa. Det närmandet dem emellan, som för ett par tre år sedan på ett så glädjande sätt tycktes ha begynt, har sedermera till den grad förbytt i sin motsats, att de bägge folken i denna stund må hända stå mer söndrade i sina känslor gent emot varandra än någonsin tillförne. Bittra, hetsiga, ja skymfande ord ha under den senaste tidens unionella stridigheter fallit å ömse sidor och folkstämningen kan icke blott betecknas som kylig och avvisande, utan tecken till verkligt nationalhat ha ej saknats.

Man har ock i dessa dagar med både sorg och undran sett, hur de politiska lidelserna trängt in på både vetenskapens och konstens eljest i det längsta neutrala fält. Ej ens musikaliska tillställningar eller vetenskapliga kongresser, såsom den i Lund tillämnade historiska kongressen eller rent kyrkliga möten, såsom det beramade nordiska prästmötet, ha undgått att få ett kännbart för att icke säga pinsamt sätt bli berörda av det unionspolitiska dissonanserna.

Ett enhetsband.

Det är under dessa beklagliga förhållanden uppmuntrande att se, att det dock ännu finnes ett område, där norrmän och svenskar kunna fullt ut lika hjärtligt som förr räcka varandra handen som bröder, att det dock ännu finnes ett enhetsband, som ej slitits trots alla politiska stormar, att det dock ännu gives något, som är oberoende av, upphöjt över de nationella känslornas alla skiftningar. Det är den andliga samhörighetskänslan, som i dessa dagar tagit sig gripande och glädjande uttryck.

Den svenska huvudstaden gästas, som bekant, f.n. av den unge norske evangelisten Albert Lunde, som i sitt eget lands huvudstad fått vara redskapet i Guds hand till en mäktig, djupt välsignelsebringande andlig rörelse. Redan vid sitt första möte härstädes frambar han en hjärtlig brodershälsning från de kristna i den norska huvudstaden till de kristna här, en hälsning, som gjorde ett mäktigt, gripande intryck på de tusenden, som denna afton var samlade i det stora templet. Talaren berättade ock, hur personer, som kommit långväga ifrån till Kristiania för att försöka förmå honom att komma till deras stad, med glädje avstått från dessa planer till den svenska huvudstadens fördel, då de hört att så många kallelser kommit därifrån. Och i den varma bön för de båda brödrafolken, varmed talaren beledsagade dessa glädjande meddelanden, yttrade han

bl.a.: "Vad vi har fælles, saa har vi dog fælles, Kristus, og det takker jeg dig for."

På ett om möjligt än mer kraftigt och storslaget sätt tog sig dessa samma känslor av samhörighet och broderssinne mitt i söndringen och tvedräkten uttryck vid söndagens högmässogudstjänst i Blasieholmskyrkan. Följande telegrafiska hälsning upplästes därvid av predikanten: "Albert Lunde, Blasieholms Kirke, Stockholm. Flere hundrade tillsammans i gåraftes i Christiania til bønnemøde for Guds riges fremgang i Stockholm. Hils de svenske brødre med Ps. 126."

Då den anförda psalmen upplästes av predikanten, reste sig den stora församlingen och åhörde den stående. Man förstod så väl betydelsen av de citerade orden "ja, Herren har gjort stora ting med oss, därför är vi glada etc." Det var en djupt högtidlig stund. Sveriges kristna folk kan inte annat än säga ett tack till de norska bröderna. Och glädjas över vad vi har gemensamt – eller inte gemensamt, så har vi dock Kristus och hans välsignelse gemensamt. Därför är det ett folk, som bor bland de två i de två rikena, ett folk med ett gemensamt fädernesland, höjt över denna världens ävlan, split och tvedräkt!

Vid aftonens möte i Blasieholmskyrkan beslöts på förslag av pastor Lindhagen, att till församlingen i Calmeyergades missionshus avsända ett svarstelegram av ungefär följande lydelse:

"En stor skara, samlad i Blasieholmskyrkan, har idag med rörelse mottagit eder brodershälsning och sänder eder en svarshälsning med Upp. 7:9-12."

Tidningsrtikeln avslutas med:

[...] Må då denna sköna enhetskänsla de troende emellan i de båda landen driva dem att samfällt allvarligt bedja till himmelens Gud om de nu pågående stridigheternas biläggande i vänskap, fred och försoning.⁹¹

När *Statsminister Løvland* varit i Stockholm för förhandlingar i slutet av maj 1905 och skulle återvända hem med tåg till Oslo, finns i boken *Albert Lunde*, en levnadsteckning⁹² av dottern Märtha Lunde, följande inlägg under rubriken *Till Sverige*

[...] Då Lunde efter ett par veckors förlopp (i Stockholm) reste hem, hade det samlats en stor skara på stationen för att följa honom. Stadsminister Løvland, som hade varit i Stockholm å ämbetets vägnar under unionskonflikten, skulle resa hem med samma tåg. Då han såg den stora grupp människor, som skulle följa Lunde, frågade han en bekant vad det var för en stor man, som skulle resa, eftersom så mycket folk var nere för att ta avsked.

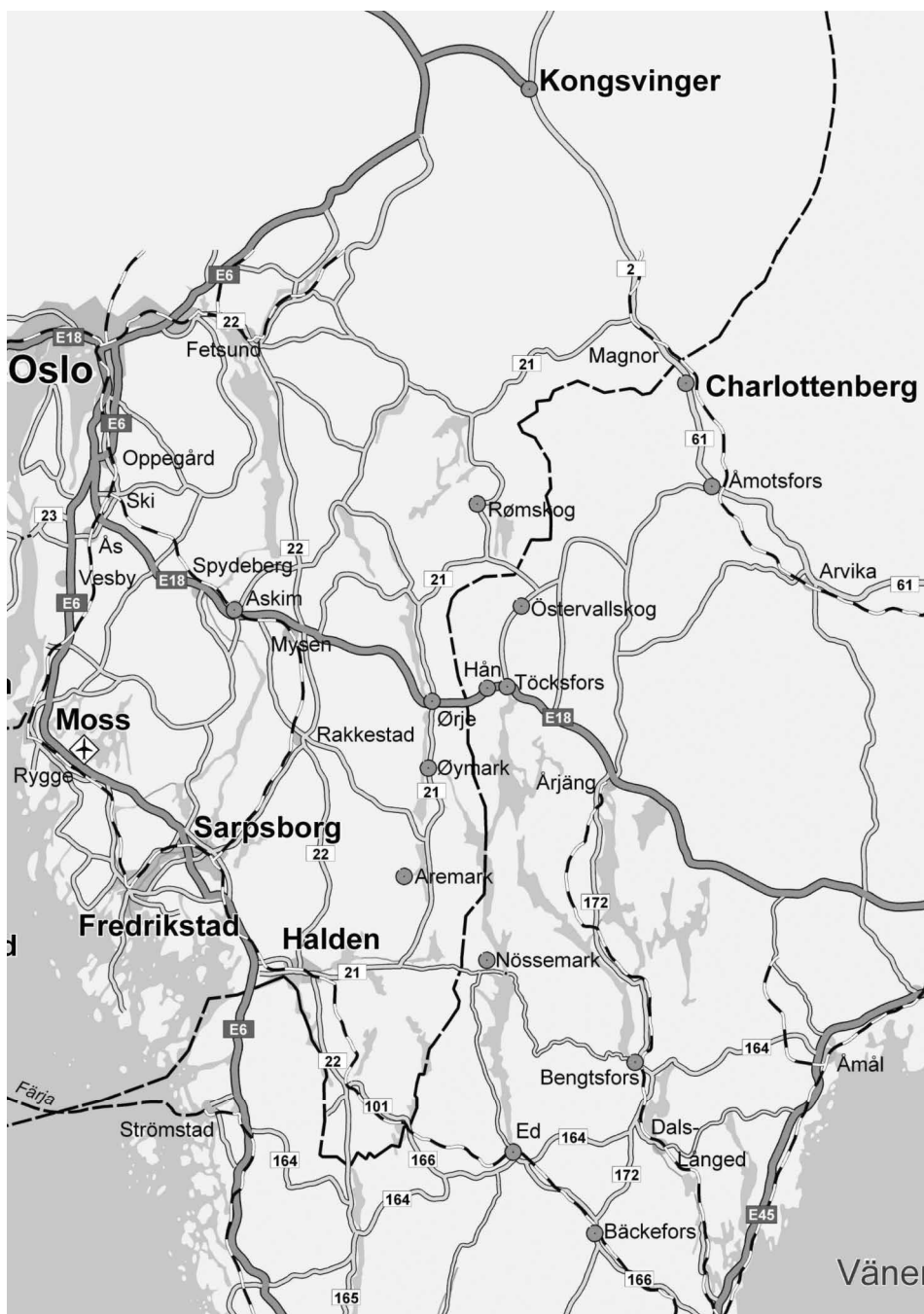
Detta måste ha gjort intryck på statsministern, som säkert hade hört talas om Lundes framgång i Oslo. Om prins Oscar Bernadotte, som var med vid detta tillfälle, står det i *Alfred Janssons* bok *Prins Oscar Bernadotte* (hämtat från den norska översättningen)

En av de siste dager i mai måned forlot Lunde Stockholm. En stor skare venner var møtt fram på Centralstationen for å si ham farvel. Den norske Statsministern Løvland, den siste under unionen, som hadde vært i

Stockholm i embets medfør i anledning konflikten, undret seg på hva det var før en stor mann som skulle reise, siden det var et slikt fremmøte. Det var en ringe Guds tjener som i hans navn vært med å knytte et høyere brorskap mellom de to folkene.⁹³

I annonsen som predikanten O. B. Odhelius införde i Svenska Morgonbladet den 15 maj 1905 om riksgränsmötena står att Albert Lunde också är vidtalad att medverka vid dessa. Det fanns naturligt nog en önskan om att få honom med då de insåg betydelsen av den gränsöverskridande gemenskapen genom Lunde.

Varför han inte deltog kan vi förstå när vi läser tidningen "*Drammens Tidende*" ett referat från "Den norske kinamisjonens" storsamling i Drammen den 1 juni, där Lunde var talare. Det lär ha varit nära 6000 personer närvarande och vi kan förstå vad det betydde för kontakten över gränsen, när Lunde kom med goda direkta hälsningar från Sverige, samtidigt som man också kände till de riksgränsmöten som hölls efter den norsk-svenska gränsen vid samma tidpunkt.⁹⁴

16. Karta över aktuella platser i gränsområdet Østfold, Värmland och Dalsland.

5. Väckelserörelsens Riksgränsmöten månadsskiftet maj/juni 1905

Riksgränsmötena anordnades på fyra platser och var annonserade i flertal tidningar både i Norge och i Sverige. I Charlottenberg 27-28 maj i gränstrakterna Magnor/Skotterud. På Hånfjellet, 31 maj-1 juni på gränsen Töcksmark/Ørje, Øymark. I Dals-Ed 3-4 juni i gränstrakterna Kornsjø/Halden och i slutet av juli i Nössemark, på gränsen mot Bjørkebekk/Åremark.

"Kölens Kristus."

**Stora svensk-norska missions-
möten vid Riksgränsen**
hållas vid:

Charlottenberg
27 och 28 maj med början första dagen
kl. 7 e. m. och andra dagen kl. 12 midd.
Talare: Pastorerna Karl Palmberg och
H. Däglum samt Rektor Karl Persen m. fl.

Hånfjell
31 maj och 1 juni med början första da-
gen i Törksmarks kyrka och Ørje bede-
hus kl. 3 e. m. och andra dagen å mö-
tesplatsen vid gränsen kl. 10 f. m.
Talare: Pastor Karl Palmberg och Re-
daktör Östegaard m. fl. Predikant Sa-
muel Johansson och evangelisten Albert
Lunde äro äfven anmodade att medverka.

Ed
3 och 4 juni med början första dagen kl.
7 e. m. och andra dagen kl. 11 f. m. Pre-
dikant Samuel Johansson från Göteborg,
pastor Östegaard från Fredrikshald m. fl.
äro kallade till mötet.

Kollekter upptagas.
Servering anordnas.

Legitimationskort, som berättiga att
mot enkel biljett resa till och från först-
eller sistnämnda möten, kunna erhållas
mot enkelt porto genom undertecknad,
adress Sunne.

Bröderna N. O. Berg, Charlottenberg,
Albert Anderson, Hån, Törksfors, och J.
O. Mullback, Ed, anskaffa logis för mö-
tesbesökare.

O. B. Odhellus.

17. ANNONSEN SVENSKA MORGONBLADET DEN 5 MAJ 1905
"KÖLENS KRISTUS" Stora svensk-norska missionsmöten vid Riksgränsen.

Väckelserörelsens ledare var väl insatta och starkt engagerade i den politiska krissituationen

Dessa opinionsbildande förkunnare var genom sina kontakter klara över de förhållanden som rådde, när det gällde unionskonflikten. Föga

anade man dock att dessa riksgränsmöten skulle hållas så nära inpå det s.k. 7:e juni-manifestet, där Norge ensidigt sa upp unionsavtalet och i praktiken avsatte kung Oscar II.

Unionen hade hela tiden varit föremål för missnöje från Norges sida, men från 1880 hårdnade klimatet ytterligare när kung Oscar II vägrade sanktionera Stortingets beslut att statsråden skulle få ha tillträde till Stortinget. Nästa konflikt kom när norrmännen själva ville utse sin personal och upprätta egna konsulat. Norge ville ha rätten att tillvarata sina egna utländska intressen. Det sistnämnda var nog en av de mest avgörande önskningar från norsk sida, vid alla dessa otaliga unionsförhandlingar, ett krav som envist avfärdades från svenskt håll och som slutligen fällde avgörandet. Detta utmynnade i norrmännens beslut att ensidigt bryta unionsavtalet med Sverige.⁹⁵

Det var då i månadsskiftet maj/juni 1905, alldeles innan detta dramatiska politiska skede, som väckelserörelsens Riksgränsmöten anordnades. Göteborgs Veckotidning och Samuel A. Johansson hade sedan tidigare följt den allt mer hårdnade attityden i unionen mellan Norge och Sverige. I tidningen den 8 juni publicerades på samma uppslag, märkligt nog, artiklar med rubriken Norge gör revolution och referatet från de religiösa gränsmötena med politisk underton, under rubriken svensk-norska missionsmöten.⁹⁶

Samma dag, den 8 juni publicerades på första sidan i *Smaalenenes Amtstidende*, med utgivningsort Fredrikshald, hela den omfattande bön som Sam. A. Johansson bad vid gränsmötet i Dals-Ed, under rubriken Bön om fred i Norden, samtidigt som man på samma uppslag meddelar Stortingets sensationella beslut under rubriken:

"Situationens udvikling. Stortinget handler. Regeringen betroet udøvende myndighed. Foreningen med Sverige ansees opløst. Kongen fratraat. En Prins av huset Bernadotte. Den 7de juni 1905".⁹⁷

För att ytterligare understryka bredden och betydelsen av väckelserörelsens agerande hade man på en annan plats i det tidningsnumret tagit med en uppmaning till norska folket, att verkligen ta del av Samuel A. Johanssons bön.

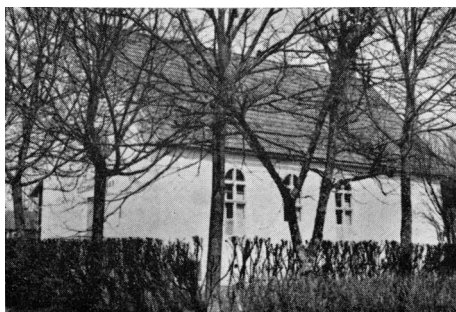
For fred i Norden!

Foran i bladet gjengives den vakre Bøn, som prædikant Samuel Johansson fra Gøteborg holdt i Søndags paa Dals-Ed. Hr. Johansson er en af det svenske Missionsførbundets mest anseende predikanter, med stor indflydelse mellem det svenske Indremissionsfolk. Til svenske og norske Blade, der ønske Broderforholdet mellem Nordens Folk opretholdt, henstilles venligt, at de gjengive hr. Johanssons tale, for at den skal blive læst I de videste mulige kredse. Et godt Ord finde et godt Sted!⁹⁸

Lokala församlingar arrangerade gränsmötena

18. Håns missionshus.

19. Missionskyrkan i Charlottenberg.

20. Backens missionshus i Nössemark.

21. Marknadsplatsen på Marebacken i Dals-Ed.

Odhelius från den svenska och Ødegaard från den norska sidan var en sammanhållande länk 1905. Man kan lägga märke till att samtliga gränsmöten varade i två dagar, att samlingsplatserna var alldeles vid gränsen och att de hölls i både kyrka och missionshus och att lokala församlingar och missionsföreningar var ansvariga. Det gällde kallelse av talare och sångmedverkande, annonsering, servering och logi.

Protokoll

Utdrag från olika rotokoll från Töcksmarks Missionsförening (nuvarande Töcksmarks Missionsförsamling) hämtat från Föreningsarkivet i Karlstad, visar på att man där anordnat riksgränsmöten redan 1902:

Årsmöte 27/12 1902 Paragraf 15. "Beslutade att även under 1903 anordna ett s k möte av förra hälften av Juni månad." Årsmöte Protokoll 28/12 1903 Paragraf 11. "Beslöts att även nästa år anordna ett "gränsmöte", men att en kommitté framledes skall tillsättas för att ordna därmed." Extra sammanträde Protokoll 14 /5 1904. Paragraf 3. "Till den kommitté som har att anordna och ombesörja med det som rör det s.k. Riksgränsmötet på Hånfjället utsågs..." [...] Årsmöte den 28/12 1904. Paragraf 11. "Beslutades att för nästa år, sommaren 1905 anordna ett s k Riksgränsmöte och för att ombesörja mötet, samt kallandet av predikanter vid detta möte uppdrogs åt en 10-mannakommitté sammansatt av [...] Som sammankallande utsågs Albert Andersson Rösa." [...] (Vid årsmötet den 27/12 1905 och vid sammanträde den 12/5 1906 tas frågan upp om kallelse av talare för 1906 års gränsmöte).⁹⁹

I protokoll från Dals-Eds friförsamling (senare Dals-Eds Missionsförsamling) från 1904, hämtar vi några paragrafer om anordnande av riksgränsmöte i Dals-Ed. Av okänd anledning finns inte föreningens engagemang för gränsmötet 1905 upptaget i protokoll för det året. Men av tidningsartiklar, och från historiska dokument vet vi att så var fallet. Protokollet från 1904 visar på en stor arbetsinsats av föreningens medlemmar:

Den 5 juni 1904 Paragraf 4. "Till förstärkning av kommittéer för Riksgränsmötet utsågs följande; Systrarna Amanda Henriksson, Katharina Bryngelsson, Amanda Jansson, Stina Lång, Katharina Olsson och Katrin Andersson. Till ordförande i Kvinnliga kommittén utsågs syster Helen Henriksson. Inkvarteringskommittén ökades med br. A Henriksson, Bryngelsson, Mossberg och Norman." Paragraf 5. "Br. Müllbock föreslog annonsera Riksgränsmötet i ortens tidningar; Uddevalla tidning, Elfsborgs Läns Annonssblad, Dalslandsposten, samt i norska tidningen Halden. Förslaget antogs, att ombesörja med nämnda annonsering utsågs br. E S Olsson." Paragraf 6. "Till ordförande i Manliga kommittén utsågs br. Wallander. Till Ordförande i inkvarteringskomm. Br. Müllbock" Paragraf 7. "Av läskedrycker beslöts att inköpa 1500 1/1 flaskor Limonad, 500 1/1 Enbärndricka och utsågs br. E S Olsson att på bästa sätt inköpa desamma".¹⁰⁰

Man kan också se från ett protokoll från Ungdomsföreningen i samma förening, den 19/6 1904 paragraf 3, att dessa beslöt medverka i riksgränsmötet.

Pressklipp och referat från gränsmötena.

Arvika Tidning 30 maj

Referat från gränsmötet i Charlottenberg den 28 maj.

Kölens Kristus.

Nu dessa tider, då split och ofördragsamhet föds i brödrafolkens hjärtan, är det sämja.¹⁰¹ Vid Charlottenberg hölls i lördags och söndags ett stort s.k. gränsmöte, vilket var besökt av norrmän och stora delar av Östmarken samt av ett stort antal inbyggare från västra Värmlands skilda socknar.

På lördags kväll hölls i missionshuset möte, varvid ett par talare uppträdde för en mycket talrik publik. Söndagen, då den egentliga festen skulle äga rum, ingick med strålände sol och en massa av människor från skilda håll började redan tidigt anlända. För att medverka vid mötet hade infunnit sig pastor Dæglum från Kristiania (Oslo), redaktör Østgaard från Drammen, rektor Pehrson från Kristinehamn, kyrkoherde Palmberg från Småland, samt predikanten Odhelius fr. Sunne, varjämte tvenne sångkörer, en svensk och en norsk, bidrog till att höja stämning och andakt.

Kl. 12 hölls möte i Tallmon i omedelbar närhet av den beryktade Karl XII:s källa. Här var en lövklädd talarestol rest, och hit strömmade i ett oavbrutet tåg massor av människor. De fylkade sig kring talarstolen och pred. Odhelius hälsade först i varmhjärtade ordalag skarorna välkomna till frid och gudstjänst i skogens helgedom och lyste till sist välsignelse över Sverige och Norges folk. Efter en sång av den svenska kören, bestogs talarstolen av redaktör Østgaard, som med ledning av Matt 28:16–20 höll ett föredrag, fullt av kraft och liv. Han talade om väckelsen bland Norges folk och han bad Gud att den måtte sträcka sig även till svenska bröder.

Nästa talare var kyrkoherde Palmberg, som med kraft och entusiasm predikade över dagens högmässotext. Han talade om ordet, det mäktigt skapande, det största i himmel och på jord. Han talade om frälsning och nåd och om den vind, som blåste över Norges och Sveriges land. Till konungen avsändes därefter följande telegram:

Konungen Stockholm. "Svenskar och norrmän, samlade i endräkt, till ett större religiöst möte i Charlottenberg, nedbedja utöver Eders majestät Guds välsignelse, samt att han Måtte leda de unionella förhandlingarna till ett gott resultat. Østgaard. Odhelius".¹⁰²

Referatet fortsatte *från gränsmötet i Charlottenberg* med ett framträdande av Carl Pehrson, som under flera år varit föreståndare för Betlehem Missionsmenighet i Oslo.

Så framträdde rektor Carl Pehrson, Kristinehamn och höll ett tal, däri han bad Gud, att han måtte hålla sin skyddande hand över folken på båda sidor om Kölens fjäll. Ej måtte mörkrets och onskans makter verka, utan kärlek, ren och sann, skulle leda de tvenne folkens strävan efter frid och frihet. Han bad Gud skydda konung och fosterland och fäderneärvd frihet.

Han ville genom de närvarande hälsa Norges hela folk att aldrig har en tanke på blodig fejd fått rum i svenskars hjärtan. Nej, Sveriges folk sörjer över den anda, som besjälar dessa bröder på andra sidan Kölen, ty de älskade detta folk sedan långliga tider. Han bad till Gud att de, som sökte så oro och tvedräkt måtte komma på skam och att han, den högste, måtte taga saken om hand.

Sedan svenska sångkören sjungit "Om du i världen vanker" framträdde pastor Dæglum från Kristiania (Oslo) och höll med ledning av Fil. 1:20–23 ett gediget föredrag. Som siste talare uppträdde rektor Pehrson, som höll

ett varmhjärtat, med känd förmåga framsagt föredrag. Efter att predikant Odhelius avslutat mötet med bön och sångarna ytterligare låtit höra sig var det härliga friluftsmötet slut och skarorna drog från skogens halvskymning ut i det strålande solljuset.

Och vidare från referatet i Arvika Tidning skriver tidningsredaktören att mötet hade präglats av sann förståelse och brödrakärlek eftersom tonvikten i samlingarna inte varit politisk.¹⁰³

[...] I missionshuset var anordnat servering innan mötet på kvällen skulle hållas. Vid detta möte, som började kl. 7 och vilket egentligen var avsett för ungdomen, talade rektor Pehrson, redaktör Østgaard och pastor Dæglum, varjämte sång av såväl svenskar som norrmän presterades. Först fram emot halv 10-tiden var det stora "gränsmötet" slut och skarorna troppade av åt skilda håll. Det hela hade präglats av sann förståelse, av religiöst nit och brödrakärlek, men så hade det ju inte heller varit politiska saker som förevarit utan här endast gällt att dyrka den Gud, som nog ock skall veta att skydda de folk, som bygga å båda sidor om Kölen.

Från konungen ingick följande svar på telegrammet, som avsänts till honom: "Herrar Odhelius och Østgaard, Charlottenberg. Jag tackar för mottagandet av hälsningstelegrammet och uttalar samma önskan om Brödrafolkens väl". Oscar.¹⁰⁴

Drammens Tidende hade den 8 juni ett utförligt referat från gränsmötena.

De religiøse grensemøter Svenske og norske endrægtig sammen i tusindvis.¹⁰⁵

[...] Det andre grensemøde holdtes Kristi Himmelfartdag paa Hånsfjeldet mellom Ørje og Tøksmark lige ved grensen. Norge havde ikke alene tænkt, men ogsaa udtalt, at det var resikabelt at have mødet under disse forhold, men den store mængde lyttede opmærksom til Fredens Evangelium, og det var, som et guddommeligt velbehag hvilede over os. Man anslog de forsamlede til 3000, og antagelig var det omtrent lige mange fra Sverige og Norge.

Det tredie grænsemøde holdtes nu sist søndag ved Ed. Dette var ogsaa et meget vellykket møde. Folk var fremmødt fraa forskjellige stader, bl.a. fra Tistedalen og Fredrikshald paa Norsk side. Da Herrens Ord prædikedes, var det, som enhedens hand kom over den store forsamling, og da det blev bedt for begge land, kjende man ligesom en særlig enstemmighed.

Følgene resolution vedtogs: "Svenske og norske, talrigt forsamlede til religiøst Grænsemøde ved Ed, henstiller til Broderfolkene om alvorlig bøn til Gud, at freden mellom Nordens folk maa bevares og styrkes til hverandres vel".¹⁰⁶

Verdens Gang har flera inslag från gränsmötena:

Den 5 juni under rubriken "Et grensemøde" från gränsmötet i Dals-Ed. Den 7 juni med rubriken: "Religiøse Grensemøder" från gränsmötena i Charlottenberg och "på et fjeld mellem Ørje og Tøcksmark". Den 9 juni under rubriken "Bön om Fred i Norden" där man publicerar delar av den uppmärksammade bön Sam. A. Johansson bad vid gränsmötet i Dals-Ed

den 3–4 juni, översatt till norska. Den 11 juni under rubriken "Forsikring om Fred" införde man telegrammet som pastorerna i Halden sändt till Svenska Missionsförbundets årskonferens i Stockholm och det svarstelegram bl.a. Waldenström förmedlat.

22. Stormöte i Dals-Ed 1898 med P P Waldenström
Så kunde det sett ut på gränsmötet där 1905.

Svenska Morgonbladet den 8 juni

Religiösa gränsmöten höllos, som förut nämnts, förra veckan: den 28 maj vid Charlottenberg, Kristi Himmelfärdsdag på Hånsfjället och i söndags i Dals-Ed. Mötena voro, skriver en korrespondent till Morgonbladet, i flera afseenden märkliga och torde bliva inledningen till en rörelse, som kan bliva av stor betydelse under den nuvarande situationen.¹⁰⁷

Øvre Smaalenene, Fredrikshald den 4 juni

Grænsemødet i Dals-Ed var besøgt af omkring 1000 Mennesker. Det var helt av religiøs art, men Understrømmen i Talene var Bekymring over den politiske Stilling med Bøn om godt Samhold i Norden. Ved Møtets

avslutning vedtoges en Resolusjon av omtrent følgende Indhold: "Svænsker og Nordmænd forsamlede til Grænsemøde ved Ed henstiller til Brødrefolkene, at de alvorlig og endræktig forener seg i Bøn til Gud om, at Freden mellom Nordens folk maa til deres felles vel bevares og styrkes." Dertil sluttede seg en gribende Bøn for Fred i Norden av Predikant Samuel Johansson fra Gøteborg. Den hele Forsamling reiste seg og tilkjennegav ved håndsopprækning sin Tilslutning, og mange græd høit. En Mand af anseelse i religiøse kredse udtalte, at man fra Grænsebygdene burde foretage et stort Demonstraasjonstog¹⁰⁸ til Norge for at give Vidnesbyrd om det svenske Folks følelser. Nogon anden "Promenad" till Norge ansees overflødig.

Göteborgs Veckotidning den 8 juni

Svensk-norska missionsmöten har hållits även i år, ett vid Charlottenberg den 27 och 28 maj, där man antog att 1.500 personer från båda landen var samlade. Ett vid Hanfjäll (Hånsfjället) på själva gränsen mellan Töcksmark och Øjemarks socknar den 31 maj och den 1 juni (Kristi Himmelsfärdsdag), där man ansåg att 3000 var tillstädes och ett möte vid Ed den 3 och 4 juni, där omkring 1000 personer var på söndagen församlade. Talare på mötet i Charlottenberg var pastorerna H. Daeglum från Kristiania (Oslo) och K. Palmberg från Jönköping, redaktör Pehrson från Kristinehamn och predikant Odhelius från Sunne. På möte i Hanfjäll (Hånsfjället) talade pastor Palmberg, redaktör Ødegaard, pastorerna Barrat och Odhelius. På mötet i Ed talade Odhelius, Østgaard, Sam. A. Johansson från Göteborg och pastor A C Ødegaard från Fredrikshald (Halden). [...] Därefter uppmanades Sam. A. Johansson att leda församlingen i bön, vilken på begäran här meddelas.

Bön för fred i Norden.¹⁰⁹

Trofaste himmelske Fader! Tack att vi arma stoft får kalla Dig så! Tack att Du har fadershjärta för oss och med glädje ser, när vi människobarn med förtroende åkallar Dig som vår fader!

Vi, här församlade, både svenskar och norrmän, nalkas nu gemensamt din nådatron i gemensamt behov. Att Du ännu har fadershjärta för brödrafolken, därpå har vi många bevis och inte minst det, att Du i närvarande tid kraftigt besöker oss med nådens och sanningens vindars milda susning på det vi må kunna besinna, vad som tillhör vår frid och bli omvända från mörkret till ljuset, från synd till rättfärdighet, från satans makt till Gud och därför tackar vi Dig! Den sak vi nu frambär inför Dig är den disharmoni, som i unionellt hänseende uppkommit mellan brödrafolken.

Det heter om Dig, du allsmäktige Fader, "att Du vänder folks tankar" och "att Du leder folks och furstars hjärtan som vattenbäckar". På denna grund ber vi dig: Vänd tankarna så och led det hela så, att hur det må gå med unionen, friden dock må bli rådande och att brödrafolken blir skonade för krigets fasor! Vi bekänna inför Dig, att båda folken inte förtjänat bättre än en sådan tuktan. Vi har åtnjutit en 90-årig fred. Det finns nu ingen, varken norsk eller svensk. Som erfarit vad krig vill säga, men vi har icke som vi bort besinnat denna nådesförmån, som inga andra folk fått åtnjuta, varför vi inte heller med helt hjärta tackat Dig därför utan ledda av en ond tidsanda, har vi låtit högmodiga, ärelystna och andra egoistiska intressen allt för mycket bli rådande så väl brödrafolken emellan, som från individuell synpunkt, icke besinnande att det som gagnar det hela gagnar också bäst individen och tvärt om. Så har båda folken missbrukat dina stora nådesgåvor till den grad, att de nu står i fara att uppträda fientligt mot varandra. Fräls oss från detta medgångsmissbrukets berusning!

Barmhärtige Fader! Förlåt svenska folket dess dårskap och all dess synd, vilken Du bäst känner! Förlåt svenska folkets regering och dess ledande män all dess synd och all brist i vishet och förstånd! Förlåt norska folkets dårskap och all dess synd! Förlåt dess regering och dess ledande mäns synd och all dess brist i vishet och förstånd! Ja, handla inte med brödrafolken efter vår synd och vedergäll oss inte efter våra missgärningar, utan handla med oss i nåd och försoning!

Giv vår gemensamme älskade konung det förstånd, den vishet och den lugna opartiska besinning han behöver i denna sak! Giv den svenska regeringen det förstånd, den vishet och den oegennyttiga opartiskhet, som för denna sak är nödvändig! Giv på samma sätt den norska regeringen det förstånd, den vishet och opartiskhet hon behöver, på det att konungen och regeringarna, ledda av fridens och kärlekens ande, med oförvillad blick och sunt omdöme må komma till sådant beslut, att vi blir förskonade från krig och att frid och inbördes gott samförstånd må bli rådande. Undanröj allt, som står hindrande för ett sådant resultat!

Fridens Gud! Låt inte brödrafolken bli ett ris för varandra, eller söla sig i varandras blod! För ditt namns skull, avstyr en sådan dårskap, ty tvistesaken är inge värd en enda droppe människoblod. Saken gäller blott förgängliga ting och kan, om blott gott samförstånd och ömsesidigt

tillmötesgående i rättfärdighet och kärlek får råda, utjämnas till det helas väl!

Vi ber dig o fader, att Du värdes icke blott förskona oss från krig i dess blodiga form; förskona oss även från ett upphetsande och till ont retande ord och pennkrig! Bevara oss från lömskt och försåtligt skvaller, förtal, misstydnung och diktade lögner, vilket allt föder, göder och när missförstånd och ömsesidig bitter misstänksamhet.

Bevara vår tidningspress från en ond andemakt i detta avseende. Låt alla, som för pennan, besinna sitt stora ansvar för utgången av denna sak, ty dess inflytande är större än någon annans. Led pressen så, att dess inflytande genom sanningen och rättfärdighetens uppenbarande i lugn, vishet och kärlek må befordra friden!

Fräls brödrafolken från all ond äregirighet och stortalighet, ty på ömse håll har vi orsak till ödmjukhet. Vad har vi, som vi inte har fått! Vad förmår väl vi, om Du, o Gud, står oss emot, "ty Du står emot den högmodige, men den ödmjuka ger Du nåd". Låt oss genom det rysk-asiatiska kriget inse, att stortalighet och förlitande på egen kraft ger icke seger, men att vandra i din fruktan, det hjälper, "ty Du har behag till dem som fruktar Dig, dem som tröstar på din nåd". Ja, o himmelske Fader, giv frid från alla synpunkter! Giv frid mellan brödrafolken! Giv frid på jorden! Låt den sång, som dina änglar sjöng vid din Sons födelse, snart förverkligas genom evangeli rättfärdiggörande makt, på det Du, o Gud, må få den ära Dig tillkommer, frid bli rådande på jorden och till människorna välbehag!

Ja, ännu en gång, o fridens Gud, giv frid i Norden! Giv frid på jorden genom din Son Jesus Kristus vår Herre! Amen.¹¹⁰

Så fortsatte referatet i GV den 8 juni 1905 från det stora gränsmötet i Ed den 3 och 4 juni.

[...] Denna bönestund var av synnerligen allvarlig betydelse, ja, de församlade bevisade med tårar sin allvarliga mening med bönen, i förhoppningsfull väntan att bli bönhörda. Därefter avslutades mötet med sång. Både från norsk och svensk sida hade man gjort vad man kunnat för att göra mötet festligt och uppbyggligt. En norsk sångkör från Tistedalen och en svensk från Bengtsfors sjöng omväxlande med föredragen och i sin helhet präglades mötet av en allvarlig stämning genom Andens kraftiga närvaro.

Citat från Frans Oscar Myrén i Förkämpar i "Markernas" Fromhetsrörelser:

Särskilt gränsmötet i Dals-Ed sommaren 1905 blev ovanligt gripande och omkring 1.500 människor var med och sträckte sina händer mot himlen för att bedja om fredens bevarande, Intrycket av Samuel Johanssons i Göteborgs bön vid mötet var ett av mina starkaste minnen.¹¹¹

I en jubileumsskrift för Bengtsfors Missionsförsamlings kör, där Myrén var ledare under många år, och var den kör som medverkade vid gränsmötet i Dals-Ed den 3-4 juni 1905, skriver Frans Oscar Myrén, när han sammanfattar de många åren i körens historia med att "en av de absoluta höjdpunkterna för kören var deras medverkan vid riksgränsmötet i Dals-Ed i juni 1905".¹¹²

Och från en artikel i Årsboken för Värmlands och Dalslands distrikt av Svenska Missionsförbundet 1941¹¹³ under rubriken "Minne från forna gränsmöten" skriver Frans Oscar Myrén:

Stor oro. [...] Det första gränsmötet, som jag kan minnas kungjort som sådant, hölls i Dals-Ed under sommaren 1905. Det var för gränsbygden och våra två länder ett år av förstämning i vidaste kretsar. För egen del var jag den tiden orolig och väntade många nätter på mobiliseringsorder, kanske under intrycket härav såg jag i en dröm en stämpel i eldskrift på himlavalvet. Den hade i utseende likhet med de stämpelar, som ofta användes på pastorsexpeditioner: en rund cirkelyta med eldstrålar från periferien. Inuti cirkeln stod skrivet med eldskrift på tre språk, franska, tyska och engelska: "stor oro". Och så blev det i sanning det året, en stor oro.

Det var ju detta år, som även rysk-japanska kriget pågick. Men det var ju till mötet i Dals-Ed vi skulle. I detta möte, som verkligen var ett stormöte, deltog från västra Dalsland största antalet. Men norrmännen var mycket starkt representerade med deltagare från Halden och angränsande bygder, en del även från Oslo. Flera norska predikanter deltog med värmande predikningar, dessutom från Sverige veteranen Samuel Johansson i Göteborg och O B Odhelius i Sunne, den sistnämnde som mötesledare.

Samuel Johansson insats denna dag var säkerligen dagens tyngst vägande inlägg. Alla tal, liksom även den unisona sången och körsången andades allvar och bön. Från Sverige deltog Bengtsfors sångkör, tillhörande friförsamlingen. Norrmännen mötte upp med Tistedals baptisters sångkör.

Vänskapsband.

Under rasten fick vänner från båda landen tillfälle hälsa på varandra. Det var många kända ansikten från Norge, åtminstone hade jag många bekanta därifrån på mötet. Dessa möten är alltid förbrödande. Och man känner hur mycket vi har gemensamt med kristna från andra länder och folk. Det kristliga inflytandet från staden Halden har i Dalsland satt djupa spår, ty där har flera kolportörer fått sina första väckande intryck. När rasten var över, samlades man åter till predikan och sång.

Under detta sist möte föreslog mötesledaren Odhelius en bön för fredens bevarande mellan Sverige och Norge. Han vidrörde i försiktiga ordalag den ömtåliga situationen mellan båda brödrafolken, vilka under denna tid på året var ganska spännande. Så frågade Odhelius hur många, som ville vara med om att bedja Gud att bevara freden, och i samma ögonblick sträcktes allas Händer mot höjden. Det var till och med för mötesledaren överraskande, för han ropade: "Se en skog av händer!".

Därefter ledde Samuel Johansson från Göteborg i bön. Det blev en bön sådan, att man aldrig glömmet intrycket därav. Men det var icke blott Samuel som bad. Det var ett sorl av böner, då den stora skaran, uppgående till 1.500, instämde med den gamle veteranen.¹¹⁴

6. Väckelserörelsens argument för en fredlig lösning av unionskonflikten

Väckelserörelsens syn på unionen och dess argument 1905 för en fredlig lösning av konflikten mellan Norge og Sverige tar vi del av, med särskild utgångspunkt från *Göteborgs Veckotidning* (GV) och Sam. A. Johansson i Sverige, med anknytning till Svenska Missionsförbundet (nuvarande Svenska Missionskyrkan) och *Kristelig Tidende* (KrTi) metodistkyrkans centrala organ i Norge.

Kristelig Tidende

No. 32.	Udkommer en Gang ugentlig i Søndag Formiddag, fører i Kr. Kvartalet.	Freitag 11. August 1905.	Bladet kan bestilles i alle Postkontor samt i Kjøb- stæder, Mønst. Bd. 56.	34. Karg.
---------	--	--------------------------	--	-----------

24. Kristelig Tidende.

Här följer en presentation av Kristelig Tidende hämtat från "VÆR FRA VEST".¹¹⁵ Fra Metodistkirkens historie i Norge, under rubriken *Bladene*:

[...] "Bladet som fra nyttår 1878 heter "Kristelig Tidende", har haft en flersidig oppgave. Det har vært et bindeledd mellom menighetene, et medlingsblad til menighetsforstanderne, i noen moen grad et debattforum og i høy grad et oppbyggelsesblad".

I bladets programerklæring heter det "at det på evangelisk kristelig grunn vil virke for religiøs opplysning [...] å inneholde religiøse avhandlinger, kirkehistoriske skildringer, kirkelige etterretninger og små fortellinger av oppbyggelig innhold". Det heter vidare at "bladets nødig vil innlate seg på lærestrid med andre kristne samfunn, men ønsker å holde fred med alle fremt detta er mulig".

[...] "Redaktørene av Kristelig Tidende har haft en meget betydelig posisjon innen vår kirke for så vidt som bladet er kirkens fremste

evangelist og dessutom har anledning til å gi uttrykk for Metodistkirkens syn på spørsmål som er oppe i tiden”.

(Redaktør i 1905 till 1.8, årskonferensen var Anders Olsen. Etter 1.8 var det Ole Olsen, Emil Halvorsen og C.V. Duckert hvor av den siste ser ut at ha en samordnede funksjon. Under krigen var Eilert Bernhard redaktør).

Olika reaktioner i Sverige och Norge

De flesta som skildrat svenskarnas och norrmännens reaktioner i samband med att 7:e juni-beslutet offentliggjorts talar om att i Sverige reagerade man i det närmaste chockartat. Att norrmännen själva i stort hälsade beslutet positivt och att man där också trott sig kunna få förståelse för sitt handlingssätt hos svenska folket, men blev överraskade över den hårda reaktionen de mötte hos svenskarna.¹¹⁶

Det är helt klart, när vi i denna skildring särskilt ser på väckelserörelsens attityd och uppfattning om 7 junibeslutet, hur man tog emot Norges ”unionsbrott”. Man såg norrmännens handlande som ett svek och en trolöshet, men man var välinformerad och klar över det verkligt kritiska läget. Redan innan ”utbrottet” manifesterades till dessa storsamlingar i bön och förbön för att, hur det än går med unionen, fred dock ska kunna förbli rådande mellan broderfolken.

I motsats till den officiella svenska och norska Kyrkans hållning, där man i Norge till en början mötte beslutet mest med överraskning och förvåning, men snart nog, till stor del slöt upp kring de politiska ledarnas handling. Medan man i Sverige mötte Norges handlingssätt med bestörtning och med en kraftig indignation. Det visar på att man i kyrkliga kretsar över huvud taget tidigare inte varit så engagerad i unionsfrågan, varken i Sverige eller i Norge.¹¹⁷

Det som förvånar när man läser historiska dokument om unionsupplösningen 1905, är att man där inte närmare gått in på det mycket omfattande nätverk väckelserörelsen hade vid denna tid och sedan lång tid tillbaka. Kontakterna i gränstrakterna med förgreningar över stora delar av båda länderna var betydande. Visserligen nämner man om hur olika norska och svenska kyrkans hållning gentemot den lekmannainriktade väckelserörelsen var. I Norge hade väckelsen fått ingång lika mycket i inomkyrkliga, mer lekmanaledda föreningar, som i de friare samfundet. Här kan vi inte lika lätt särskilja kyrkligt och

frikyrkligt. I Sverige fanns ju dock den inomkyrkliga, mer lekmanaledda organisationen EFS, som tidigare genom Rosenius verksamhet hade betydande kontakter med Norges kristenhet. Vidare fanns en del enskilda präster, som var engagerade i väckelserörelsen, av vilka några medverkade vid de aktuella gränsmötena.

Av dokumenten fram till och med unionsupplösningen kan vi också konstatera väckelserörelsens inverkan på drottning Sophia, där hon och även prins Oscar och hans gemål Ebba Bernadotte var djupt involverade.¹¹⁸ Detta kan vi läsa om i *Emil Melanders bok, Drottning Sophia. Några minnesblad*

Drottningen var mycket intresserad av de politiska skeende och höll sig välinformerad om det dagsaktuella läget, dels genom personliga kontakter i Norge och Sverige och dels genom att hon dagligen läste en ovanlig mängd tidningar. Samma intresse (som för böcker) hade hon för tidningar. De satte henne ännu bättre i kontakt med den levande världen, med nutiden och alla brännande frågor.

Hon läste tidningar i massor: alltid Times och en tysk tidning och så svenska och norska av alla sorter och färger. Då hon läst en tidning, kastade hon den på golvet och tog en ny. När man kom fram till henne, sa någon, var det som att vada genom ett hav av tidningar.¹¹⁹

Kammartjänaren Malmqvist bekräftar i Melanders bok, att det inte var någon måtta på tidningsläsandet. Man ska då samtidigt vara klar över att drottningen sannolikt också med intresse tog del av väckelserörelsens artiklar och inlägg under unionskonflikten i både Sverige och Norge. Hon hade följt den norsk/svenska väckelserörelsen sedan långt tillbaka och den aktualiserades också på nytt, som vi tidigare antytt, genom Albert Lundes besök i Blasieholmskyrkan, Stockholm 1905.

Förklaringen till varför väckelserörelsen hade detta stora engagemang för unionen går säkert att finna i det nätverk och i den bakgrund den skapat mellan länderna under senare hälften av 1800-talet och som nådde sin kulmen i början av 1900-talet. Där fanns en djup samhörighet, starka gemensamma rörelser som inte enbart handlade om en andlig upplevelse och gemenskap utan också om ett betydande socialt engagemang.

De årliga gränsmötena formades detta år till storsamlingar. Samhörigheten och det man gemensamt upplevt under många årtionden stod i fokus. Man ville gjuta olja på de upprörda vågorna och till varje pris undvika en väpnad konflikt. Det är anmärkningsvärt att inte denna väckelserörelsens engagemang uppmärksammas mer i de historiska skildringarna från 1905. Man nämner om några religiösa missionsmöten efter den norsk-svenska gränsen, där man samlats i bön, men detta sker ofta på lite mindre undanskymda platser och mer i förbigående. Det visar

på att forskningen här varit för generaliserande. Det var stor skillnad på reaktionerna hos "de kristna" i Sverige.

Unionsdebatt på bred front i Norge och Sverige

Under många år hade tonen i inställningen till unionen, som upprättades 1814¹²⁰ från Norges sida pendlat mellan hopp och förtvivlan. Norge ville kunna öppna egna konsulat och önskade också själva få utse sina statsråd. Svenskarna hade lyssnat och lovat förändring, men i praktiken hände ingenting. Processen hade alltså pågått under lång tid.

Wecko-Posten (Baptisternas tidning i Sverige) införde den 18 maj ett citat från *Dagbladet*, som kan sammanfatta till en del norrmännens känslor inför uppbrottet:

Dagbladet har för den 16 maj en artikel. Vari tidningen med hänsyn till förhållandet mellan Spanien och Portugal, samt mellan Holland och Belgien visar, att geografiskt naboskap icke alls ger anledning till politisk union. "Vi norrmän ha", så slutar artikeln, "nu i 500 år levat i mer eller mindre intim forening med Danmark og Sverige, herre gud – låt oss få 500 år för oss själve.

Debatten hade varit intensiv på olika nivåer och under många år mellan broderfolken. Flera kända personer från båda länderna hade under lång tid fört debatt om unionens vara eller icke vara. I Norge t.ex. *Bjørnstjerne Bjørnson* och i Sverige bl.a. *August Strindberg*, *Selma Lagerlöf*, *Ellen Key* och *Hjalmar Branting*. Man kan med fördel ta del av *Inger Hammars* bok *För freden och rösträtten* om kvinnorna i den svensk-norska unionens sista dagar, där kvinnornas insats för freden belyses. Floden av dagstidningarnas debatter, ledare och rubriker finns också lättillgängliga. Mikrofilmer, digitalt och via nätet där finns det åtskilligt att ta del av.

När man läser kungafamiliens uttalanden kan det konstateras att man åtskilliga gånger varit förtvivlad över norrmännens avoghet och brist på samarbetsvilja. Det berättas att kungen och hans familj redan långt tidigare hade samtalat om att kung Oscar II skulle avsägas sig den norska kungakronan. Det visar sig efter hand att strategin från Norges sida hela tiden varit, att på sikt underminera kungens ställning för att till slut kunna avsätta Oscar II som Norges kung. Det var denna avvaktande hållning, som kunde vara irriterande på svenska sidan och påverkade säkert också att förhandlingarna dragit ut på tiden.

Väckelserörelsen i Sverige slår an tonen

Göteborgs Veckotidning 8 juni 1905.

Norge gör revolution. Konung Oscar avsättes.

Vad man väntat har inträffat. Norge har beträtt revolutionens väg. Unionen har upplösts. Konungen är avsatt. Sedan den norska regeringen förklarat sig icke vara regering längre, har Stortinget i går enhälligt valt en provisorisk regering, vartill utsetts de förutvarande statsråden, samt tillika uttalat att "föreningen med Sverige under en konung är upplöst". Stortinget har likaså antagit en adress till konungen, vari lämnas meddelande om de träffade åtgärderna. Däri uttalas, att de från Stortinget och nationens sida icke näres någon misstämning mot konungen personligen, mot hans dynasti eller mot det svenska folket och Stortinget anmodar om konung Oscars medverkan till, att en yngre prins av huset Bernadotte kan bestiga Norges tron.

Under gårdagen har Stortinget ock utfärdat en proklamation till norska folket med omnämnande om vad som skett samt med uppmaning till folket och särskilt till ämbetsmän, civila, militära och andliga, att lyda den nya regeringens bestämmelser. Kommenderande generalen och amiralen har skyndat sig att ge dagorder till sina underordnade inom hären och flottan om att dess högstkommenderande hädanefter är försvarsministern general Olsøn. Konungen har igår avsänt telegram till statsministern och Stortingets president, däri han på det bestämdaste protesterar mot regeringens handlingssätt [...]

Vad som skett är ju helt klart ett öppet brott mot både konungen, grundlagen och unionsförfattningen. Det är därför med harm man ser, att Stortinget vill påskina att det gällt upprätta laglig regeringsmyndighet i landet, då förhållandet är raka motsatsen. Emellertid har även den andra parten i unionen, Sverige, ett ord med i laget. Och till dess att det givit sitt samtycke till skilsmässan står den gamla överenskommelsen kvar. Det gäller ock att se, vilken ställning stormakterna kommer att intaga till den nya staten.

Urultima riksdag torde nu snart komma att inkallas. Den får det svåra uppdraget att avgöra Sveriges ställning till det timade. I Allmänhet kan sägas, att Sveriges folk börjat tröttna på unionen genom det ständiga missnöjet från Norges sida. En påtvingad union är ju ej heller av något värde. Sverige har med Guds hjälp förr rett sig ensamt; det torde med samma bistånd kunna göra så även hädanefter

Väl är, att från alla sidor i Sverige betonas, att det skedda ej må föranleda till brytandet av freden. Måtte i fortsättningen intet inträffa, som kan draga med sig ett förödande krig. Med hjärtligt deltagande måste man tänka på den gamle kungen, som nu i sin levnads afton drabbas av en så bitter sorg. Med oavlatlig omtanke har han sett även på Norges väl och detta land har under föreningen med Sverige nått en utveckling som aldrig till förne. Må Gud med sin mäktiga hand beskydda nordanlanden och leda det hela till en god utgång för båda parter!¹²¹

Här kan man utläsa inställningen som väckelsefolket hade till unionen. Man tyckte verkligt illa om Norges handlingssätt, men ville inte sätta så stort värde på upprätthållandet av denna union, som egentligen från början var påtvingad, att det under några omständigheter fick utlösa en väpnad konflikt. En påtvingad union är ingen bra union.

Reaktioner bland väckelsens folk i Norge

Kristelig Tidende (KrTi) 16/6 1905.

Den politiske situation.

Det skritt som Regjering og Storting tog i dag den 7 juni, er det mest alvorlige og viktige Skritt, som er taget av de norske Statsmakter siden 1814, et Skritt der var uundgaaelig etter Kongens Sanksjons Nægtelse av Stortingets Beslutning om Oprettelse av eget Konsulatvesen for Norge – en Sanksjonsnægtelse til trods for en enstemmig Storthings Beslutning og inom den hele Regjerings Raad saa vel som mod det hele norske Folks ønske, og tiltrods for at Kongen selv visste og officielt erkjente at han ingen annen Norsk Regjering kunde faa, og at Konungen ved denne sin handling – uten Regjering stillede seg selv utenfor Forfatningen.

Den 7 junibeslutningen erklærer altså, at den konstitusjonelle Kongemakt er ved den Situasjon, som Kongen ved sin Sanksjonsnægtelse har frembragt, traadt ut av sin Funksjon som Norges Konge og derfor bemyndiger Stortinget det i dag avtraadte Statsraad till inntil videre som den Norske Regjering, at utøve den Kongen tillagte Myndighet i overensstemmelse med Norges Riges Grundlov osv.

Samtidig vedtok det en Adresse till hans Majestet Kongen, hvori Thinget meddelte sin Beslutning og de Grunner, som havde nødvendiggjort den og anholdt tillige om Hans Majestets Medvirkning til, at en av Kongehusets Prinser maatte tillades at modtage valg som Norges Konge. Det var en helt igjennom bestemt, men velformet og hensynsfull Adresse, og paahørtes staaende av Thingets Medlemmer, av hvilke mange var synlig bevegede.

Saa langt er vi kommet ved den Storsvenske politikk. Hvor det vil ende staar i Guds haand. "Han faar raade." Men i tillit til at Ret og Retferdighet skal skje og Sannheden seire, faar vi haabe paa en god løsning.

Men Tiden er alvorlig, den maner os alle til Ydmygelse for Gud. Bekjendelse av vore Synder og Utakknemlighet og for misbrukt nasjonale og aandelige Goder og Privilegier. La Tidens alvor mane os til inderlig Bøn til Gud om at vort Folk i det store og hele maa vende seg til Ham, og at Ham maa styre og overstyre alt til vort Lands og Folks Lykke, og at Fredens Septer maa hvile over Norden, Gud til Ære og Folket til velsignelse paa ethvert Omraade.¹²²

På den norska sidan ville man inget hellre än att freden mellan folken skulle bestå, trots deras beslut att bryta unionsavtalet. Upprepade gånger talar man om att det fredliga förhållandet med Sverige och svenskarna

skulle upprätthållas, även om Norge och norrmännen skulle få sin politiska frihet.

Uttrycken "allt står i Guds hand" eller "Gud får råda" återkommer ofta. Ett ja till unionsupplösningen är ett ja till Guds vilja om ett fritt Norge, så lät det i argumenten vid folkomröstningen om unionen. Det skrev man på stora plakat, som ställdes upp i kyrkorna på valdagen. I avslutningen av ovanstående inlägg kan man känna igen vissa ord och uttryck som också Sam A Johanssons använder i sin bön på mötet i Ed. Det visar på en djup samhörighet mellan väckelsens folk i insatser för fredens bevarande mellan broderfolken, trots olika politiska synsätt.

Argumenten från norsk sida var att de norska statsmakterna hade handlat rätt, när de yrkade självständighet för sin utrikespolitik och för sin rätt att välja egna politiska ledare för sitt land. De menade att kungens nekande till sanktion av Stortingets beslut på så sätt, som de uttrycker det "stillede seg selv utenfor Författningen", men menade sig visa generositet genom att föreslå kung Oscar II att medverka till att en av kungahusets prinsar utsågs att väljas som Norges kung.

Några anteckningar på ett deltagarbevis

Som ett exempel på hur tankegången var hos väckelserörelsens representanter, när man i förtrolighet möttes, kan vi peka på vad som stod på baksidan av det "*adgangstegn*", (deltagarebevis) som A. C. Ødegaard från Halden fått av Odhelius, när denne medverkade vid Riksgränsmötet i Ed den 3–4 juni 1905. Det fanns med på *utställningen "Union paa grensen 1905" på Fredrikstens fästning*, en utställning 100 år efter unionsupplösningen och fanns även med i den omfattande tryckta presentationen av utställningen utgiven av Halden historiske samlinger. Där kan man se en bild på pastor Ødegards adgangstegn til misjonsmötet på Ed i juni 1905 undertecknat av O. B. Odhelius.¹²³ På baksidan står antecknat:

Mann og mann imellom i Sverige uttaler at det svenske folk ikke anser unionen så viktig at det kan være tale om å ofre svensk blod for kongens norske krone – det er en sak han får ordne med nordmennene utan det svenske folks hjelp.

Metodistpastorn A. C. Ødegaard låg också bakom telegrammet till SMF:s konferens i juni 1905 från de ledande pastorerna för frikyrkorna i Halden. Ungefär samtidigt kom ett hälsningstelegram från Metodisternas årskonferens i Oslo till det svenska systemsamfundets årskonferens förmedlad genom metodisternas tidning Svenska Sändebudet. Vi

återkommer till det missförstånd och den debatt, detta telegram åstadkom.

Predikanten J. Norberg, församlingsföreståndare i Betlehemskyrkan i Göteborg (från 1902), dessutom riksdagsman och Sam. A Johanssons medredaktör på GV, var lite vassare i sina uttalanden. Hans inlägg var mer konservativa och riktade ofta också en viss udd åt politiska motståndare. Norberg skriver under rubriken "Nordens framtida öde" om unionskrisen sett från ett europeiskt perspektiv, där han trots sin skarpa kritik också uppmanar till bön och åter bön.

Göteborgs Veckotidning den 22 juni 1905.

Nordens framtida öde. Undertecknat J. Norberg.

När detta skrives, sammanträda svenska folkets lagvalda ombud till urtima riksdag, där icke blott Sveriges utan hela Nordens framtida öde skall avgöras. hela Europa aktar med spänd uppmärksamhet att få höra, vad svenska representationen denna gång månade komma att säga. Regeringar och diplomatiskt invigda blida med en viss fruktan följderna av det vänstervridna Norges revolutionsbragd. Endast den part, som satt leken igång, fruktar icke. Nationalfåfängan har berövat detta partis ledande män deras syn- och besinningsförmåga ...

Här anslår den "försvarsvänlige" Norberg¹²⁴ en mer politisk, konservativ frikyrklig ton och angriper den "vänstervridna Norges unionsbragd." Kritik mot det prestigefulla i att få upprätta egna konsulat. Han nämner om rädslan för ett försvarsmässigt försvagat Norden. Om att Norges folk har en annan mening än sina ledares och att detta säkert kommer att visa sig vid en folkomröstning. Om resultatet av omröstningen blir den att Norges folk gör gemensam sak som sina ledares, då må vi räcka dem handen till vänskapligt avsked. Han avslutar med att alla bör bedja till Gud om att allt må lösas till det bästa för båda brödrafolken.

[...] Må det norska folket förhjälpas att fritt och otvunget få giva sin önskan i frågan till känna. Gör det då gemensam sak med de nuvarande ledarna, må de räcka dem handen till vänskapligt avsked och sedan även vi taga vår sak "i egen hand". En förening, som icke är vänskaplig, är sämre än ingen förening alls [...] ett drygt ansvar vilar därför på dem, som nu har att säga det sista och avgörande ordet i frågan. Må alla Guds barn bedja och åter bedja om ljus och förstånd för vederbörande att nu i frågans elfte timme kunna *pröva* vad bäst är för de båda brödrafolken. Må vår vördade konung även i dessa kritiska ögonblick få den glädjen att se sin livsuppgift: "brödrafolkens väl", komma att förverkligas. Hela det svenska folket unnar honom att få fläta även den lagern av kunglig fredsbragd bland de många andra, som pryda hans ärorika och för båda folken lyckliga regering.

Utdrag från kung Oscar II:s trontal

GV den 22 juni.

Tidningen redogör för det tal kungen höll vid den urtima riksdagens öppnande, där han bl.a. yttrade: "Det förslag, jag i sådant hänseende framlägger för er, går icke ut på att möta orätt med maktmedel. Huru betydelsefull för de skandinaviska folkens trygghet unionen än må vara, icke är den värd de offer, som skulle betingas av tvångsåtgärder. Av föga nytta för Sverige skulle i sanning den union vara, som på ett sådant sätt blev Norge påtvingad. Nej, må svenska folket låta sig ledas av klok självbehärskning och give Gud Sverige kraft och enighet att inom egna gränser återvinna vad det genom upplösning av unionen skulle förlora".

Sam. A Johansson fortsätter att framföra synpunkter

Ledare i GV den 29 juni

Under rubriken "I unionsfrågan".

"Urtiman" viktig.

På det senaste århundradet har väl i vårt land aldrig någon riksdag sammanträtt under allvarliga förhållanden än den nu pågående urtiman. Det gäller ju att besluta hur Sveriges konung och folk skall ställa sig gent emot den norska, enligt svensk synpunkt så omogna och retsamma revolutionen. Det gäller ju att besluta om det bästa, visaste och för framtiden mest resultatbringande sättet att komma tillrätta med norrmännen om en upplösning av unionen på fredlig väg genom ömsesidigt samförstånd. Det gäller att finna utvägar till att den vänskap mellan brödrafolken, som genom revolutionen blivit satt på så hårda prov, må kunna komma oberoende av unionen, åter bli rådande.

Är Norge att lita på?

Vi är förvissade om, att både svenskar och norrmän önska och vilja att unionsupplösningen må ske så fredligt som möjligt, på det ingen droppe blod därför må offras. För oss svenskar är unionen både från ekonomisk och försvarssynpunkt icke värd en droppe blod och härom tror vi alla svenskar vara ense. Ty unionen har kostat oss ganska dryga utgifter i jämförelse med norrmännen och det försvar man vid behov skulle enligt lag har rätt att fordra av Norge är sannerligen icke att lita på, ty när norrmännen så lite aktat lag och edligt ingångna förbindelser mot konungen och unionen, som revolutionen nu visar, så kunna de svika oss i farans stund och övergå på fiendens sida. Nog ha de varma "äresfølelse", men sådant handlingssätt som revolutionen varken skaffar eller upprätthåller en ära, som kan giva ren njutning åt den rena ärekänslan.

Norges revolutionära sätt.

Den fördel Norge däremot haft av unionen synes mig vara vida större än Sveriges. Men de ha icke kunnat se och värdera den och då nu unionen blivit ett farligt tvistefrö, så bör den upplösas. Men det revolutionära sätt som norrmännen använt, är det, som gjort saken för oss svenskar så ömtålig och retsam, ja ärekränkande. Oss synes nämligen, att med unionsupplösningen kunnat ske på överenskommelsens väg, utan kränkning av eller brytning med de lagar, varpå unionen är grundad. Då norrmännen vidare erkänna att de älska och vörda vår gemensamme konung och hans regering varit för dem till rik välsignelse, så synes det nästan oförklarligt, hur deras samveten och rättskänsla kunnat tillåta dem att begagna sig av det kritiska läget, som sanktionsvägran hade med sig, för att därigenom taga sig anledning och tro sig ha rätt att avsätta en konung, som icke skadat utan befordrat deras väl och uppsäga honom den tro och lydnad, vartill de genom ed förbundit sig. Bevisar det trohet och erkänsla?

Orättvist, ärekränkande och retsamt.

Visst är detta förfarande från svensksynpunkt orättvist, ärekränkande och retsamt såväl för vår konung, som vårt folk samt visar norrmännens underliga begrepp om suveränitet i fråga om brytningen av de ömsesidiga unionsförbindelserna, där varken Sverige eller Norge kan tala om suveränitetsrätt att bryta, utan måste å ömse håll böja sig för ömsesidig överenskommelse på grund av å någondera sidan skedd uppsägning om laglig skilsmässa skall ske. Godtycklig brytning, är icke det missbruk av suveränitet?

Lugn och sunt omdöme.

Här gäller det alltså att vår regering och vår riksdag behåller lugn och sunt omdöme, så att de icke låta sig övervinnas av det onda, så att de komma att likna norska Stortinget och gå samma retsamma väg som detta, förblindas av sin "äresfölelse" gått. Må riksdagen kunna besinna, att den ära man skaffar sig genom våldsmakt är icke någon sannskyldig ära, utan är en ära efter hednisk och icke enligt kristligt begrepp, ty på den vägen övervinner man aldrig hjärtan. Den liknar rovdjurets som kan bemäktiga sig och behålla sitt rov. Den enda glädjen man får på den vägen är hämndens tillfredsställelse och en sådan ära är bitter och kostsam både då det gäller att vinna och att behålla den. Den har kommit till stånd genom övermakt, våld och uppblåsning av vare sig verkligt eller förment rättshaveri. Men den ära, som vinnes på den sanna rättfärdighetens väg, den rättfärdighet, som icke blott är krävande utan även givande och har till mål att vinna dens hjärta för sanning och rättsinne, av vilken man blivit förorättad, den äran är av ovanligt värde.¹²⁵

En tvångsunion.

Unionen med Norge har mer eller mindre från första början varit en tvångsunion och därför har dess nära hundraåriga tillvaro icke kunnat utplåna den för norrmännens "ärefölelse" sårande misstanken, att Norge av Sverige ansetts såsom en underordnad stat, vilken misstanke ju i det stora hela är falsk. De erkänna själva, att denna unionistid varit Norges lyckligaste tid och ändå talar de om förtryck från Sverige. Varuti består då detta förtryck om icke unionslagen; och då har ju Sverige samma förtryck

av Norge, som Norge av Sverige. Det hela bevisar alltså omöjligheten av att genom våldsmakt vinna hjärtan. En union på tvångets väg är mera till skada än till gagn och kan bli täckmantel för lurande försåt.

Storslaget och glädjande.

O, hur storslaget och glädjande, att vår gamle vörnadsvärde och älskade konung kunnat göra det offer, det har med sig att icke genom våld och blodsutgjutelse vilja tilltvinga sig sin lagliga rätt. Därigenom krönes han på sin levnads afton med en ära, som vida överglänser största krigshjältars, ty han träder i Fridens konungs fotspår. Salomo säger: "Den som råder över sitt sinne är större, än den som vinner stora städer." Denna storhet har vår konung bevisat sig äga. Han är den förste monark i Europa, som beträder denna väg. Det vill mod till att så där gå emot strömmen och det vanligt rådande. Det vill mod till att bära den smälek en krigslysten dårskap utgjutit över honom. Må Gud styrka honom i detta mod, ty på denna väg kan han vinna större segrar, än med svärdet. Han ska få skörda kärlek och välsignelse från Gud och människor, både från svenska och norska folket.

Ha friden som mål.

Kan nu vår riksdag besegra sin hämndrättskänsla och med konungen i spetsen gå samma väg och fatta sådana beslut, som ha friden till mål på sanna och rättvisa grunder, så vore det något storartat för vårt land, att på sådant sätt begynnade på fridens väg. Sverige gör häri, såsom mig synes, den största vinsten från alla synpunkter, vilket framtiden kommer att bevisa; och deras munnar kalla, som kalla detta sätt för feghet, skall nog bli tystade.

Ingen sannskyldig ära.

Det vore hemskt om brödrafolken genom blodsutgjutelse skulle bli varandras plågoris. Vilken som än blir segrande i den duellen, någon sannskyldig ära blir det dock icke följden av denna seger. Den har i stället med sig för båda folken en kraftuttömning, vars följder kunna bli de mest fruktansvärda, samt sår som aldrig torde kunna läkas. Vilket ansvar vilar då icke över de personer och den press, som så lättsinnigt, utan att sunt beräkna följderna ropa: "I gevär!" och upphetsa till blodig hämnd. Det synes icke synnerligen akta människoliv eller brödrafolkens väl.

Ödmjukt bedja fridens Gud.

Då vi veta, att Gud leder människors och furstars hjärtan såsom vattenbäckar samt vänder folkets tankar, så låt oss enträget och ödmjukt bedja fridens Gud, att han må leda tankarna och besluten på riksdagen så, att de gå i den riktningen, att vi bli förskonade för krigets faser. Må alla, som tro att Gud hör bönen, nu under riksdagen gemensamt anropa honom därom! Undertecknad av S.A. Johansson.¹²⁶

Den 3–4 juni medverkar Sam. A. Johansson vid ett av riksgränsmötena, och ber om vaksamhet, bevarande av freden och insikt om fel och brister i både Sverige och Norge. Nu kläms han av högröstade personer i sin omgivning, som vill ha hårdare tag mot Norge, men förmedlar mycket sakligt och välgörande en rak och frimodig, men ändå klart diplomatisk

argumentation för en fredlig lösning av unionskrisen, som bärs upp av en varm kristen grundton.¹²⁷

Ett nationsinspirerade tal för fædrenelandet

Kristlig Tidende 7.7.1905. Ett citat från Halvar Halvorsen tale ved Demonstrasjonstoget i Fredrikstad med ca 4000 tilstede. (Hämtat från Fredrikstads blad.)

[...] Men vi føler alle i denne tid, at aldrig var vi gladere i Norge, aldrig mer stolte av det, og aldri kjente vi Ansvaret tyngre end nu. Det er jo skjedd noget stort. Vi er som ved et Trylleslag vaaknet, vi er bleven os selv, vi er fri. Mon noen Mand i de siste 90 år har gjort os saa stor en Tjeneste som Bostrøm inde i Sverige?¹²⁸ Han mente det ikke saa, men det blev saa. Norge kan si i dag hva Josef sa til sine brødre: "Dere tenkte ondt om meg, men Gud vendte det til det gode". Ja, for hva er vel større, end at et Folk Vækkes, at det blir seg selv? Det er der vi er nu. Og vi kjender, hvor Norge har grep om vort hjerte. [...] Norge kalder paa os alle, det kalder nu, saa sterkt som aldrig før. Og Skolen svarer med at tende endnu mer Lys for den kommende Slækt. Og Kirken svarer med at øke sin Bøn og høine sin Vækkende Røst. Og den store Arbeidshær i alle Samfundets Lag svarer med større Flid under udføringen av Dagens Dont. Og vaar Hær og Flaade slaar en endnu sterkere Ring til Forsvar for Land og Folk.

Och efter en uppmaning till ett mer nyktert samhälle fortsätter talaren

[...] Lad os blive enige om mer trofast aa virke for denna store Sak. Og vi beder alle og enhver komme og være med i Arbeidet. La os huske, at om vi selv føler os sikre, saa gjelder det i stor Utstrækning vor Nabo, vor Ven, vor Broder, vore Børn. Lad os for deres Skyld bringe Offeret. De holdt engang paa at grave en Grøft etsteds. Saa falt Grøften plutselig sammen, og en av Arbeiderne blev begravet under den bløte Lere. Hans kamrater tok fatt og grov av alle kræfter for at redde hans Liv.

Der stod mange og saa paa, de stod i Angst for Stakkaren der nede i Grøften. Men saa fik en av dem som stod der, høre, at han der nede i Grøften var han egen Bror. Og han kastede Jakken sin og grep Spaden og grov saa Blodet piplet ut mellom neglene. Og han reddede sin Bror. Paa samme maade roper vi till alle: Kom og vær med, det gjelder din egen Bror! [...] Ja, og det vil jeg nu slutte med. "Gud er med os!" Derfor er vi forvissede om Seier for den gode Sak. Fr.stad Blad.

I Norge bottnar argumenten mellan en allt starkare nationalism och en kraftig längtan efter frihet och självständighet.

Väckelserörelsens representanter ville att den samhörighetskänsla och den starka gemenskap, som byggts upp under lång tid skulle bestå och gärna bli starkare trots att unionen mellan länderna upphörde.

Det var en gåta, menade man, att svenskarna inte förstod denna normmännens längtan efter frihet. *Arvid Johanson* skriver på sidan 22 i sin bok " *Fra union til frigjøring: Historien om Halden, Berg och Idd 1900-1950*" om hur situationen förändrades efter de "såkalte bostrømske lydrikepunkter", från att ha varit positiv till unionen

[...] demningen brast och en flom av forbitrelse strømmet over landet. Særlig betydningsfullt var det att Høyre nå gav opp håpet om forståelse med Sverige. Partipolitikken ble lagt til side. Vi fikk i mars 1905 Christian Michelsens samlingsregering. Også i vårt distrikt skjedde et brått og volksamt skifte våren 1905.

Betydelsefulla kristet/bibliska argument från Sam. A. Johansson

Jag har valt att publicera en del artiklar och referat i sin helhet, eftersom karaktär och formulering i inläggen förstärker innehållet i argumenten. Detta gäller inte minst *Samuel A Johanssons* inlägg i *Göteborgs Veckotidning* den 27 juli 1905.¹²⁹

I unionsfrågan

"Låt oss icke övervinnas av det onda". Utan att vara politiker kan man dock icke underlåta att tänka på unionsupplösningen och vad därmed sammanhänger. Denna konflikt har väckt upp vårt folk. I palats och koja, från den högste till den lägste, tänker man på och talar i denna sak. Hela svenska folket känner sig sårat och kränkt både från rättens och ärans synpunkt, i synnerhet som man anser att unionsupplösningen kunnat ske utan äre - och rättskränkning på samförståndets väg och i fredlig överenskommelse.

Nobelska Fredspriset.

Man har i Sverige aldrig velat tro, att bakom Norges fordran på likställighet låg unionsupplösning såsom mål. I de diplomatiska förhandlingarna har man ju icke heller kunnat märka att de velat annat än likställighet. Men nu förstår man, att de begagnat striden om sårkonsulerna såsom ett medel att vinna sitt mål, under unionens upplösning. Icke håller har man kunnat misstänka normmännen för att vilja bryta edligt ingångna förbindelser och sin trohetsed mot en konung, som de säger sig älska, ja t.o.m. synes vilja tilldela det Nobelska fredspriset. Här kan omöjligt det ordspråket tillämpas "att nöden har ingen lag". Att det skedda för svenskarna känns gruvligt retsamt är helt naturligt, hvilket normmännen själva bör kunna inse, om de annars vilja. De hade bättre och ärofyllare utvägar att följa.

Nu är det gjort.

De i Sverige, som tänka något allvarligare och djupare i saken, kunna icke annat än anse, att den av norska regeringen och Stortinget beslutna unionsbrytningen är en alltför litet och för ytligt betänkt handling, som i framtiden kommer att ha menligt följder med sig för Norge, än vederbörande nu varken vilja eller kunna ana eller frukta. Men nu är det gjort. Ock ha norrmännen från svensk synpunkt begått en rättslös och dåraktig handling, så må det lära svenskarna att icke träda i norrmännens fortspår och begå en liknande dårskap. Det går lätt att både bliva berusad och förblindad av äre – och hämndkänsla, i synnerhet när man tycker sig ha rätten på sin sida. Ack att svenskarne och i synnerhet vår lagstiftande församling kunde följa den gyllne regeln av Paulus, då han säger: "Låt dig icke övervinnas af det onda" – så att du själv blir ond och besinningslös – "utan övervinn det onda med det goda".

Oförmögen att hålla sig till sanningen.

Ser man oavslåeligt på norrmännens fel och synder, söker man att göra dessa så stora som möjligt dels för att framställa norrmännen i den mörkaste dagen, dels för att reta sig själv och andra till bitterhet och hämndlystnad, om man i tal och skrift oupphörligen upprepar hur illa norrmännen gjort och göra och är man till den grad berusad, att man icke ens är mäktig att hålla sig till sanningen, utan söker förvränga och förtyda allt till det värsta, nog är man då övervunnen av det onda. Behärskas av det onda, är man oförmögen att vara vis, opartisk och sundt tänkande till att kunna på bästa sätt "övervinna det onda" så väl hos mig själv som andra "med det goda". Med ett sådant sinne är man icke håller bekväm att t.ex. på lagstiftningens väg bidraga till beslut, somagnar det hela.

Den hedniska depotismen

Att med våld övervinna det onda är sannerligen icke att övervinna det onda med det goda, i synnerhet om andra medel och utvägar finnas. Övermaktens våldsvinst blir icke någon verklig vinst i längden, emedan den därigenom kväste alltid söker och passar tillfälle att hämnas. En sådan kväsning anses väl enligt vanliga, men icke dess mindre galna, begreppet för att ha övervunnit sin motståndare, men icke är ett s.k. övervinnande från humanitär och ännu mindre från kristlig synpunkt rättfärdigt eller ärofyllt? Nej, det är endast den hedniska depotismen, som betraktar det så. O, vad namnkristendomen är långt från det sant kristliga!

Vandra i Jesu fotspår.

Nog bör därför de, som vilja vandra i Jesu fotspår, besinna sig, innan de rekommendera våldsmaktens medel till att övervinna det onda. Unionstvisten är ännu icke av sådan beskaffenhet, att det ovillkorligen kräves våldsmakt att försvara fosterlandet, dess religiösa och borgliga frihet etc. mot angripande övervåld. Vore saken sådan, då hade man ingen annan råd, än att sätta den makt man äger emot överfallets våldsmakt.

Men att med våld hämnas den lidna oförrätten genom unionsbrytningen låter aldrig kristligt försvara sig från någon synpunkt, så länge andra, bättre och ärofullare utvägar finnas. Nog är fridens, det goda försonligt sinnade samförståndets överenskommelseväg, där man bemödar sig om att ömsesidigt vilja förstå varandra, vida ärofullare, än den att söla sig i

varandras blod. Därför vore gott om man i Sverige började upphöra med att upprepa Norges otrohet, nationalhot, edsbrott och ringaktning av ingångna förbindelser, ty därmed övervinnes icke det onda. Tvärtom må vi uttänka det bästa och mest kristligt ärofulla sättet för att få saken i godo uppgjord.

Sinne för en fredlig uppgörelse.

Glädjande nog synes det nu som om huvudtonen i hela vårt land ginge i denna riktning. Det synes ock – ja, därom bedja och hoppas vi – som om våra smän besjålas af sinne för en fredligt uppgörelse. Därom må ock alla troende i både Sverige och Norge bedja. Ty det är visst, att skall Sverige och Norge genom krig bliva varandras plågoris, så länder detta till bådas fördärv, vem som än blir den segrande. När riset fyllt sitt ändamål, så brukar det tillintetgöras. Gud, förskona oss svenskar för att bliva ris.[...]

Övervinna det onda med det goda.

[...] Må därför alla troende i såväl tal som skrift vakta sig för allt som föder, när och underhåller bitterhet och hämndkänsla. Ja; "låt oss icke övervinnas af det onda, men låt oss övervinna det onda med det goda". Må vi ha förtroende för ljusets, rättfärdighetens och kärlekens vapen, som föras av ett försonligt sinne och icke till våldets vapen, som föras av vreden och hämndkänslan. "Kärlekens gör sin nästa intet ont." S. A. J-n.

Samuel A. Johansson argument och sätt att resonera utifrån väckelserörelsens utgångspunkt är starkt. Man märker det i hans brottningskamp mellan förargelse, besvikelse och indignation till att besinna sig, tänka på att om man handlar likadant mot den, vars handling man är upprörd över, hamnar man i samma situation som den man kritiserar. Då övervinner man inte det onda med det goda. Ett avgjort bibliskt synsätt.

Missförstånd i olika uttalanden och formuleringar

Man kan se hur olika uppfattningar spännes mot varandra i de båda ländernas sätt att argumentera i den kritiska situationen. Här följer exempel på hur formuleringar i känsliga lägen kan missförstås om att som kristen i fosterländsk lojalitet kunna delta i krig och samtidigt tala om gränslös broderskärlek.

Kristelig Tidende 22/9-1905.

Bøn for Freden

Ved Gudstjenesten paa Universitetet paa Søndag sluttet Pastor J. J. Jansen sin Tale med følgende Ord:

Lad os bede: "Der er en særskilt Ting, Herre, som vi i dag i denne Tid føler trang til att bede deg om. Du har paa en rent underlig Maade givet os vor Selvstændighed. Vi føler det som Nasjonal Gjenfødelse, og vi takker deg. Vi

vet, at det er din Vilje, at vi, om det kreves, skal give vort Blod for at forsvare vort Land. Men der brenner en Bøn i vore Hjerter: Lad der blive Fred mellom Sverige og Norge! Du Gud har en underlig Makt til at styre Hjerter og Tanker. Styr Sveriges og Norges Hjerter, saa de aabnes mot hverandre. Herre, lad dem ikke lukke seg for hverandre.

Styr de Mænds hjerte og Tanke, som i denne Tid holder de to Lands Skjæbne i sin Haand. Velsign dem. Gud, giv Forstaaelse og Kjærlighet mellom de to Folk. Lad Brodersinnet overleve den politiske Forening: Gjør det av din Naade, Gjør det, idet du tilgiver os, og idet vi, paa begge sider, tilgiver hverandre og kommer hverandre i møde. Amen."

Detta föranledde följande kommentar från norska redaktionen i Kr.Ti.

Jeg ved ikke om mine Kollegaer i redaksjonen deler mine Anskuelser; men meg forekommer det at være noget dristig av en Prest at sige om Vorherre, at det er hans Vilje at vi skal give vort Blod for att forsvare vort Land. Det vil med andre Ord sige: Slaa andre Mennesker i hjel, om det kreves.

Uten at ville indlade meg paa Spørsmålet Krig eller Fred, vil jeg dog sige, at den Barbarisme, man kaller Krig – enten det nu er Angrebs eller Forsvarskrig – burde vi dog i Sandhed holde Vorherre udenfor. Det er langt bedre at indrømme, at Menneskene endnu er Halvbarbarere, at vor Kristendom endnu staar paa et saare lavt Standpunkt, at den er opblandet med meget Hedenskab og Raahed, og at vi endnu ikke har frigjort os fra de gamle umenneskelige Forestillinger, som er arvet fra Fædrene.

Lad os indrømme alt dette. Men Gud er jo ikke Krigens, men Fredens Gud. Han siger os udtrykkelig, at dersom nogen vil gaa irecte med deg og tage din Kjortel, saa lad ham ogsaa beholde Kappen. C.D.

Missförstånd i hälsningstelegram

Ett telegram skickat från metodisternas konferens i Norge till systersamfundets årskonferens i Sverige, genom tidningen Svenska Sändebudet.

Kristelig Tidende. Fra Konferencen 28/7-1905

Telegramer.

Til Sveriges Aarskonference. Adr. Svenska Sändebudet, Stockholm.
"Aarskonferencen, samlet i Arendal, slutter seg herved til den broderlige Hilsen som nogle av vore Pastorer sendte eders Aarskonference i Kr.ania, og udtaler vi vor hjertelige Tak for de broderlige Følelser, som eders Svartelegram indeholdt, og er det vort Haab at Guds Folk i begge Lande vil bidrage sit yderste til Bevarelse av det gode Samliv mellom de to Broderfolk till Velsignelse for hele Norden.

Samtidigt skickade man följande hälsning till den norska politiska ledningen.

Till Statsminister Michelsen, Kristiania (Oslo).

Metodistkirkens Aarskonference samlet i Arendal under biskop W. Burts Præsidium føler Trang til å udtale for Regjering och Storting en hjertelig Tak for den værdige og kraftige Maade hvorpaa Norges Sak i denne vanskelige Tid er ivaretaget. Vi beder Herren give Eder Visdom til fulførelse av det store Værk til beste for Fædrelandet. W.Burt biskop, G.Rognerud Sekretær.

Det föranledde följande replik i KrTi på ett kritiskt inlägg från Sverige, som publicerats i Svenska Sändebudet. (Metodisternas tidning i Sverige).

Kristelig Tidende 11/8-1905.

Metodismen och unionsstriden.

I siste "Svenska Sändebudet", vore svenske Brødres Kirkeblad, omtales de 2 Telegrammer, som vor Aarskonference i Arendal sendte til den norske Regering och Storthing og det, som ble sendt til den svenske Aarskonference. Redaksjonen slutter Meddelelsen med følgende anmerkning: "Reflexionerna göra sig själva."

Vi vil ikke paatage os at ransage Hjerter og prøve Nyrrer, men Ytringen lader os formode at Tanken er den, at vor Broderhilsen ikke var ærlig ment, naar vi samtidig takker vor Regjering och Storthing og giver dem vor Hyllest. Hvis dette er meningen, da er detta ogsaa et av de mangfoldige beviser, vi har for, vanskelig det er for Ven och Fiende i Sverige at forstaa vor Sak og vaar Handlemaade.

Naar vi avsendte vort telegram til den svenske Aarskonference, da er vi sikker paa, at hver og en gjorde det i hjertefølt Broderkjærlighet. Ja, vi tør endog sige: Vi har maaske aldrig følt varmere for vore svenske Brødre end netop da. Og det er umulig for os at forstaa, at naar vi samtidigt som Nordmænd tænker norsk og handler norsk, at da ikke det kan parres med sand Kjærlighet till vore Brødre.

Vort Haab er, at naar vi ved Guds naade er kommet vel igjennem denne krise; hvori vi ved Omstendigheternes Makt er tvunget inn i, at vi da skal lære bedre at kjende og vurdere hverandre.

Om brytningar och spänningar bland väckelserörelsens folk i Sverige

En av de stora ledarna för väckelserörelsen i Sverige vid denna tid var P.P. Waldenström. Han övertog redaktörskapet efter Rosenius för den kristna tidskriften Pietisten, som var spridd i både Norge och Sverige. Waldenströms gärning var mycket avgörande för den fria andliga rörelsen. Hans kunnighet och ledarförmåga banade väg för frikyrkligheten i Sverige och han hade från början en god ingång i Norge,

även om hans syn på vad Kristi försoning innebar, stötte på starka motreaktioner inom lutherska kretsar.

Nu blev hans situation ganska mycket svårare, då han vid något tillfälle i Sveriges Riksdag framförde kritik mot att norrmännens läroböcker innehöll nedsättande omdömen om svenskarna. Detta gjorde många norrmän upprörda. Vidare var han starkt kritiskt till de kristna bland norrmännen som uppmuntrade till att man så lättvindigt 'satte sig upp mot överheten' genom brytningen av unionsavtalet. Norrmännen svarade med att Oscar II inte längre var Norges kung och att det var den lag som stiftades i Stortinget, Norges grundlag, som man nu skulle lyda.

Waldenström hade politiskt sett en konservativ hållning. När han vid det årets konferens för dåvarande Svenska Missionsförbundet tagit emot och besvarat det telegram, som sänts till konferensen från samtliga frikyrkliga representanter i Halden, med att "i Sverige finns inga som vill yrka på att ett krig skulle bryta ut mot Norge och att kärleken mellan folken består" avbryter han dock den högtidliga missionsfesten tidigare än vanligt, för att konferensdeltagarna skulle kunna vara med i det stora demonstrationståget till Rosenbad, för att visa kung Oscar II sin lojalitet i den uppkomna krissituationen.¹³⁰

GV den 13 juni 1905, signerad Waldenström.

Den norska frågan

Ehuru jag som riksdagsman icke egentligen borde i förtid yttra mig i denna brännande fråga, som nu upprör allas sinnen, så ha dock förekommit saker, som göra det kanske ändamålsenligt – om ej mer – att jag skriver några ord. Jag skall dock icke inlåta mig på själva unionsspörsmålet. Det lider intet tvivel om, att Norges folk snart efter unionsupplösningen skall få sina ögon öppnade över, vad stor välsignelse det haft av unionen men låtit sig berövas genom yrkespolitikens och tidningsmäns lögner och upphetsande agitationer.

Jag kan förstå, hur norska folket kunnat retas genom dessa tidningars och agitatorers ständiga tal om, huru Norge är "undertrycket", huru de reagerat efter svenska intressen osv. Att göra människor missnöjda, det går lätt – bara man sjunger klagovisor. Och i Norge har det varit gott om sådant. Vem känner ej Bjørnsons ord: "Den pagt (det förbund), som vi forpestet i, den hader och fobander vi".

Och är det väl någon som tror, att sådant kan i årtionden sjungas utan att göra sin verkan. I Riksdagegen har jag tre gånger framhållit, hur i den norska läseboken för Folkskolan förekommer en till avsikten genomskinlig omarbetning av en saga av Topelius. Arbetare låter däri den norske gutten säga till den gamle soldaten, att när han blir stor och får sabel, så skall han hugga huvudet av alla svenskar....Tänk om något sådant mot norska förekomme i en svensk Läsebok! Men det vore omöjligt, absolut omöjligt. Den boken finge ingen användning i en svensk skola. Ty vi i Sverige ha menat det ärligt med broderfolket.

Alldeles i överensstämmelse härmed står, vad som för många år sedan väckte allvarliga klagomål i Sverige, nämligen att man vid norska arméns skjutövningar måla skottavlorna i den svenska soldatuniformen. Hur man gör nu, vet jag inte. Att allt sådant måste så draktänder i det norska folkets sinne gentemot Sverige, det är utan allt tvivel, liksom att detta också varit de ledande männens avsikt. Man har konsekvent arbetat mot det målet och att få folket moget för unionsbrytningen. Och att man lyckats, det är ej alls att undra på. Ja, jag undrar icke ens på, att t.o.m. de troende ryckts med och blivit förvillade i sitt omdöme.

Här riktar Waldenström en särskilt hård kritik till troende kristna för deras sanktion att ensidigt bryta unionsavtalet:

Vad jag däremot absolut icke kan förstå, det är att troende kristna kunna gilla det ärelösa brott, som Norges regering och Storting begått, ja, att missionsmöten telegraferat till den för att uttrycka sin glädje däröver. Gälla icke heller för dem internationella avtal och besvurna grundlagar mer, än att de kunna när som helst sönderrivas och trampas under fötterna? Gäller icke heller för dem Guds ord mer, än att de kunnat klappa händerna till bifall, då Stortinget och en regering, som svurit konungen och grundlagen trohetsed, tro- och ärelöst avsätter en konung, som alltid arbetat för Norges väl? En sådan förblindelse är för mig obegriplig. Och jag kan med full visshet och utan fruktan att bli motsagd, försäkra, om att en liknande ärelöst brott skett av en svensk regering och riksdag, så skulle de troende i landet ha rest sig, alla som en man, för att i Guds och all rättfärdighets namn fördöma en sådan handling...

I sanning förunderligt. Hade icke de troende i Norge i stället bort vara de första att i Guds och all rättfärdighets namn uttala en sådan indignation? Jo, om de varit vakna. Nu har de funnit en skriande motsats mellan mitt anförande i remissdebatten och de broderliga telegram, som nyligen växlat mellan missionsvänner i Norge och Sverige, varvid jag telegraferat å svenska Missionsförbundets vägnar. Alldeles som skulle ett broderligt förhållande till troende icke vara förenligt med djup indignation över ett sådant ärelöst och ärekränkande brott, som Norges regering och Storting begått. Vore icke Frälsaren själv väl förenade den innerligaste kärlek till lärjungarna och den djupaste indignation mot dem, som han kallade huggormars avföda?

Men vi har här i Sverige så länge vant oss att bara falla undan för norska anspråk och norska ärekränkande beskyllningar, att det nu förekommer normännen alldeles upprörande, att vi äntligen vilja sätta punkt och låta dem veta, att även Sverige har några rättigheter i unionen och att även i Sverige gives en "ärefölelse", som visserligen är slapp men som dock har gränser.

Må de troende i Norge vakna upp och resa sig i protest, kraftig protest, mot orättfärdighet, även då den begås av Norge. Hos Gud är intet anseende till personen eller - nationen. PW.

Varför Waldenström, som varit väl känd i Norge och betytt så mycket för kontakterna i väckelserörelsens tjänst, överraskar med denna konservativa och hårda attityd mot Norges politiska ledning och mot väckelsefolkets positiva hållning i unionsfrågan, är det svårare att ha en

klar uppfattning om. Det intressanta är att det var flera av Waldenström närmaste män, S. A. Johansson, Karl Palmberg och Carl Pehrson, som anslog tonen från svenskt håll i det man skrev och talade om vid riksgränsmötena för fred mellan broderfolken!

Reaktionerna i Norge mot Waldenström uttalanden blev hårda. Vi kan t.ex. se på vad Kr.Ti. publicerade i samband med att Waldenström hösten 1905 fick lämna Riksdagen, på grund av att han i Gävle inte fick tillräckligt med röster för att bli återvald. Delvis också beroende på att han enligt GV själv valt att lämna en på grund av andra tyngande uppdrag.

*Kristelig Tidende 22 september 1905.*¹³¹

Den også her i Norge kjendte og en gang afholdte Lektor Waldenstrom er kastet som Rigdsgsmand. Sist blev han i Gefle valgt med 1219 Stemmer. I aar, skriver Gøteborgs Posten, kom han 5-600 Stemmer efter begge de valgte Venstremænd.

Det er en særdeles merkelig politisk Bane, som med dette Valg er avsluttet. Da hr. Waldenstrøm for 24 Aar siden blev valgt til Riksdagsmand, ventede Frisindets och Fremskridets Venner sig meget of ham. Og under Foldkampens Dage fandtes han i det store hele paa den rette Side. Men det varede icke mange aar, for han paa vigtige punkter begyndte at svinge Frisindets sag. Og efter den maade, hvorpaa han i de senere aar i riksdagen har anvendt sine kjeldne parlamenatriske øvneder til støtte for endog de mest reaktionære paafund, vil vel nu ikke mange klartseende, selv blandt hans egne religiøse meningsfæller, beklage, at en politisk virksomhet er endt herefter blot yderligere kunde kompromitteret ham.

Efter hr. Waldenstrøms optræden i unionsopløsningens tid har vel ingen nordman grund til at beklage at denna mand er ute av sagaen. Frænde er Frænde værst, sagde Ræven om de røde hunde. Sandheden af dette ordsprog bliver yderligere bekræftet færd i de senere dage, imod det Land, som han bedre end mangen anden svensk mand burde kjende.

Vi bör dock ta med följande citat från A. Ohldéns bok om Lektor P.P. Waldenström, ett biografiskt samlingsverk om hans liv och verksamhet. I en stor unionsdebatt vid lagtima riksdagen 1905 fällde Waldenström ett yttrande, som gav till känna, att en varm fredskärlek alltid kan bo i samma bröst som en varm nitälskan för ett starkt försvar:

Vi vilja - yttrade han - hålla fred med Norge. Jag tror icke, att det finns något parti i vårt land, som vill annat än fred med Norge och jag är förvissad, att det är hela Andra kammarens mening, att hellre än vi skulle bryta freden med Norge och skulle inlåta oss på våldsamheter, skola vi låta unionen i all frid och sämja upplösas. Det är för mig det allra mest otänkbara, att vi skulle börja ett krig med Norge för denna saks skull. Är det så att två personer, som är i en förening med varandra, icke kunna förbliva i föreningen utan att slåss och slå ihjäl varandra, så är det bättre, att de skiljas åt. Och detsamma gäller två folk.¹³²

Väckelserörelsens argument för en fredlig lösning på unionskonflikten

I Norge hade man redan från början upplevt unionen som påtvingad. Norrmännen hade aldrig känt sig helt fria, utan menat sig vara låsta vid en allt för svenskstyrd gemenskap. Man ville kunna upprätta egna konsulat och själva utse sina politiska ledare och önskade finna förståelse för detta, men samtidigt också upprätthålla den fredliga samexistens brödrafolken emellan.

Norrmännen hade ingenting att anmärka på kung Oscar och föreslog därför att en svensk tronarvinge skulle bli kung i Norge efter upplösningen. Där fanns en frihetens längtan och en dold stolthet till självständighet som låg och pyrd i folkhavet, och man menade att denna frihet var helt enligt Guds vilja.

I Sverige var man på flera håll mycket besviken och missräknad på de norska politiska ledarnas sätt att bryta unionsöverenskommelsen, och att avsätta kung Oscar. Man ville ha norska folkets syn på saken genom en folkomröstning, vars resultat skulle respekteras.

Svenskarna talade om sveket från norrmännens sida genom att på detta sätt bryta ingångna avtal, men man ville till varje pris undvika en väpnad konfrontation. Unionen var inte värd en enda droppe blod. Ett krig skulle innebära ödesdigra konsekvenser och var ett okristet sätt att lösa gränskonflikten på, eftersom krig oftast leder till hämnd. Man skulle i stället övervinna det onda med det goda, och påpekade samtidigt förståelse för att en påtvingad union är ingen bra union.

Innehållet i Sam A Johanssons bön vid gränsmötet i Ed innehåller också en anknytning till ett större perspektiv, att "se till det helas väl – för det som gagnar det hela, gagnar också bäst individen och tvärtom". Johansson påminner om att vi borde visa tacksamhet för en långvarig fred och för den välsignelse Gud gett folken, på båda sidor om gränsen, genom andliga besökstider. Där finns då inte plats för egoistiska och maktdemonstrerande åtgärder, varken med ord eller med vapen. Han utesluter inte användandet av vapenmakt i den händelse att ett lands demokrati hotades.

När jag närmare så här "utifrån" ser på Väckelserörelsens argument för en fredlig lösning, kan jag konstatera att i Sverige hade man nästan glömt, att bakgrunden till unionen var att den hade ingåtts under väpnat hot. Att ingen fick bryta de avtal och de överenskommelser man skrivit under, utan att båda sidor hade godkänt dem, i grunden var felaktigt då någondra parten genom sitt nekande på så sätt saboterade alla önskningar och förslag.

Det var ständigt nya konfrontationer och oupphörliga förhandlingar, som försenades eller negligerades från främst svenskt håll och detta kunde inte hålla i längden. När sedan Boström vid det mest kritiska skedet kom med det nya lagförslaget att både de norska och svenska konsulerna skulle lyda under svensk utrikesledning, då brast det.

Samuel A. Johanssons förmåga att lyfta synsätt och debatt på ett högre andligt plan upplevdes nog av många med irritation och som svekfullhet mot ingångna avtal, men för andra kom hans inlägg som ett verkligt betydelsefullt och tankeväckande bidrag i brottningskampen mellan prestige, maktanspråk, våldsmentalitet och indignation över brytningen av ingångna avtal.

Här följer några exempel på S A Johanssons inlägg för konfliktlösning:

Att lösa tvisten på det bästa, visaste och för framtiden mest resultatbringande sättet. Eftersom unionen blivit ett farligt tvistefrö bör den upplösas. Genom att behålla ett lugnt och sunt omdöme. Att inte övervinna det onda med det onda, utan möta det onda med det goda. Att inte enbart se till och upprepa motståndarens fel, utan också se sina egna brister. En ära som vinnas genom våldsmakt är ingen sannskyldig ära, utan ett hedniskt och inte ett kristet begrepp. På den vägen vinner man inte hjärtan. Det liknar rovdjuret att ta rov och behålla det. Hämnadens tillfredsställelse att vinna och behålla är en bitter och kostsam ära, eftersom den tillkommit genom våldsmakt, övermakt, våld och uppblåsning av vare sig verkligt eller förment rättshaveri. Ära som vinnas på rättfärdighetens väg är inte enbart krävande utan också givande och har till mål att vinna dens hjärta för sanning och rätt, av vilken man blivit förorättad, den äran är av ovansklig ära.

Och med indirekt adress också till kung Oscar:

Den som råder över sitt sinne är större, än den som vinner stora städer. En ära som överglänser världens största krigshjältars, ty han träder i Fridens Konungs fotspår. Det vill mod till att så där gå emot strömmen och det vanligt rådande. Att ha friden som mål på sanna och rättfärdiga grunder. En bön och förvisning om att Gud leder människors och furstars hjärtan som vattenbäckar och leder tankar och beslut i ett förskonande från krigets fasor.

Det finns säkert många fler sätt att försöka förstå vad väckelserörelsens insatser betydde för fredsprocessen. Kung Oscars frontalt och drottning Sophias klart kristna sätt att inge mod och förstånd i den uppkomna situationen, är exempel på något av det mest ursprungligt kristna sätt att tänka och handla och visar utan tvekan på något av väckelserörelsens djupaste innehåll och livssyn.

7. Bönen

GIV FRID PÅ JORDEN!

GIV FRID (FRED) I NORDEN!

(Bönen i sin helhet finns under rubriken

Bön för fred i Norden sidan 64)

En bön med många dimensioner

När vi ser lite närmare på innehållet i Sam. A. Johanssons bön, är den också samtidigt ett utomordentligt bra exempel på hur bön vanligtvis formulerades i väckelserörelsen vid denna tid och vidare genom flera generationer, både i Norge och i Sverige. Väckelserörelsen har alltid kännetecknats av mycket bön. Mobiliseringen i bön krisåret 1905 var stark. Jämsides med en stor omsorg om de båda ländernas gemensamme kung, politiska ledning och allmänhet, där man gav uttryck åt en enastående vidsynthet och karaktär i argumentation och debattinlägg, för det mesta utan slängar åt politiska motståndare, dominerade uppmaningen till bön och åter bön. Det är på sin plats att se närmare på Sam. A. Johanssons bön för fredens bevarande mellan Sverige och Norge 1905, som också är en del av hans argumentation och opinionsyttring för en fredlig lösning av unionskonflikten.

En fri bön, som inte var formulerad "uppifrån",
som ett påbud

Bönen var framsprungen fritt ut hjärtat och i den särskilt uppkomna situationen, men med en klart biblisk förankring. Det var ingen bön dikterad "uppifrån", som ett påbud. I Sam. A. Johanssons bön kan man klart urskilja samma ordningsföljd som i bönen Fader vår (Vår Fader).

Uttrycket Fader dominerar. Himmelske Fader, Allsmäktige Fader, Barmhärtige Fader. En kännetecknande benämning på Gud som Fader. Det hade nog inte så mycket att göra med ett patriarkaliskt synsätt, utan syftade mer på det som kommer sedan: "Du har ett fadershjärta för oss mänskobarn", dvs. ett förtroendefullt, nära förhållande mellan oss människor och Gud. En vanligt förekommande inledning på en bön vid denna tid kunde vara: "Så tackar vi dig vår käre himmelske Fader".

Väckelserörelsen hade mer och mer flyttat Gud från den höga och heliga överhetens krav- och domsgud till en folkets personlige vän och hjälpare, där Gud var min far och jag hans barn. Det sägs att vävstolarna började gå lite fortare ute i stugorna i gränstrakterna till tonerna av Nils Frykmanssångerna:

"Min Gud när jag betänker vad du har gjort för mig vad nåd du städs mig skänker jag får ju allt av dig. Då blir jag hjärtligt hjärtlig glader då lockas lovet fram. Hav tack min käre Fader, hav tack Guds dyra Lamm".

eller

"Min framtidsdag är ljus och lång. Den räcker bortom tidens tvång, där Gud och Lammet säll jag ser och ingen nöd skall vara mer".

Lina Sandell förmedlade också en enorm sångskatt på detta tema, som t.ex.

"Blott en dag, ett ögonblick i sänder, vilken tröst, vad än som kommer på. Allt ju vilar i min Faders händer, skulle jag som barn väl ängslas då".

Det är tre av väckelserörelsens klassiska och mest sjungna sånger.

Ett uttryck för gemenskap

Så följer, så nalkas vi nu din "nådatron" i gemensamt behov. Uttrycket fader i kombination med "broderfolk", syskonskap tillsammans, samhörighet är kännetecknet på att vi alla hör ihop. Det finns en tillhörighet, ett gudomligt släktskap, som griper över alla gränser, som vi alla är en del av. Kung Oscar II:s valspråk "Brödrafolkets väl" stämde bra överens med väckelsefolkets budskap på detta plan. Uttrycket i bönen, att du ännu har ett fadershjärta för brödrafolken bekräftar detta.

Exempel kunde också sägas vara prins Oscar Bernadottes svars-telegram till menigheten i Oslo 1905 i samband med Albert Lundes besök i Blasieholmskyrkan i Stockholm i maj 1905, där man anknöt till detta andliga släktskap. Oscar Bernadotte var länge ledare för KFUM - en

världsomspännande kristen gemenskap, som betonade kristen samhörighet mellan folken.¹³³

Begreppet nåd

Om de första två begreppen i bönen innehåller orden fader/barn, syskonskap/gemenskap, så är det tredje ordet också viktigt i sammanhanget, nämligen begreppet nåd, som här uttrycks med "nådatron". Ett synnerligen bibliskt uttryck för platsen vid Jesu kors med armarna utsträckta till förlåtelse för alla som upplever smärtan av misslyckande, menade man.

Tack Gud för din nåd, det finns inte många böner från denna tid som inte innehåller de orden. Sam. A. Johansson tackar Gud för att han bevisat sin barmhärtighet genom att han vid "denna tid besökt båda länderna, och inte minst gränstrakterna, med nådens och sanningens vindars milda susning".

Han anknyter i sin bön till den andliga rörelse i Norge och Sverige, som omfattar de senaste femtio åren, där skaror av människor funnit en personlig tro och där man samlats först i hemmen, sedan i missionshus och kapell. Man bad, sjöng, upplevde gemenskap. På många håll förändrades folkets sociala liv. Spritmissbruk upphörde. Man började stötta varandra på alla sätt och man upprättade brustna relationer. Hårdhet och hat ersattes av ett varmare och försonligare klimat människor emellan.

Vad som tillhör vår frid

"På det att vi må kunna besinna vad som tillhör vår frid." Här vill förebedjaren samtidigt väcka tro bland dem som deltar med honom i bönen, när han tackar för Guds omsorg och förmåga att kunna gripa in. Ofta återkommer uttrycken, Fader, du som gripit in i historien på så många sätt, genom att hålla det du lovat. På så sätt påminns man om bibliska händelser och tidigare generationers upplevelse av att Gud aldrig sviker de löften han gett, att vara med alla dem som söker nåd och förlåtelse, upprättelse och frälsning vid nådens tron. Man kan ana det djupa tillitsfulla i uttrycket "tillhör vår frid". I en situation där det samlas tusentals människor med frågor och ängslan i sitt inre om det skulle utbryta en väpnad konflikt och med en allt hårdare ordväxling i tidningar och bland de ledande, upplevde man dessa ord tillitsfulla och träffande.

Om disharmonin mellan folken

"Den sak vi nu frambär inför Dig är den disharmoni, som i unionellt hänseende uppkommit mellan brödrafolken. Du vänder folks tankar och Du leder folks och furstars hjärtan som vattenbäckar, att hur det än må gå med unionen, friden dock må bli rådande och att brödrafolken blir skonade för krigets fasor!". Här framträder väckelsefolkets absoluta uppfattning att freden går före unionens bevarande. Inget blod fick spillas. Väckelsefolkets uppfattning, att det finns bakomliggande krafter och makter som styr vårt tänkande och handlande och att den Gud som svarar på bön kan påverka dessa bakomliggande makter till ett positivt handlingsmönster. Inte minst när egoismens och stolthetens krafter sätter in.

Man skulle här kunna antyda författaren C. S. Louis kommentar, i filmen *Shadowlands*, när han återvänder till sina kollegor på universitetet efter en tid av sorg, sedan han förlorat den kvinna han varit gift med något år, men som dör i en svår cancersjukdom. Han irriteras över en del av kollegornas uttryck när de möter honom, att de hade tänkt på honom och bett för honom, säger han "Jag ber inte för att förändra förhållanden, jag ber för att jag själv skall förändras".

Kärleken till denna kvinna och detta, deras korta tid tillsammans hade förändrat hela hans livssyn. Bönen hade då varit ett sätt för honom att bearbeta sin snäva syn på livet, kärleken och Gud. Ett ypperligt exempel på vad väckelsefolkets bön hade för betydelse. Man kunde förändra förhållanden, men framför allt förändrades man själv, när man bad. Detta ledde till att man fick en fördjupad syn på sitt handlande.¹³⁴

Bekännelse av synd

Så följer det som alltid varit med i väckelserörelsens böner, nämligen bekännelse av synd. Mönstret från bönen "Fader vår" återkommer också här. Detta avsnitt är intressant utifrån vad Sam. A. Johansson betecknar som anledningen till att Gud låter denna tuktan gå över broderfolken, nämligen därför att man inte satt värde på den då 90-åriga freden man haft i Norden, och att "det inte finns någon, varken i Norge eller i Sverige nu levande som erfarit vad krig vill säga".

Nådesförmån, att vi inte har satt värde på och visat tacksamhet för freden och friheten utan; "ledda av en ond tidsanda, har vi låtit högmodiga, ärelystna och andra egoistiska intressen allt för mycket bli rådande så väl brödrafolken emellan, som från individuell synpunkt, inte besinnande att det som gagnar det hela, gagnar också bäst individen".

Denna egoism har lett till, "att man står i fara att uppträda fientligt mot varandra". Ock så följer ett uttryck, som nog aldrig tidigare eller senare citerats från en bön; "Fräls oss från detta medgångsmissbrukets berusning".

Begreppet synd placeras där det från början var ämnat att vara, nämligen att inte se livet som en gåva som människan har fått att förvalta, menade han. Medgångsmissbrukets berusning – att förblindas så av den världsliga anda som råder, att det blir som en berusning. Bilden av hur en berusad person uppträder, ligger nära till hands. Livet, skapelsen, kroppen, själen skall vi bruka – inte förbruka. Att inte egoistiska intressen mellan broderfolken eller individuella synsätt allt för mycket blir rådande, utan att i stället tänka på att "det som gagnar det hela, gagnar också bäst individen och tvärt om". Intressant att fundera på vad Sam. A. Johansson menar med det uttrycket. Säkert en tidlös bön som passar in på mycket.

Bön om förlåtelse

Så fortsätter Sam. A. Johanssons bön med att mer direkt hänvisa till ett svenskt och norskt handlingsmönster. "Förlåt svenska folkets dess dårskap och all dess synd, vilken Du bäst känner!." Kanske ett sätt att formulera sig så, att det inte uppfattas som ett angrepp eller anklagelse mot Norge från svensk sida. Det blir ett pedagogiskt och diplomatiskt tillvägagångssätt.

"Förlåt svenska folkets regering och dess ledande män all dess synd och all brist i vishet och förstånd!" I detta ligger säkert förebedjarens uppriktiga tanke att Sveriges regering borde ha behandlat norrmännens, genom åren så många uppvaktningar om att få bli mer självständiga, på ett mer medgörligt sätt.

I nästa ögonblick ber han så Gud om förlåtelse för "norska folkets dårskap och synd, och dess regerings och ledande mäns synd och all brist på vishet och förstånd!" Det fanns tydligen, menade han, reaktioner både hos norska folkets och dess ledande mäns uppträdande som var dåraktigt, och som inte befrämjade en fredlig lösning av den konflikt som pågått så länge.

Att Gud inte skall ta sin hand ifrån oss

Här fortsätter Sam. A. Johansson i sin bön med att citera bibelordet från Psalm 32 om att, "inte handla med oss efter vår synd och inte

vedergälla oss efter våra missgärningar, utan handla med oss i nåd och försoning". Hela denna del av bönen bygger på, enligt väckelserörelsens bibliska uppfattning, att vårt liv dikteras av på vilket sätt vi handhar Guds gåvor; skapelsen, vårt liv och i hur vi behandlar vår nästa (brödrafolken).

Efter vad jag förstår, var det inte fråga om att Gud straffar, utan mer om hur konsekvenserna skulle bli om Gud "tog sin hand tillbaka" och inte längre ville bevisa sin nåd. Här knyts tankarna till ovan citerade uttryck om "vad som tillhör vår frid" dvs. att allt hänger samman med det ofta använda uttrycket om att ha "Frid med Gud".

Genom hela bönen återspeglas väckelserörelsens inställning i unionskonflikten, att höja upp tankar och argument från en ofta snäv och egoistisk nivå och att inte låta sig drivas med i hot om våld och krig.

Bön för kung Oscar II

Efter bekännelsen av synd och ett oförståndigt handlande fortsätter Sam. A. Johansson att be för vår gemensamme älskade konung. "Giv honom det förstånd, den vishet och den lugna opartiska besinning han behöver i denna sak!"

Här kan man skönja ett försök från Sam. A. Johanssons sida, att nå fram till kung Oscar II, dels genom att antyda att kungen tidigare handlat omdömesfullt och vist och dels genom att påverka honom till ett rätt handlande i den uppkomna situationen. Detta var en bön som säkert också nådde drottning Sophia och övriga i kungahuset. Eventuellt kan vissa uttryck och formuleringar i Sam. A. Johanssons bön kännas igen t.ex. i kung Oscars trontal.

Bön för svenska och norska regeringarna

Vidare ber han om att Gud ska ge svenska och norska regeringen det förstånd, den vishet och opartiskhet de behöver, "på det att konungen och regeringarna, ledda av fridens och kärlekens ande, med oförvitlig blick och sunt omdöme må komma till sådant beslut, att vi blir skonade från krig och att frid och inbördes gott samförstånd må bli rådande".

Bön för journalister och tidningspress

Så fortsätter Sam. A. Johansson, efter att ha bett om att fridens Gud ska rädda dem från att, "söla sig i varandras blod", då "saken gäller blott förgängliga ting" till formuleringen, "förskona oss från ett upphetsande och till ont retande ord och pennkrig". Här följer ett starkt angrepp på och en förbön för tidningspressen. "Bevara vår tidningspress från en ond andemakt i detta avseende. Låt alla, som för pennan, besinna sitt stora ansvar för utgången av denna sak, ty dess inflytande är större än någon annans. Led pressen så, att dess inflytande genom sanningens och rättfärdighetens uppenbarande i lugn, vishet och kärlek må befordra friden!" En nog så aktuell bön i vår tid, där massmedia besitter en stor, ansvarsfull och många gånger avgörande maktposition.

Bön om ödmjukhet

"Fräls brödrafolken från all ond äregirighet och stortalighet, ty på ömse håll har vi anledning till ödmjukhet." En alldeles förträfflig formulering av en förebedjare som har kämpat sig fram i livet genom enkla förhållanden och som förstått sanningen i, att hur duktig människan än är och hur enorm utvecklingen än ter sig, alla ändå är beroende av både Gud och medmänniskor.

En magnifik avslutning.

Ja, o himmelske Fader, giv frid från alla synpunkter! Giv frid mellan brödrafolken! Giv frid på jorden! Låt den sång, som dina änglar sjöng vid din Sons födelse, snart förverkligas genom evangeli rättfärdiggörande makt, på det att Du, o Gud, må få den ära Dig tillkommer, frid blir rådande på jorden och till människorna välbehag!

Ja, ännu en gång, o fridens Gud, GIV FRED I NORDEN! GIV FRID PÅ JORDEN genom din Son Jesus Kristus vår Herre! Amen.

8. Kungahuset och väckelserörelsens nätverk

Väckelserörelsens nätverk sträckte sig också till kungahus och höga ämbetsmän och officerare, särskilt i Sverige under senare delen av 1800-talet och in i början av 1900-talet. Eftersom detta forskningsfält handlar om väckelserörelsens kontaktnät och dess betydelse för den fredliga utgången av unionskrisen mellan Norge och Sverige 1905, är det viktigt och intressant att ta fram uppgifter som bekräftar på vilket sätt kungahuset varit involverat i detta nätverk.

25. Drottning Sophia.

Oscar IIs syster *Eugenie* (död 1889) kom tidigt i beröring med den Rosenianska väckelserörelsen och C.O. Rosenius (1842–1868), som var en av de mest betydelsefulla ledare för den tidiga väckelserörelsen i både Sverige och Norge. Eugenie hade också personlig kontakt med den kända sång- och psalmförfattaren *Lina Sandell-Berg* (1832–1903), som var en betydande personlighet i denna rörelse.¹³⁵

Eugenie hade en stark påverkan på *drottning Sophia*. Drottningen sågs ofta vid samlingar i Blasieholmskyrkan i Stockholm och hade kontakt med pastorn och senare hovpredikanten *Gustaf Emanuel Beskow* (1834–

1899).¹³⁶ Beskow var en av Evangeliska Fosterlandsstiftelsens ledare i Sverige från 1866. Den väckelse som utbröt 1878–79 bland de högre befälen, i vilken *prins Oscar Bernadotte* också var involverad, hade betydelse.¹³⁷ Prins Oscar blev senare under många år en av de ledande i Blasieholmskyrkan. Drottning Sophia hade också god kontakt med väckelserörelsen i Norge.¹³⁸

Det var dock inte alla som uppskattade drottning Sophias kontakt med Beskow och Blasieholmskyrkan. Hon upplevdes som hämmande på etablissemangets fester och nöjen i regeringskretsar och officerskår. Även prins Oscar Bernadotte mötte kritik och ibland hån för sina religiösa engagemang. Kung Oscar tyckte väl att det inte direkt passade en prins att ha andakter för fångarna på Långholmen och att han skulle ta det lite lugnare med sin evangelisation. Men prins Oscar vann, tillsammans med sin hustru *Ebba Bernadotte*, allt mer förtroende och respekt och deltog i det väckelserörelsens nätverk som bildats och som hade sina förgreningar över gränsen till Norge under lång tid.

Drottningens förhållande till Norge

Översten vid Generalstaben, *Emil Melander* (1856–1930), som vi tidigare har nämnt om i samband med kallelsen av Albert Lunde till Blasieholmskyrkan 1905, var nära bekant med prins Oscar Bernadotte och kungafamiljen. *Melander* har skrivit boken *Drottning Sophia*. Från den boken saxar vi följande från kapitlet I Norge:

[...] Jag läste ett brev angående drottning Sophias förhållande till Norge just under det kritiska året 1884. Däri hette det; Drottningen fortfar att vara frimodig och förtröstande och Herren har tagit bort all bitterhet, att hon älskar detta folk mer än någonsin. "Älskar?" frågade jag. "Ja", svarade den tillfrågade, som riktigt kände saken, det gjorde hon verkligen. Man nära på kunde tycka ibland, att hon var lite partisk för norrmännen. Se, drottningen var egentligen demokratiskt anlagd och hade i alla tider en stark sympati för folk med individuell och originell läggning. I Norge mera än i Sverige kom hon i beröring med dylika människor. Där var mindre konvensans och etikett och frånvaron härav slog an på henne.

T.o.m. de personer, som närmast omgav drottningen, var vanligt förrättningsfolk med helt borgerliga sysselsättningar. Hon tyckte om det borgerliga och enkla. Det var denna sida hos norrmännen, som tilltalade henne. På samma gång som hon led av avigsidan, det hänsynslösa och ogrannlaga, som tog sig särskilda uttryck under de politiska striderna. Det har varit en förödmjukelsens tid, heter det i samma brev, som jag ovan citerar och hade kungliga och kanske mest drottningen haft sorgliga erfarenheter.¹³⁹

På samma uppslag i *Emil Melanders* bok berättas om ett möte på slottet i Oslo mellan professor *Yngvar Nielsen* och drottningen.

[...] Kungen gick igenom rummet där de samtalade och frågade vad som förhandlades? "Vi talar om politik", sagde dronningen, "og jeg", säger professorn, "tilføiede: i al uskyldighed" "Er det norsk politik, spurgte kongen?" Og da dronningen hadde sagt, ja, lo han - "Den er sandelig ikke uskyldig" - og saa gik han.¹⁴⁰

Melander fortsätter med att säga:

[...] Det varken var första eller sista gången drottning Sophia inlät sig i politiska samtal i det landet, men man kan vara viss, att den talan hon förde var lugnets och besinnningens. Hon visade sig även häruti såsom en Norges sannskyldiga vän.

Melander beskriver drottningens vardag med att hon oftast tillbringade hela förmiddagarna med läsning av böcker och tidningar:

[...] På detta sätt och genom all annan lektyr, som konsumerades, blev hon emellertid i viss mån, som en levande uppslagsbok, likt ett konversationslexikon och kunde lämna besked både om vad som uti riket sig tilldragit och vad som hänt i andra länder. Konung Oscar, som inte hade så god tid, behövde bara fråga henne, så fick han veta hur det var eller åtminstone var det stod att läsa.¹⁴¹

När det gäller de initierade och omdömesgilla ledare och artiklar Samuel A. Johansson skrev i Göteborgs Veckotidning och inte minst hans där publicerade bön från riksrådsrådet och med den kristna grundsyn drottningen hade, kan vi dra slutsatsen att dessa helt klart nådde inte bara drottningen, utan också kungen och hela den kungliga familjekretsen. Kungen hade ju också nåtts av hälsning per telegram från rådsrådena, som han dessutom besvarat. Det var ett klart andligt språk i formuleringar, argumentation och motivation för ett fredligt slut på konflikten.

Professor Yngvar Nielsen, Oslo

Emil Melander citerar professor *Yngvar Nielsen*, som ofta var tillsammans med kungen och drottningen, när de vistades på det kungliga slottet i Oslo och även svarade för en del av prinsarnas undervisning, där denne vid ett tillfälle skrev.

[...] "Jag sätter kungen högt; men kanske förtjänar drottningen att sättas ännu högre. Hon är en sällsynt ren och upphöjd natur, luttrad i äkta kristlig tro. Och som moder kan drottning Sophia vara ett mönster till varje familj i hennes rike".¹⁴²

Melander citerar också vad *Verdens Gang* skrev vid drottningens bortgång:

[...] "Drottning Sophia blev älskad av det norska folket, icke blott för sina egenskaper, icke blott för sin välgörenhets skull – utan först och främst för sin egen skull".

Mycket finns att studera om drottning Sophia, om hennes sociala engagemang, som t.ex. Sophiahemmet och vidare hennes omsorg om andra. "När man gör sin nästa en tjänst, så gör man egentligen blott sin skyldighet." Allt hon gjorde genomsyrades av en positiv och varm personlig kristen tro, som kanske ibland gjorde henne oengagerad i det hon inte tyckte var så betydelsefullt.¹⁴³ Kungen stöttade drottningen i hennes olika sociala insatser både personligt och ekonomiskt.

Kung Oscar II

I boken från Marker Historielag 1995: "*Unionsoppløsningen i norske og svenske grensetrakter 1905*" citeras historikern *Grimberg* under rubriken: "Grensebefolkningen på begge sider av Kjølen. I svensk gränsbygd":

[...] "Det var i främsta rummet gamle kung Oscars förtjänst, att den skandinaviska halvöns båda folk besparades förbannelsen av ett människoslaktande, vilket skulle ha gjort dem till ett lättfångat byte för en granne som längtade efter att med sig införliva det nordliga Norges isfria hamnar och Norrlands rika järngruvor".¹⁴⁴

[...] "För den åldrade och trötta Oscar II blev unionsupplösningen en besvikelse. Det berättas, att på nyårsafton 1906, hans sista, bad han att få bli väckt vid tolvslaget för att bedja och att man då hörde honom bedja om välsignelse över de båda folken på den skandinaviska halvön. Brödrafolkens väl var tydligen fortfarande hans hjärtas valspråk".

Waldenström nämner i sina *minnesanteckningar* när han efter att ha kommit hem från en resa till Kina 1907 besöker Oscar II för att förmedla en hälsning från vice kungen Tuang-Fang och de svenska missionärerna. Han skriver där, att kungen var mycket svag till sin hälsa, men att han ändå tar emot Waldenström och hälsningen han hade att förmedla och ber honom framföra sitt tack för densamma.

Sedan kom han in på de politiska händelserna, som naturligtvis låg tungt på hans hjärta. "Ser du", sa han, "jag ville fred". – "Hade svenska folket velat krig, så hade jag naturligtvis gått med, men vad hade vi därmed vunnet? Vi hade möjligen kunnat göra Glommen till gräns för Sverige, men vad hade det varit för vinst?"¹⁴⁵

Waldenström kommenterar detta uttalande av kungen i sina anteckningar med att han kanske hade rätt, den gamle konungen, däröver får historien döma. Men vad man alltid kan säga och med fullkomlig visshet uttala, det är vad konungen gjorde, det gjorde han i fullkomlig övertygelse att han handlade rätt.

Emil Melander, som efter en del stridigheter med kolleger inom krigsmakten, uppmanades att ta emot utnämningen som överstelöjtnant vid generalstaben och arbeta på nya krigsministrarnas härordning och där kungen gått med på detta, för att undvika ytterligare problem. Melander mer eller mindre tvingades att acceptera denna utnämning. Han nämner att kungen nästan hade kört ut honom i ilska över hans motstridiga uppträdande. Melander accepterade senare utnämningen och skriver:

”Konung Oscar visade mig emellertid även efteråt ständigt den största vänlighet, och jag skall alltid bevara honom i ett icke blott vördat, utan älskat minne. Han gav ju ofta efter för fridens skull, men som en norrman sa om honom efter 1905, han var dog en Konge!”¹⁴⁶

Oscar II:s handlingssätt uppmärksammades internationellt

I *Närkesbladet*, med anknytning till baptistsamfundet, kan vi den 17 juli 1905 läsa, under rubriken ”Redaktionellt”, att konung Oscar mottagit i audiens en representant för den stora, ansedda *tidningen Frankfurt Zeitung* och där hade med honom ett timplågt samtal i norska frågan. *Korrespondenten skriver*:

Konungens indignation över det norska tillvägagångssättets art kom naturligt till uttryck, men ännu alltjämt hoppas konungen kunna göra en skillnad mellan de ansvariga politikerna och flertalet av det norska folket, hvilket vore vilselett. I synnerhet känner konungen sig kränkt av beskyllningen, att han skulle ha begått ett författningsbrott, medan det tvärtom var Norge som, utan att avvakta det lagligen fastställda, tre gånger upprepade vetot från monarkens sida, redan efter första vetot i konsulatfrågan framkallade brytningen.

Planmässigheten i detta tillvägagångssätt visade karaktären av sammansvärjningen, vilket konungen vid sin höga ålder efter en så lång författningstrogen regering verkligen icke trodde sig ha förtjänat. På min anmärkning, att hela världen beundrade konungens vishet och måttfullhet och att hans vidhjärtenhet kommer att tjäna som ett föredöme, svarade monarken, att han var mycket tacksam därför. Men han önskade blott, att Norge icke en gång komme att få böta för den mot honom begångna orätten, då han såsom gammal man erfarit, att försynen drog försorg om vedergällningen. För sin personliga del hade han emellertid uppriktigt förlåtit. Den vidare avvecklingen och likvidationen hade han överlåtit åt

det svenska folket, vars regering enligt hans mening under denna svåra tid visat takt och försiktighet.

Han hoppades av hela sitt hjärta på en fredlig lösning, emedan Sverige icke borde medels ett besegrat Norge hänga en kvarnsten om sin hals. En prins av sitt hus kunde han icke sända till Norge, såväl på grund av den oförrätt, som tillfogats honom, som på grund av det misstroende, som dynastin i så fall lätt kunde utsätta sig för i båda landen.

Blott i det fall att den svenska Riksdagen uttalade en bestämd önskan därom komme han att ännu en gång taga frågan i övervägande. Inom den kungliga familjen vore alla eniga och det förefanns ingen skiljaktighet i uppfattning angående denna eller någon annan punkt. En eventuell senare allians låge huvudsakligen i Norges intresse.

I *Närkesbladet* den 18 juli under rubriken "Redaktionellt" kan vi läsa: "Som ett bevis på vad man tänker om den svensk-norska konflikten i den amerikanska västern må återgivas följande uttalande i *The Daily News i Denver, Colorado*":

Det sätt, varpå de norska och svenska folken mäta de förvecklingar, som uppstått genom norrmännens krav på oberoende, är en läxa i civilisation och värdighet. I stället för skrän och militära demonstrationer i stället för fejder och olyckor i följe, men med inga resultat, skrida dessa lugna, självbehärskade och självaktande nationer lugnt till verket att finna den klokaste, mest tillfredsställande och tryggaste lösningen för sin framtida välfärd. Konung Oscars hållning är lika glädjande att se, som den är gripande.

Hans enda omsorg tyckes vara att visa de folken att han på intet sätt våldfört sig på konstitutionen, utan strängt lytt landets lagar. Detta är ett anmärkningsvärt skådespel. Utestängd från halva sitt kungadöme, sannolikt berövad en stor del av sitt apanage, är monarkens främsta intresse och det enda han insisterar på, att ingen blodsutgjutelse får komma till stånd, samt att folket skall veta det han varit konstitutionen trogen.

Man får hoppas, att tsaren inte är alltför upptagen av sina egna angelägenheter för att lägga märke till denna situation och att lära av den vari en verklig konungslighet består".

Kungens kontakt med väckelserörelsen

Kungen var neutral, religiöst sett. Den mesta kontakten med väckelserörelsen fick han genom sin syster Eugenie, sedan genom drottningen och prins Oscars engagemang.

I första hand var han den svenska kyrkans överhuvud och det var starka band mellan kyrka och stat. Eftersom prästerna intagit en så klart negativ inställning till Norges handlingssätt, där han bl.a. fick ta del av den militanta hovpredikanten Elias Daniel Heumans beryktade predikan

i Adolf Fredriks kyrka midsommarafton 1905, där denne hotade med våld mot Norge, fick kungen hålla en balans i sina kontakter med väckelserörelsens företrädare.¹⁴⁷

Men man kan dock som en sammanfattning säga att kung Oscar II hade en stor respekt för väckelserörelsens folk och ledare, mycket beroende på drottningens kloka och varma personlighet och hennes välgrundade synpunkter och kommentarer. Sam. A. Johanssons artiklar riktade till Oscar II, tillsammans med många andra tankar, förböner och hälsningstelegram blev med all säkerhet en styrka i de riktigt avgörande stunderna.

9. Norska och Svenska kyrkan och unionsupplösningen

Dag Thorkildsens skildring av norska och svenska kyrkans officiella hållning till unionskrisen och hur olika reaktionerna var bland de båda ländernas präster och kyrkliga ledare till 7:e juni-beslutet är tankeväckande. Hans artikel, "Kyrkan och 1905", ingår i boken *1905 – Unionsupplösningens år. Nya perspektiv på ett svenskt-norskt drama*. Torbjörn Nilsson & Øystein Sørensen (red.)

Vilken roll hade kyrkorna krisåret 1905?

Thorkildsen inleder med att kyrkans roll inte behandlats särskilt ingående i historieforskningen omkring 1905. Anledningen kunde vara att kyrkan inte haft någon viktig roll att spela efter "det moderna genombrottet" vid slutet av 1800-talet.¹⁴⁸

Han nämner också om skillnaden mellan de olika formerna av lutherdom i norska och svenska kyrkan, med skilda bekännelsegrunder.

Detta har ju tidigare berörts i denna undersökning i samband med väckelserörelsens bakgrund och nätverk. Väckelserörelsen blev tidigt mer involverad i norska kyrkan, även om det tog tid och kostade mycket, t.ex. Hans Nielsen Hauges fängelsevistelse i tio år. I motsats till i Sverige, där det tog betydligt längre tid och motståndet var hårdare med tvångslagstiftning och t.o.m. landsförvisning och en kraftigare polarisering mellan statskyrklighet och frikyrklighet.

Varför inte norska kyrkan visade större tidigt intresse för unionen skulle, menar *Thorkildsen*, kunna bero på att kyrkan 1905 var mer fokuserad på "professorsfrågan", som rasade under dessa år och som hotat splittra kyrkan och fälla regeringen.¹⁴⁹

[...] En närmare granskning visar emellertid att kyrkan och de kristna organisationerna spelade en central roll i kampen om opinionen, särskilt i Norge, där de hade ett vittgrenat kontaktnät och en infrastruktur som nådde ut till minsta avkrok.¹⁵⁰

Thorkildsen beskriver hur svenska kyrkans inställning till unionen var.

[...] Inte heller inom den svenska kyrkan var intresset för unionen särdeles stort. Långt mer trängande var utmaningen från en stark och ökande frikyrklighet liksom kritiken från arbetarrörelsen och kulturradikalerna. Allt detta ledde till att det var ecklesiastiken och kyrkoupplösningen som stod på dagordningen.

Som vi tidigare berört blev reaktionerna i Sverige, inte minst inom den svenska kyrkan och bland prästerna, liksom hos de konservativa politikerna, mycket kraftigt negativ till Norges ensidiga upplösning av unionen. Detta fick som resultat att norska kyrkan, som en reaktion nästan enhetligt ställde upp på 7:e juni-beslutet och blev i och med detta en tongivande kraft vid folkomröstningarna den 13 augusti och 12-13 november. "Ett ja till ett fritt Norge är ett ja till Guds vilja".¹⁵¹

Norska kyrkans nästan hundra procentliga uppslutning omkring omröstningen resulterade i 84 procent ja och där nej-rösterna endast var 184 stycken. Åtskilliga bilder och reportage från denna folkomröstning har vi sett, där kyrkorna och prästerna var en samlande kraft.¹⁵²

Man hade uppmanats att avsluta gudstjänsten tidigt, så att alla fick tillfälle att avlägga sin röst. Tidningarna hade tryckt ja-röstsedlar. Församlingsprästen i Onsø varnade menigheten för att inte göra sin plikt. "Att inte delta, utan hålla sig borta på söndag är ett heligt brott, det är Gud som givit oss detta land, oss norrmän och inga andra."

De högröstade inom främst svenska kyrkan blev mindre aggressiva, när resultatet av omröstningen tillkännagavs. Sverige, med kungen i spetsen hade krävt att norska folket skulle få säga sitt i en folkomröstning om unionen, som sedan skulle respekteras. När då denna omröstning blivit klar och det överväldigande resultatet meddelades hade det en avgörande betydelse för den fortsatta utvecklingen.

Thorkildsen.

[...] Också de kristna föreningarna engagerade sig starkt i ja-kampanjen. Det ser vi bland annat i kvinnouppropet som samlade 279.878 namn till stöd för unionsupplösningen. I uppöppet deltog 125 kvinnoorganisationer inom statskyrkan och nio frikyrkliga föreningar.¹⁵³

Det som denna studie vill betona är, att det fanns en stor opinion bland väckelserörelsens folk i Sverige, som långt tidigare genom sina många kontakter över gränsen förstått vartåt det hela lutade och som engagerade sig för Norges frihet och för unionens fredliga upplösning.

Dessa verkligt starka opinionsbildande personligheter var *för* en fredlig lösning av unionskonflikten. De representerade den gränsöverskridande väckelserörelsens nätverk från slutet av 1800-talet och in i början av 1900-talet och framträdde vid de stora religiösa riksgränsmötena, med politisk underton, där bönen inte enbart var en önskan om frihet för Norge utan också för en fortsatt fredlig gemenskap mellan broderfolken.

Det var alltså inte "alla kristna i Sverige", som bidrog till att "konsolidera fronten",¹⁵⁴ och det var inte "alla kristna i Sverige" som behövde "dämpa tonen",¹⁵⁵ eftersom en betydande del av dem, som framhållits här och dokumenterats, verkat till Norges fördel och för en fortsatt fredlig samexistens, även om unionen upphörde.

Dessa självständiga, bibliskt förankrade personligheter som ledde väckelserörelsens opinion för en fredlig lösning av unionskonflikten, behöver lyftas fram och få den plats i historien de förtjänar. De hälsade resultatet av omröstningen positivt, även om det fanns mycket i sättet de norska politikerna hade använt för unionsbrottet som man var upprörd över. Man önskade och bad om en fredlig och ömsesidig upplösning av unionen och en fortsatt samexistens över gränsen. En samexistens som varat i så många år och betytt så mycket, på så många områden, inte minst i gränstrakterna.

10. Freden och "Takkefesterna"

Förhandlingarna i Karlstad och fredsöverenskommelsen

Norska folket hade nu med eftertryck sagt sitt. Många argument från svenskt håll hade gått ut på att kräva en folkomröstning. När omröstningen var klar och det nästan hundra procentiga jaet till att unionen skulle upplösas offentliggjordes, var det många i Sverige som blev överraskade. Man hade förväntat sig ett mer positivt resultat till en fortsatt union. Nu förstod de flesta vartåt det lutade.

GV rapporterade om urtima riksdagens samlingar och olika beslut och om Stortinget som i en omröstning, 104 röster mot 11, antagit regeringens proposition om unionens upplösning och som nu ville inleda direkta förhandlingar med Sverige. Samtidigt skulle de också meddela Sverige resultatet av folkomröstningen om unionens upplösning.¹⁵⁶

I Norge uppmanas alla till lugn och besinning. Inga provokationer eller utfall mot svenskarna borde ske. Man inväntade nu den avgörande förhandlingsgången.

Förhandlingsdelegationerna

Ländernas politiska ledning hade varit samlad under lång tid, för att komma överens om vilka villkor man skulle ställa vid förhandlingarna.

GV den 31 augusti.

[...] Båda länderna ha nu utsett ombud för underhandlingar om villkoren för unionens upplösning. Sverige representeras af statsminister Lundeberg, utrikesminister greve Wachtmeister, statsråden Hammarskjöld och Staaf. Norges representanter är ministrarna Michelsen och Løvland, Stortingspresidenten Berner och f. Statsrådet Benjamin Vogt. Ombuden hålla sitt första sammanträde i dag, torsdag i Karlstad.

Unionsupplösningen skildras den 17 maj 2005 i en artikel i *Dagens Nyheter* av Ola Larsmo, i samband med att det var 100 år sedan unionsupplösningen. Under rubriken När brödrafolken nästan drog i krig hämtar vi följande *kronologiska sammanställning* av händelseförloppet "Unionsupplösningens år" 1905:

7-8 februari. Förhandlingar om konsulatfrågan bryter samman.
11 mars. Ny norsk regering under den liberale Michelsens ledning.

13 april. Sveriges konservative statsminister Boström, som är mycket impopulär i Norge, avgår. En expeditonsministär bildas under J.O. Ramstedt, även han konservativ.

27 maj. Oscar II vägrar skriva under den norska lagen om egna konsulat. Norska regeringen avgår.

7 juni. Stortingets och Michelsens "kupp". Kungen avsätts av Stortinget, då han inte kunnat bilda ny regering, vilket bl.a. Aftonbladet beskriver som "Revolutionen i Norge". Stortinget betraktar unionen som formellt upplöst.

27 juni. Svenska Riksdagen förklarar att unionen inte alls upplösts, eftersom det hela inte skett enligt regelboken. Ett "särskilt utskott" bildas med 12 ledamöter från vardera kammaren. Det visar sig att 22 av dem anser att unionen bör upplösas, men först om två krav uppfyllts: en norsk folkomröstning och vissa mer eller mindre symboliska eftergifter från norsk sida. Man anslår dessutom 100 miljoner extra i "krigskreditiv".

2 augusti. Ny svensk samlingsregering under Christian Lundeberg (konservativ).

7 augusti. Svenska män som fullgjort sin värnplikt behålls kvar i tjänst.

13 augusti. Folkomröstning i Norge, ca 360 000 deltar. Endast 184 röstar för att unionen skall bestå.

30 augusti. Ytterligare svenska trupper med totalt 50 000 man rycker in. Sammanlagt finns nu 70 000 – 80 000 svenska män "i vapen".

31 augusti. Karlstadskonferensen inleds.

7-13 september. Uppehåll i förhandlingarna. Läget tolkas som "instabilt". Delar av svenska flottan sänds till Strömstad.

13-18 september. Norge mobiliserar.

23 september. Karlstadskonferensen avslutad. (Den innebar att unionen skulle upplösas och bl.a. att en neutral zon upprättas).

9 oktober. Stortinget godkänner överenskommelsen. Delar av vänstern kritisk.

13 oktober. Svenska Riksdagen röstar och godkänner överenskommelsen. Delar av högern kritisk.

26 oktober. Oscar II avsäger sig den norska kronan och unionen är formellt upplöst.

Här kan vi få en överblick av de olika turerna i fredsförhandlingarna. Det var särskilt på ett område i förhandlingarna där man hade svårast att nå en överenskommelse. Det gällde Sveriges krav på att det skulle inrättas en neutral zon på båda sidor om gränsen, vilket innebar att de gränsbefästningar, som norrmännen byggt upp, främst för att stå rustade vid ett angrepp från Öst, skulle tas bort. Det gällde befästningarna i Urskog, Ørje, Kongsvinger och Fredriksten. Norrmännen var ganska irriterade över att svenskarna ställde krav vid förhandlingarna och avbröt dessa den 7 september.¹⁵⁷

Det hela slutade dock lyckligt. Man nådde en kompromiss, som innebar att Kongsvinger och Fredriksten skulle få vara kvar, något förändrade, men gränsbefästningarna i Urskog och Ørje skulle tas bort. Norrmännen gick också med på att den neutrala zonen på båda sidor om gränsen skulle upprättas.

Fredsuppgörelsen

Många menar att vid vissa tillfällen under fredsförhandlingarna i Karlstad läget var så spänt, att det krig man befarat skulle bryta ut. Styrkorna stod fullt rustade på båda sidor och osäkerheten var stor. Men så vände allt. Man återupptog förhandlingarna och den 23 september nådde man en överenskommelse om fred mellan broderfolken.¹⁵⁸

Fredsöverenskommelsen utlöste en stor tacksamhet på båda sidor om Kölen. Man var tacksam till kung Oscar för hans sätt att trots en personlig prestigeförlust ändå stå fast vid att ingen väpnad konflikt mellan Norge och Sverige skulle påbörjas, utan att allt skulle lösas på samförståndets väg. Det gäller också de båda ländernas förhandlare. Med sans och balans förde de sakta men säkert hela denna stora, känsliga och betydelsefulla sak i hamn. Stora grupper i de båda länderna ville ingenting hellre än att freden och gemenskapen länderna emellan skulle bestå. Det gällde inte minst som vi sett väckelserörelsens folk.

De utsedda förhandlarna hade nu gjort sitt och sedan gällde det för de båda ländernas politiska ledning att godkänna densamma. Så skedde också i Stortinget den 9 oktober och i Sveriges Riksdag den 23 oktober. Den 26 oktober avsäger sig Oscar II den norska kronan och unionen är formellt upplöst.

GV den 19 oktober.

Unionens slut.

Urtima riksdag hölls igår. Detta värv var då fullbordat: Karlstadsförslagen var antagna, riksakten upphävd, svenska flaggan fri från unionsmärket.

Unionen är alltså slut! Kungl. M:t har medgivits att erkänna Norge såsom självständigt rike. Karlstadskonferensens beslut godkändes av Andra kammaren utan debatt. Man hade kommit överens om att tiga. I Första kammaren hade fyra talare ordet, varav ett par gjorde en överblick på unionsfrågans utveckling och uttalade sig skarpt mot Norges handlingsätt.

På samma sätt gick det vid riksaktens upphävande. Endast i Första kammaren togs till orda, nämligen av friherre Klingsbor, professor Fahlbeck och generaldirektör Wieselgren. Den förstnämnde gav uttryck åt sin övertygelse, att det var Sveriges olycka, som idag beseglades. Herr Fahlbeck trodde att det skedda varit oundvikligt förr eller senare och att det skulle visa sig medföra fördelar för Sverige. Den siste talaren trodde, att de allra flesta med djupt vemod bevitnade riksaktens upphävande. Men den kommer nog, sade han, där även Norge nödgas erkänna, att unionstiden varit en synnerligen lycklig tid i Norges historia.

[...] Innan Riksdagen skiljdes hade den dock beviljat understöd åt värnpliktige, för extra tjänstgöring vid hären och flottan kvarhållna familjeförsörjares hushåll, med 75 öre per dag för extra tjänstgöring i sommar.

Kungen avslöt Riksdagen med följande tal:

[...] Gode herrar och svenske män! Det är i ett betydelsefullt ögonblick, som jag nu höjer min röst i denna rikssal.

Den år 1814 stiftade föreningen mellan den Skandinaviska halvöns båda under föregående århundraden söndrade folk är bruten och Sveriges Riksdag har genom sitt, den 16 denna månad fattade beslut godkänt mitt förslag om dess upplösning.

I sanning icke utan djup smärta ser jag den forna skilsmässan mellan dessa tvenne stambesläktade folk återinträda, samt de olägenheter och faror, vilka under nära sekelgammalt förbund tycktes vara för alltid avlägsnade, möjligen ånyo väcka till liv.

Jag vill dock ej undertrycka den förhoppning, att oaktat den politiska föreningen tyvärr icke längre består, en varaktig fred mellan Sveriges och Norges folk likväl måtte kunna bevaras för framtiden till bägges trygghet och lycka, och jag är förvissad, att en god grund härtill blivit lagd genom de överenskommelser med Norge vilket I nu på mitt förslag har godkänt.

I denna stund må jag icke utan djup rörelse högt uttala mitt varma och innerliga tack för all den trohet, all den tillgivenhet, som Sveriges ädla folk bevisat mig under den för mig så smärtsamma provande tid, som förflutit sedan den 7:e juni detta år. Minnet härav skall jag icke blott allt intill min levnads sista stund i hjärtat bevara, utan det skall evigt ständigt mana mig att använda de krafter, vilka ännu i min höga ålder kunna återstå mig, till det lands och det folks bästa, som bevisat mig en sådan trohet och kärlek.

Glädjen över fredsöverenskommelsen i Norge

I Norge blev glädjen stor över den fredliga uppgörelsen. Även här hyllade man kungen för hans positiva inställning till en fredlig lösning och man prisade sina förhandlare, med statsminister Michelsen i spetsen, för deras mod och visad styrka. I gränstrakterna mellan Norge och Sverige - Østfold, Värmland, Dalsland och Bohuslän, där väckelserörelsen mobiliserat i bön maj/juni detta dramatiska år och där banden mellan folken var mycket starka - blev naturligtvis den fredliga utgången av unionskrisen utomordentligt glädjande.

Jag väljer här några citat av *Olaf Forstrøm* från boken *Fredrikshald i 250 år, 1665–1915*, där han beskriver i kapitlet "AARET 1905", om händelserna omkring den bittra kampen, de hårda förhandlingarna och om till sist den fredliga utgången:

Aaret 1905 ligger endda tæt op til erindringen, dette vidundelige aar med de store begivenheder, som fulgte slag i slag, med de sterke følelser, som gjennembævet vort sind, dirrende harme over krenket ret, beslutsomt mod til at ta avgjørelsens risiko -, hos de ældre med en understrøm av vemod over, at baandene maatte briste - spændning og haab i vekslende bølgegang, glød og begeistring, glæde over det, der blev vundet, og hos mange i glæden et islæt av skuffelse over det, der maatte opgives.¹⁵⁹

Så fortsätter *Olaf Forstrøm* med att beskriva de två månadernas spända situation. Den hårda tonen i en del svenskars utfall, om krigshot och allehanda ryktesspridning, om oro och spänningar ibland, inte minst gränsfolket, med nya truppsammandragningar och inkallelser och fortsatte:

Det gik to lange sommarmaaneder. Maalbevisst og rolig arbeidet den norske regjering og nationens tillidsmaend, medens i Sverige chauvinismens bølger gik stadig høiere. Men den paagaende politik derinde maatte dog bøie noget av; der var vink ute fra Europa, som ikke var til at mistyde, og den urtima Riksdagen opstillet sine "vilkaar" for Sveriges godkjendelse av unionsopløsningen, først og fremst at det norske folk gjennom en almindelig avstemning skulde uttale sig for opløsningen. Og svaret kom den 13 august, et samstemmig folkeønske fra landsende til anden. Enhver, som har hat den lykke at opleve den høitidsstund, vil vel gjemme den som et av sitt livs herligeste minder.¹⁶⁰

Forstrøm skriver också om folkavstemningen i Halden:

1659 hade svart ja. 1 stemme var nei. Det var svaret fra grænsebyen, hvor det var saa mangfoldige svenskfødte indvaanere. De følte sig som nordmænd hver og en, de gjorde vor sak til sin, og de mange spaadomme om et upaalidelig sindelag hos dem blev gjort grundig til skamme. Det er ogsaa et av de mange storslagne træk i dette merkelige aar; det soner for og lar en glemme meget av den hadskhet og ilterhet, som en stor del av deres landsmænd øste ut over os.¹⁶¹

Om fredsförhandlingarna i Karlstad fortsätter *Forstrøm*:

Det var en lang dag, denne 16 september, avgjørelsens dag, da de norske underhandlere kjæmpet time for time for sit lands dyreste interesser og for fredens bevarelse. Hvem glemmer vel den sene kveldstid, da budskapet kom fra Karlstad om at forhandlingerne har naadd frem til et trin, som gir løfte om at det skal lykkes at naa til en overenskomst.¹⁶²

En uke efter var denne fuldførtd. Det var grænsefæstningene, hvorom uenigheden hadde staat. At nedlægge de nye verker kunde man gaa med paa, men om de svenske ikke hadde bøiet av fra kravet om demoleringen av Kongsvinger og Fredrikstens gamle fæstninger, da hadde krigen været viss. Nu derimot hadde vi naadd vort maal, unionens opløsning, paa fredelig vis.¹⁶³

Väckelserörelsens glädje och tacksamhet

*GV den 26 oktober. Samuel A. Johansson*¹⁶⁴

Efter unionsupplösningen.

Den kris, unionsbrytningen förorsakat, torde nu vara överstånden. Stortinget i Norge har godkänt Karlstadsöverenskommelsen. Urtiman i Stockholm har gjort detsamma, samt därjämte för Sveriges vidkommande upphävt riksakten och givit kungl. m:t rättighet att godkänna unionsupplösningen på de i Karlstad överenskomna villkoren.

Detta mål har icke vunnits utan fruktan, allvarlig besinning och beräkning av kostnaden samt mycket oro och bekymmer. Hotande mörka moln, laddade av krigets åskor och dess fälor, har hängt över brödrafolken, färdiga att urladda sitt hemska innehåll. Men, o vilken underbar nåd! Det har upplösts och skingrats. Utan en droppe blod.

Unionsupplösningen har skett, utan att en enda droppe blod behövt flyta. Är det inte underbart, att lidelserna å omse håll så kunnat dämpas. I mina ögon är detta något så stort, att historien förut icke har ett enda exempel på något dylikt. Ja, det är en skytt av den tingens ordning, kristendomen vill befrämja och som Paulus framhåller, då han säger: "Låt dig icke övervunnen varda av det onda, utan övervinn det onda med det goda".¹⁶⁵

Historiens vanliga gång har i dylika fall alltid varit att övervinna det onda med ont. Den materiella och fysiska makten, behärskad av girighetens, maktlystnadens och hämndens lidelser, har alltid tillgripits. Men den moraliska och kristliga förståndsmaktens användande har bedöms såsom feghet och eftergift. Nej, våldet har används och den har prisats, som varit starkast och skickligast att tvinga den svagare till underkastelse.

Sådant kallar man sedan seger och mången gång har det orättvisaste våld, på grund av sin övermakt dömts såsom rätt. En sådan seger, om den än kan för tillfället krossa och tillintetgöra materiella och fysiska krafter, så kan den dock icke vinna hjärtan och övertygelse för den sak, som vunnits, utan har blott gjutit olja på hämndens lidelser, vilket vid lägligt tillfälle utbrutit i ännu förfärligare krigslåga.

För brödrafolken det bästa.

Om än icke full sympati genom Karlstadsöverenskommelsen vunnits mellan brödrafolken, så måste man dock erkänna, att det mål de delegerade där kommo till, var under nuvarande förhållanden det förständigaste och för brödrafolken det bästa, som stod att vinna. När berusningen genom falsk äre känsla gått över, så att man kan se saken i oförvillat ljus, så torde man både från svensk och norsk synpunkt glädjas över att utgången blev sådan den blev.

Kungens förtjänst.

Förtjänsten av det vunna resultatet tillkommer, från mänsklig synpunkt sett, i första hand vår gamla fredsälskande konung. Han har gått i spetsen för fredens bevarande till den grad att han offrat en ärftlig krona, vilken man genom brott mot lag och trohetsed ville fråntaga honom. Norska Stortingets handlingssätt kunde av konungen och det svenska folket icke gärna bedömas annorlunda än såsom en krigsförklaring. Men konungen satte sig över den retande utmaningen som låg i 7:e juni-beslutet. Han insåg, att kriget skadade de folkens väl, som han gjort till sin uppgift att befordra. Därför valde han den fredliga underhandlingens väg. Av det opartiska sunda förståndet har han därför vunnit rättvist erkännande.

Beslut att tacka Gud för.

Till den goda utgången bidrog ock första urtima riksdagens beslut, vilket även ville fredens bevarande. Detta beslut var tillkommet efter jämkningar från de olika partierna, men icke dess mindre var det ett beslut, för vilket man har orsak att tacka Gud.

Tacksamhet till fredsförhandlarna.

Så kommer Karlstadsöverenskommelsen. Vi måste vara tacksamma mot de män – ja, de äro heder värde – vilka från svensk sida var utsedda till delegerade; ty med förstånd, kraft, allvar och fasthet har de utfört sin sak, varigenom det bästa resultat, som kunde erhållas, har vunnits. Den sista urtiman godkände därför enhälligt Karlstadsbeslutet – och där står vi nu. Huru lyckligt har inte allt, trots det krigiska läget avlöpt?

Äran tillkommer Gud.

Största och förnämsta äran härför tillkommer dock Gud. Utan hans inflytande och ledning hadde resultatet nog blivit annorlunda. Ja, det närvarande fredsläget bevisar, att Gud hör bön. Nog har de troende, vilka haft söner som varit värnpliktiga och alla troende bland de värnpliktige själva av hela sitt hjärta bett Gud, att han måtte förskona oss från krigets fasor, på samma gång de erkänt att båda folken genom rådande synd och dårskap gjort sig förtjänta av Herrens tuktan.

Svärdet synes ju redan utdraget ur skidan och man stod färdig att slå till. Men den bönhörande Guden har denna gång låtit det stickas åter i skidan; ja, Han har ännu skonat brödrafolken från att bliva varandras tuktoris. Han har lett vår konungs hjärta, de lagstiftande myndigheternas hjärtan och de delegerades i Karlstad hjärtan, så att freden blev rådande. Har vi då icke orsak till att gemensamt och högljutt tacka Gud?

Utgången märklig.

Såsom jag förut sagt, är i mitt tycke utgången av den svåra krisen så märklig och så olik vad hittills varit vanligt att endast Gud måste ha äran därför. Det bevisar Guds stora nåd och långmodighet; men det bevisar ock, att det finnes bättre vägar att vinna nationalära än genom krig. Denna bättre väg är, att "Övervinna det onda med det goda" – Icke blott individer emellan, utan även mellan stater. Vilket steg i rätt riktning vore alltså icke det, om staterna på allvar ville beträda denna väg. Därigenom vunnes en verklig ära, ehuru icke färgad i blod.¹⁶⁶

Om min betydelselösa persons röst bleve hörd, så ville jag uppmana alla troende inom brödrafolken att avskilja en gemensam dag för att dels tacka Gud för freden, dels bekänna sina och sitt folks synder, dels bedja om en allmän väckelse- och nådesvind, vars frukt bleve icke blott mångas omvändelse till Herren, utan ock att kärlek, gott samförstånd och fred måtte för framtiden bliva rådande.

Fortsätta att be i tro och tålamod.

Men kan jag icke hoppas något så stort som en gemensam tackelse, bot och böndag, så vågar jag dock bedja, att alla de som är med i denna sak äro i anden eniga, må var på sin ort i sina hem tacka Gud för freden, bekänna synd och bedja om Guds Andes utgjutelse över vårt folk. Må vi icke heller försumma att bedja Gud för vår konung, vår regering och vår lagstiftning, att han må leda dem så att hans vilja sker till det helas väl.

Detta är i huvudsak det enda sätt, genom vilket de flesta troende kunna delta i den politiska ledningen. Men må vi icke ringakta detta sätt utan framhärda däri i tro och tålamod i den vissheten, att Gud vänder folks tankar samt leder furstars och människors hjärtan såsom vattenbäckar. I evighetens ljus skall det en gång helt uppenbaras att sådan bön icke varit förgäves.¹⁶⁷

26. Takkefest efter freden vid gränsen Bjørkebekk-Nössemark den 5 november 1905.

Märk den markerade gränslinjen.

Väckelserörelsens folk i gränstrakterna hade även på den svenska sidan levt med i vändan och spänningen om krigshot med ödesdigra konsekvenser. När nu fredsförhandlingarna var över och den fredliga samexistensen skulle fortsätta blev glädjen och tacksamheten stor.

Arvid Johanson skriver under rubriken *Hjertenens union*:

Så ble også gledesscener etter seiren i folkeavstemningen [...] Men det kanskje fineste uttrykk for frihetsgleden finner vi like utenfor felleskommunens grenser – i Bjørkebekk. Tollstasjonsbestyrer Bjerkebæk ble så overveldet over den gunstige utgang på striden, att han tok initiativ til en felles norsk-svensk gudstjenste rundt grensesteinen mellom Aremark og Nössemark. Nær tusen mennesker fra begge sider samlet seg i felles takksigelse over at Norge og Sverige hadde løst sine stridigheter i fred og fordraglighet. Dette er kanskje det fineste uttrykk for erfaringene fra 1905, miraklenes år. Hjertenens union mellom svensker og nordmenn besto selv om den politiske union mellom landene ble oppløst.¹⁶⁸

Miraklenes år og Hjertenens union – Bättre kan det inte uttryckas

Sognepresten *Einar Diesen* skildrar denna händelse i *Aremark og Øymark en Prestgjedesbeskrivelse fra 1909* om takkefesten i Bjørkebekk, bara några kilometer från Nössemark och gränsen mot Sverige:

I Bjørkebekk var det tullbetjenten Ole S. Bjerkebæk som kom med forslaget om at aremarkinger och nössemarkinger skulle møtes på grensen med flagg og musikk. Etter gudstjensten i Holmgill kirke 5 november samlet aremarkingerne seg ved Bjørkebeks misjonshus og gikk i tog till grensen med Strømsfoss hornorkester i spissen. Her møtte nössemarkingerne opp med musik, men uten flagg. De hadde ikke rukket å skaffe flagg uten unionmerket og ville ikke bruke det gamle. Mellom 600 og 700 mennesker var med på denne markeringen.¹⁶⁹

Diesen nämner om att från vissa håll på den svenska sidan hade det förts en ihärdig agitation mot detta gränsmöte, men utan resultat, då det var fler svenskar än norrmän som deltog, och fortsätter:

[...] Efter 2 vers av *Vor Gud han er saa fast en borg*, var sunget, idet norske og svenske musikkorps spilte til hvert sit vers, holdt først en nordmand, saa en svenske først en kort Bøn, hvorpaa sogneprest Diesen holdt en tale, hvori han bl.a. nævnte, at om end unionens baand hadde bristet og maatte briste, og vi nu stod overfor hverandre som to av hverandre helt uavhengige nationer, saa hadde vi endda saa mange aandelige goder fælles, at vi nok med god vilje i fremtiden ogsaa kunde møtes i enighet og god forstaaelse. Derpaa talte fra svensk side kolportør Andreasson, hvorpaa forsamlingen sang de to siste vers av *Vor Gud er saa fast en borg*. Dermed var den enkle høitidlighet slut. Møtet var begunstiget av gott veir, og der hersket den hele tid en stilhet over den store forsamlingen, som om

den var i kirken. Derpaa drog hele flokken, svenske og norske, til Bjerkebæk bedehus, hvor der ogsaa holtes taler og beværtedes med kaffe og hvetebrød.

Det hölls också "takkefester" på andra håll i Norge och efter gränsen, som t.ex. vid Sandtorpmoens Bedehus i Øymark och på gården Mosviken vid Stora Le. I Halden samlades man till en gemensam takkefest för freden söndag den 22 oktober. Det kan vi läsa om *Tistedals Baptistmenighet i 100 år*:

I forbindelsen med unionsoppløsningen 1905 var det overhengende fare for krig mellom Sverige og Norge. I grensetraktene var spenningen særlig stor. Tropper ble dratt sammen, og Fredriksten ble satt i full krigsberedskap. På Veden ble det anlagt et stort kanonbatteri. – Det var derfor stor glede og lettelse da problemene ble løst på fredelig vis. Vi må husk på at mange av menighetens medlemmer var av svensk hærskomst, og likeledes hadde menigheten fått flere av sine forstandere fra Sverige. Søndag den 22 oktober 1905 holdt derfor menighetene i Halden og Tistedal en felles takkefest for freden i Norden.¹⁷⁰

Sammanfattning

Samuel A. Johansson uttrycker i Göteborgs Veckotidning den 26 oktober sin tillfredsställelse, glädje och tacksamhet över fredsöverenskommelsen, över kung Oscar och över förhandlingsdelegationerna på båda sidor, och där han också vill ge äran åt Gud. Johansson påpekar det viktiga med bön, och "att detta är i huvudsak det enda sätt, genom vilket de flesta troende kunna delta i den politiska ledningen, men må vi inte ringakta detta sätt".

När jag närmare har studerat dessa andliga ledares betydelsefulla insatser för fred och frihet, där hela deras personlighet och sätt att agera återspeglar en enastående karaktär och styrka med genomtänkta och vidsynta inlägg, har jag förstått att insatsen i bön och förbön har kombinerats med en stor arbetsinsats och ett omfattande engagemang. Man har bildat opinion, varit delaktig i kraftfulla manifestationer och inte minst bidragit med djupa och inträngande argument för freden och rättfärdigheten.

Mobiliseringen i bön var naturligtvis den viktigaste. Men den gedigna bakgrunden, det stora nätverket i den andliga rörelse, som vid denna tid gick så på djupet hos enskilda människor, och över stora delar av både Norge och Sverige satte viktiga spår i hem, samhälle och i det vardagliga språket och gestaltade en positiv frihetslängtan i hela Norden.

Det är inte lika lätt att konkret sätta fingret på vad bön kan betyda i en så djup och varaktig konflikt mellan två folk, med en så avgörande betydelse, storpolitiskt och för enskilda människor i de båda länderna.

En viktig del om bön, menade väckelsens företrädare, var att man själv förändrades när man bad för någon eller något och på så sätt fick en förändrad attityd, som kunde minska aversion och aggressivitet till förmån för en bredare förståelse för helheten. Bönen bildade en positiv gemenskapsatmosfär i alla dessa små eller stora samlingar, som skalade bort ett ytligt synsätt, till förmån för en djupare form av eftertanke som gav en lyftning åt större sammanhang och vidare perspektiv.

Bön blir då inte i första hand en bön om ett direkt Gudsingripande, som ibland kan ha sin utgångspunkt i ett egoistiskt sätt att tänka, där båda sidor i en konflikt gärna vill ha Gud på sin sida. I stället blir bönen något som öppnar ögonen för vad som är "det helas väl". Enbart själviska motiv driver ofta till hårda, kortsiktiga lösningar.

Det är en bön om hjälp att "möta det onda med det goda", som inte innebär att undvika konflikter, eller att resignera inför det svåra, utan som kan ge sans och balans, för att undvika att kantra över i argument till att fatta kortsiktiga beslut, som kunde få ödesdiga och bestående negativa konsekvenser för alla inblandade. En maktfull seger öppnar inte för en framtida försoning, utan bäddar för hämnd.

Väckelserörelsen som begrepp kan förklaras med att den är en folkligt förankrad andlig rörelse, som går som en ström av liv genom alla kyrkor, samfund, städer och byar. Den bygger enbart på ett mer personligt ställningstagande till Kristus, som kan ta sig olika uttrycksformer men som kännetecknas av det gemensamma man har i tron på Kristus.

Försök har i alla tider gjorts att beskriva denna rörelse utifrån sin "egen kyrka" och att fånga in den, eller utestänga den, från den egna fällan, med resultatet att den djupast liggande innebörden har fördunklats till förmån för olika kyrkosystem och kraftfulla ledares idéer.

Hela denna framställning "Frid på jorden – Fred i Norden" lyfter fram en rörelse med personer som visar på en djärvhet och en företagsamhet, som inger respekt. Den avslöjar tomheten i de allt för generaliserande omdömena om att kristen tro skulle passivisera, skapa strid och beskära människans frihet.

Väckelserörelsen lyfter i stället fram en positiv livssyn, som bygger på en folkets gemenskap över alla nations- och samfundsgränser. Tron blir då absolut inte en privatsak utan en kraft som kan påverka politiska skeenden, och kan vara en styrka i det offentliga rummet. Martin Luther

King, Moder Theresa och Desmond Tutu är i vår tid bra exempel på detta. Man kan också se händelseförloppet som ett exempel på konfliktlösning.

Drottning Sophia var genom sin personlighet och klart kristna bekännelse en av väckelserörelsens framstående representanter. Hennes karaktär och sätt att förmedla eftertanke och klokskap, kombinerad med en varm omtanke och ett brinnande socialt engagemang, gjorde hennes insatser mycket betydelsefulla och var vägledande.

En del påståenden och frågeställningar om varför man från vetenskapligt håll i sina beskrivningar kommenterar väckelserörelsen med "mindre" bokstäver, och ofta hänvisar till kyrkans och frikyrkans "egna" historia, kan kanske beror på dels att ämnet är svårt att greppa och att formulera, dels att det inte anses politiskt korrekt.

Det är viktigt för mig att det jag skrivit ska ses som en komplettering till det mycket stora och innehållsrika material som har framställts omkring unionskrisåret 1905, i samband med att det 2005 var 100 år efter unionsupplösningen. Och att belysa denna historiskt så uppseendeväckande fredsuppgörelse utifrån ett perspektiv som hittills inte haft en så framträdande plats.

II

Väckelserörelsens fortsatta betydelse i gränstrakterna fram till och under den tyska ockupationen av Norge 1940

11. Gränsfolkets situation 1940

När katastrofen var ett faktum

Den 9 april 1940 invaderade den fruktade och övermäktiga tyska armén Norge. Efter att tidigare intagit Danmark var det nu Norges tur. Med stora, tunga krigsfartyg och lågflygande bombplan, med det röda hakkorsmärket tydligt markerat på vingarna, och fullastade med soldater, ammunition och bomber, hände något som egentligen ingen i sin vildaste fantasi trodde skulle kunna ske. Ett fredligt land som Norge, vårt kära grannland, där vi hade våra vänner, släktingar och arbetskamrater inte minst i gränstrakterna, drabbades av den värsta ondska man kan tänka sig.

Så anfölls Norge. Tyska armén gick till attack mot Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim och Narvik, och fortsatte sedan söderut. Efter någon dag nådde man Halden och gränstrakterna mot Sverige. Hur skulle man i Norge kunna möta en så driven och mäktig krigsmaskin? Där fanns ingen möjlighet att rent militärt kunna stå emot i längden. Visserligen sänktes ett antal tyska krigsfartyg utanför norska kusten, dels av norska

minor, dels av av brittiska u-båtar. Med hjälp från de allierade kunde man återta Narvik en tid. Hårda strider utkämpades om Oslo. En händelse som fördröjde invaderingen av Oslo var när norska kanoner sänkte en tysk kryssare i Oslofjorden, och 1 000 tyska soldater tragiskt nog omkom. Också på en del andra håll möttes den tyska armén av kraftigt motstånd. Norge vägrade att kapitulera.

En ögonblicksskildring från Fredrikstad

Fredrikstad är en stad nära Sarpsborg, tre mil från Halden och åtta mil från svenska gränsen.

Här följer delar av ett referat från tidningen *Dalslänningen*, utgiven i Bengtsfors i Sverige, den 16 april 1940 av *Dagfinn Stenberg*. Han reser med tåg från Ed mot Oslo, ett tåg som är fullt av hemvändande norrmän, som hört ryktena om tyskarnas militära intåg i Norge och som nu vill hem till sina anhöriga:

Ett femtiotal av unga norrmän stiger på vid Halden. Ett stort plakat uppspikat på Stationshuset. Mobiliseringsorder. Det är alltså ingen mardröm, det är den kalla verkligheten. Konduktören kommer. – Jag kan inte garantera att vi kommer till Oslo, säger han. Det sägs att tåget ska stoppas i Moss, men man vet ju inget. – Jag beslutar mig för att göra ett besök i Fredrikstad. Den skall mörkläggas i natt, så var tredje människa jag möter bär på en rulle svart papp under armen.

Framåt förmiddagen får jag för första gången stifta bekantskap med bombflygmaskiner. Det är ingen angenäm bekantskap! Fredrikstadsborna bryr sig inte så mycket om dem, de har sett dem dagligen. De har kommit i formationer om 50 stycken åt gången. Men idag går de ovanligt lågt, det syns som skulle de snudda vid trädkronorna. Jag står i fönstret och ser dessa stora, oerhörda, snabbgående maskiner kretsa över våra huvuden.

En underlig känsla jag aldrig känt förr griper mig. Som inte annars, känner man sin begränsning. Jag tar färjan över till Kråkerøy, en milslång ö, villabebyggd men även med skogsterräng. Jag går upp på en av de högsta utsiktspunkterna. Härifrån har man den härligaste utsikt över hela byn.

Flyglarm ljuder. Och ungefär samtidigt ser jag maskiner vid horisonten. De närma sig hastigt. Folk rusa ur husen, tveka ett ögonblick om vart de skulle ta vägen. Maskinerna närma sig på mycket låg höjd, det är fem stycken den här gången. Ett par av dem kretsar över centrum, liksom sökte de något. Det hörs en hård knall, de har kastat den första bomben över Fredrikstad. Det är ungefär vid stationshuset.

En massa människor har samlats häruppe under träd, i bergskrevor och varhelst de kunnat få skydd. Gråtande barn, förfärade mödrar stå orörligt väntande. Ett par flickor i tonåren gråter hysteriskt. Några gamla kvinnor ligger på knä i snön, försänkta i bön[...]

Skribenten tar sig tillbaka in till Fredrikstads centrum, för att se på förödelsen, där hus satts i band, eller jämnats med marken.

[...] Där står nu dessa hemlösa människor, hjälplösa och skräckslagna. Jag kom hit till staden just idag för att hälsa på mina gamla föräldrar, säger en ung man, och så kom jag lagom att se de gamla sättas på bar backe. Nu har jag sökt evakuera dem provisoriskt så länge, jag måste nämligen resa redan i kväll igen. Jag har aldrig någonsin sett min far gråta men, tillägger han, idag grät han.

Vid sjutiden på kvällen kommer det andra anfallet idag ... Det känns nästan som en befrielse när tåget rusar in på stationen. Ryktet har gått att järnvägslinjen rivits upp under ett bombanfall.

Innan vi slutligen når gränsen har vi två gånger fått stoppa för flyglarm men några flygmaskiner hörs inte av. Det känns på något vis befriande att åter få trampa fosterlandets jord. Men tankarna vandrar tillbaka över gränsen till våra duktiga grannar.

Detta utdrag från ett referat är bara ett exempel på vad som skedde över stora delar av Norge dessa dagar. Enbart i Nordnorge blev 30 000 människor på några dagar hemlösa och husvillor på grund av kriget. På några veckor hade omkring 15 000 flyktingar tagit sig in i Sverige över Kölen. En del av dem var norska militärer, som vek undan striderna och tvingades fly över på svenska sidan om gränsen vid Töcksfors, och som på grund av sin militära status måste interneras i Sverige. Resten var civilflyktingar. Man räknar med att antalet flyktingar från Norge under krigsåren steg till närmare 50 000.¹⁷¹

Norge lyckades stå emot i tre veckor, men så tvingades de allierade trupperna lämna Norge för att sättas in i strider i Frankrike, och det blev omöjligt att göra något avgörande väpnat motstånd. Norges kung Håkon VII och regering lyckades fly till England och kunde därifrån sedan organisera motståndet genom kontakter via Kgl Norsk Legasjon i Stockholm och, som vi ska se, uppbyggande av en hemlig militärbas (polititropper) bl.a. på Mälsåkers slott. Godset Mälsåker på Selaön i Mälaren inköptes i december 1943 av den norska regeringen. Upprustning av denna norska bataljon och poliskompanier fanns på ett 20-tal platser runt om i Sverige.

Norska exilregeringen i England var fortfarande Norges lagligt utsedda regering. Vidkung Quisling försökte bilda en "nationell" regering. Detta väckte stor indignation och man flyttade Quisling åt sidan och organiserade i stället ett administrationsråd, sammansatt av opolitiska ämbetsmän, medan den politiska makten tillföll den tyske rikskommisariern Josef Terboven. Quislings regering bildades 1942, och det var då det Norska motståndet intensifierades på alla fronter med också grymmare och mycket hårdare tag från nazisterna och Gestapo.

En omfattande kurirverksamhet byggdes upp utefter den långa och svårförsvrade gränsen mellan Sverige och Norge, där många modiga och vältränade kurirer förmedlade hemmefrontens hemliga informationer.¹⁷²

Ett exempel på denna betydelsefulla verksamhet var en s.k. *Milorgbas*, förkortning av militärorganisation, som upprättades i gränslinjen Dals-Ed, Rävmarken, Nössemark upp mot Värmland i Sverige och Kornsjø, mot Halden (Østfold) i Norge, där det tidigare genom åren funnits mängder av kontaktvägar mellan Sverige och Norge. Ett omfattande vapenförråd byggdes upp genom att brittiska flygplan vid flera tillfällen "droppade" vapen i dessa skogstrakter, som sedan samlades in och förvarades i Rävmarkens missionshus!¹⁷³

Det finns mycket publicerat material omkring denna dramatiska och katastrofala invasion och om den norska motståndsrörelsen via Sverige, inte minst nu på senare tid, då hemligstämpeln "en svensk tiger" på dessa mycket intressanta historiska anteckningar allt mer tagits bort.¹⁷⁴

12. Väckelserörelsens fortsatta gräns-överskridande kontakter

Eftersom min uppgift i första hand är att se på gränstrakternas situation och den andliga väckelserörelsens nätverk mellan Norge och Sverige, som hade byggts upp sedan lång tid tillbaka, kommer studien att särskilt inrikta sig på i vad mån denna gränsövergripande andliga rörelse hade för betydelse under ockupationstiden.

Gränsmötena fortsätter

Vi har kunnat konstatera genom *Frans Oscar Myréns* skildringar av väckelserörelsens gränsmöten, att dessa pågått i större eller mindre omfattning sedan långt tillbaka från senare delen av 1800-talet, särskilt i gränstrakterna Värmland, Dalsland och Dalarna. "Så länge inte freden stördes i Norden, hörde de kristliga gränsmötena till det vanliga", skriver han. Dessa har sedan fortsatt i större eller mindre omfattning ända in på 1980-talet. Fortfarande möts man till ett sommarmöte i Nössemark i augusti, varje år.

De kristna har ej så mycket blandat sig i politiken utan har mötts som vänner vid gränserna, vetande, att över deras olika länder står det himmelska hemlandet, starkare och ännu starkare genom de många och svåra lidanden, som drabbat de kristna i alla tider. Man känner ju till, hur träden, som utsättes för stormarna, växa sig med sina rötter djupare i jorden. Så rotas de kristna djupare och slingrar sina rötter fast om tidsåldrarnas klippa, den enda fasta hållpunkten i universum.¹⁷⁵

*Bertil Nordenstig*¹⁷⁶ skriver i "100-årsskriften för Töcksfors Missionsförsamling" under rubriken "Brödrafolken möts":

En viktig händelse under sensommaren är gränsmötena, som varje år anordnas av Östra distriktet av Det Norske Misjonsforbund och Missionsförbundet i Värmland. Dessa möten har gamla anor. Vid det stora gränsmötet i Töcksfors 1981 fick vi i alla fall klarhet om, att ett sådant gränsmöte hållits i Töcksfors redan 1914¹⁷⁷

I en fotnot under artikeln skriver *Nordenstig*:

Redan innan Värmlands Ansgarieförening kom in i bilden, anordnades regelbundet Gränsmöten mellan de olika församlingarna i gränstrakterna, enligt tillgängligt protokoll, ända sedan 1902.

Ingulf Diesen nämner i sin bok *Veiryddere & Veien videre* på sid 61 under rubriken "Selvestendighet og fellesskap" om att det hade "fra tid til annen vært arrangert samlinger for grenseboere langs Kölen, och att en Odolf

Larsen deltok i ett sådant i Haan (Hån, Töcksmark) i Sverige i juni 1912".¹⁷⁸

Nordenstig fortsätter med att värdera gränsmötena:

Jag tror gränsmötena har sin betydelse för att bygga broar mellan två folk som har så mycket gemensamt, och då har brofästet just i Töcksfors stor vikt. (Det verkar enligt *Nordenstig* som om gränsmötena hade ett särskilt uppsving på 30- talet). I Kongsvinger samlades man 1934 och 1935, dit det också ordnades med extratåg från Arvika. 1936 hölls mötet i Arvika, med vid denna tid en av väckelserörelsens mest kända förkunnare, Frank Mangs, och med inte mindre än 8000 deltagare. Gränsmötet 1937 var i Oslo, och sen i Sarpsborg med extratåg från Karlstad och Arvika, och i Kongsvinger.¹⁷⁹

I 75-årsskriften *från Eda Missionsförsamling* (1953) kan vi, under rubriken "Kristet handslag över gränsen" läsa om ett stort gränsmöte i Charlottenberg 1938, "som var förlagt till den vackra Tallmon". Man räknade med 5 000 deltagare, där man uppskattade att av dessa var det cirka 1000 norrmän, som kom med extratåg från Oslo.

År 1940 fick gränsmötet i Charlottenberg ställas in på grund av ockupationen, men man hade brevkontakt med den norske distriktsföreståndaren Brendeland i Oslo, som meddelade att han var vid gott mod, och att även om gränsmötena inte kunde hållas pågick arbetet i församlingarna som i normala tider.

Gränsmötena återupptogs 1947 för Värmlands del. 1945 var gränserna spärrade. Järnvägar och busslinjer var för hårt pressade. 1946 måste mötet inställas, på grund av att rese- pass- och valutabestämmelser hindrade. 1947 kom gränsmötena igång igen. Man samlades i Kongsvinger, men det krävdes pass för att komma in i Norge. Man kunde klara sig med kollektivpass för minst tio personer, och ansökan måste ställas till länsstyrelsen i Karlstad.

Dalslänningarna "på hugget"

Det finns dock uppgifter om att en pastor *Erik Stavvik* från Bäckefors ordnade med en "sällskapsresa" till ett gränsmöte i Sarpsborg våren 1946. Han annonserade i tre dagstidningar om det viktiga i att anmäla sitt intresse för att följa med på resan. Dessa skulle sedan få ett särskilt brev, där de skulle ange fullständigt namn, adress och kyrkskrivningsort. Därefter ansöktes om kollektivpass för resan till Norge.¹⁸⁰

Vi kan alltså konstatera att det hela tiden funnits en gränsöverskridande gemenskap mellan norrmän och svenskar, som haft en särskild betydelse för ömsesidigt utbyte och för behovet av att stötta varandra som

broderfolk. Det som skrivs om här utgör enbart en del av alla de många kontakter på olika plan, som fanns mellan norrmän och svenskar och ska ses som konkreta exempel på hur det kan ha varit.

De lekmanaledda väckelserörelserna hade nu allt mer utvecklats till frikyrkoförsamlingar och var organiserade på distrikts- och samfundsnivå. Pingstväckelsen hade växt fram i både Norge och Sverige med de båda ledarna Levi Pethrus i Sverige och T.B. Barrat i Norge.¹⁸¹ En övergripande väckelserörelse, Oxfordgrupprörelsen, hade fått ett starkt genomslag både i Norge och i Sverige på 30-talet och fått insteg i de flesta kyrkor och samfund.

Evangelisten Frank Mangs, som kom från Finland och hade följt det förödande kriget där, fick vara redskap för en andlig förnyelse och väckelse i Norge och Sverige. Detta skedde både före och efter ockupationen.¹⁸² Men det ser ut som om församlingarna i Norge fick kämpa på egen hand när gränserna var spärrade.¹⁸³ Och detta gjorde man, som vi har kunnat se, på ett mycket framgångsrikt och frimodigt sätt.

Ett upprop om förbön, undertecknat den 22 april 1940, av prins Oscar Bernadotte, ärkebiskop Erling Eidem och pastor Levi Pethrus m.fl. publicerades runt om i den svenska pressen. Uppropet gällde att vid en särskild tidpunkt varje dag avskilja en stund i bön för Sverige och för våra grannländer. Detta var infört i Dalslänningen den 26 april.

Eftersom en del postförsändelser och kommunikationer var hemliga, vet vi inte mycket om vilka kontakter som pågick mellan personer och församlingar i de båda länderna under kriget. Det förmedlades informationer via hjälppaket som skickades. Det smugglades också mycket post och tidningar med tågen. Svenska fiskare som låg i hamn i Fredrikstad förmedlade brev och hälsningar, enligt vad som berättats. En predikant vid namn Ludvig Olsson hade tillstånd att korsa gränsen för att besöka församlingar i bl.a. Bjørkebekk och Aremark i Norge. Han var dessutom föreståndare för den omskrivna missionsförsamlingen på Backen i Nössemark.

13. En svår tid av oro och ovisshet

Till en början var allt för lammande i Norge. Hur skulle man förhålla sig? Vilka var egentligen positiva till tyskarna, Hitler och nazismen? Misstänksamheten började florera. Här blev kyrkor och församlingar en naturlig samlingsplats. Det omvittnas, genom olika kontakter, att arbetet i församlingar och kyrkor fortsatte som vanligt, och att man till och med ökade sin verksamhet i omfattning på flera håll. I Norge samlade man ett markant antal fler mötesbesökare och deltagare till de olika kristna aktiviteterna.

”Du förstår, rysskräcken var påtaglig i Norge; av två onda ting ansåg man till en början att nationalsocialismen, Hitler och tyskarna var det minst onda”, säger en äldre man, som är medlem i en av församlingarna vid gränsen. Därför fanns det en del som på grund av den information man fått ansåg att tyskarna kom för att trygga landet för angrepp från Ryssland.

Snart såg man med egna ögon hur tyskar och Quislinganhängare försökte lägga beslag på det mesta i Norge, och hur befolkningen trycktes ner och började lida nöd på alla sätt. Motståndet växte sig allt starkare.

I *baptistmenigheten i Tistedal* fortsatte arbetet. Vi läser i deras 100-årsskrift under rubriken *Tiden 1916–1959*:

Ockupationsåren var en trist och tung tid. Folk satte større pris på å komme sammen i kirken, og dette gjorde også sitt til at det var god tilslutning til møtene. Kirken ble snart det eneste sted der folk hadde lov til å møtes¹⁸⁴

Baptistkyrkan Tabernaklet i Oslo blev först använd för andra ändamål. När församlingen åter fick samlas var det så kallt i lokalen, på grund av de hårda bestämmelserna för uppvärmning av offentliga lokaler, att mötesbesökarna fick sitta med vinterkläderna på under gudstjänsten och pastorn predikade iklädd ytterrock och handskar. Men de höll ut, står det.¹⁸⁵

Denna sammanhållning och heliga envishet kännetecknade den andliga verksamheten över hela Norge, under ockupationen. Ett fint exempel på detta är, när den årliga utflykten för söndagsskolan i *Betlehems Misjonsmenighet* skulle hållas sommaren 1943. Om detta kan vi läsa på sidan 91 i *Betlehem Misjonsmenighet 100 år*:

”Landturene – søndagsskolens 17 maj”.

Helt siden søndagsskolens første tid har det vært arrangert landturer en søndag i juni. Landturen har tradisjonelt også vært betraktet som et

menighetsarrangement. Mer enn noen andre tilstelninger har landturen gitt anledning til kontakt på tvers av generasjonene. Gamle og unge har her kunnet glede seg over å møtes i former og omgivelser som virker avlappende og sammensveisende.

”I god tro”!

[...] Bare en gang var det på nære nippet at landturen måtte avlyses. Nazistene hadde i 1943 utstedt forbud mot avholdelse av religiøse friluftsmøter, og Betlehems søndagsskole måtte derfor formelt søke Kirke – og undervisningsdepartementet om dispensasjon. Søknaden blev forelagt det tyske rikspoliti, og dette svarte – ikke uventet – negativt. Avslaget som ble meddelt Einar Sæther ved brev av femte juni 1943 fra KUD var imidlertid gjengitt på tysk. Nazimyndighetene forregnet seg imidlertid når de gikk ut fra at mottakeren uten videre ville opfatte innholdet i denne teksten. Broder Sæther forsto ikke tysk, og landturen ble avholdt i god tro.

Ovanstående är ett utomordentligt exempel på enskilda, självständiga och starka personligheter, som trots att de själva utsattes för en stor risk, med frimodighet och inte bara i god tro, utan med stor tro, handlade efter sitt hjärta. Det hade mycket väl kunnat bli både arrestering och internering för ledarna, med allt vad det inneburit, att hamna i händerna på dessa ryckiga och okontrollerade maktutövare. Vi ska komma ihåg att söndagsskolan i Betlehem i Oslo vid denna tid samlade omkring 400 barn, plus alla ledare.¹⁸⁶

KIRKE- OG UNDERVISNINGS-DEPARTEMENTET
EKSPEDISJONSSJEFEN FOR KIRKEAVDELINGEN

J.NR. A. 1943.
DETTE J.NR. BES ANFØRT VED
MULIG NY KORRESPONDANSE

OSLO , 8 juni 1943.

Herr E. Sæther,
Møllergaten 26.

Betlehem søndagsskoles utflukt til Gaustadskogen den 6 juni d.å.

Kirkedepartementet har etter forelegg mottatt følgende svar
fra det tyske sikkerhetspoliti:

"Aus grundsätzlichen Erwägungen heraus kann ich von dem Vorbot
der Abhaltung religiöser Veranstaltungen unter freiem Himmel keine
Ausnahme zulassen. Ich kann daher die geplante Veranstaltung der
Sonntagsschule im Gaustad-Wald nicht genehmigen".

Lignund Hegling

27. Nazisternas avslag skrivet på tyska. Hämtad från Betlehem Misjonsmenighet 100 år.

I Sverige, där de flesta av kapellen och missionshusen användes till
militära förläggningar, kom stugmötena till heders igen. När inte
möteslokalerna användes militärt, blev dessa utmärkta platser för att

tillfälligt härbärgera flyktingarna. Det blev då många nya praktiska uppgifter i de olika församlingarna, med matlagning, ordna sovplatser och i social omsorg.

Vi kan följa gränsbefolkningens situation på båda sidor om gränsen, när det gällde flyktingströmmen, de gränsöverskridande kontakterna genom förmedlandet av gåvor, matpaket, pengar och personliga kontakter och genom flera modiga personers deltagande i uppbyggandet av den norska motståndsrörelsen.

Svenska kyrkan i Oslo, *Margaretakyrkan*, som funnits sedan 1925 och har anknytning till Sveriges ambassad, fick en stor betydelse genom sina möjligheter att skaffa fram och förmedla bistånd från Sverige i form av matpaket och andra hjälpinsatser.

Men det som höjer sig skyhögt över alla de svenska insatserna är exemplen på enskilda norska personers eller gruppers heroiska andliga motstånd mot ondskans hantlangare, där flera fängslades, torterades mycket grymt och sedan avrättades. Mycket av våra insatser från svenskt håll förbleknar, när dessa exempel tas fram, men jag har uppgifter om att många norrmän fick nytt mod, när de på olika sätt fick direkt hjälp genom personliga kontakter i Sverige.

Einar Rimmerfors var socialsekreterare inom dåvarande Svenska Missionsförbundet i tjugotvå år, sexton år i den svenska Riksdagen och under fyra år engagerad i FN. *Rimmerfors* ägnade sig mycket åt internationellt hjälparbete och ansvarade för en stor del av flyktingarbetet i Sverige under kriget. Han skriver i boken *Årsbarn med seklet* (Gummessons 1976), när han efter kriget träffade dåvarande norske missionsföreståndaren *Christian Svendsen*, som en tid hade suttit fängslad på Grini, ett av Gestapos värsta fångläger, om hur Svendsen såg på kampen mot nazismen. Han svarade:

"Nazismen är djävulskap och djävulen måste drivas ut – med mindre går det inte. Det måste ske grundligt och i överrensstämmelse med lag och rätt. Det får inte ha med hat att göra. Det har inte minst våra dödade landsmän lärt oss. Vi ska inte glömma den grupp av unga norrmän, som 1941 dömdes till döden och skulle avrättas en tidig morgon. De tillbringade hela natten i bön, de gav trosfriska vittnesbörd för sina vakter och de uppmuntrade varandra in i det sista. Till oss andra sände de hälsningen. – 'Hat' ikke dem, som tar vort liv. Bygg Norge i kjærlighet! – Det var efter den hälsningen, som de kristna i Norge började samlas i bön, som aldrig förr. De största lokalerna i Oslo var fyllda till bristningsgränsen av bara bedjande. Det pågick en hel månads tid, och den andan dröjde kvar över de kristna kyrkorna i Norge." Tillägger *Christian Svendsen*.¹⁸⁷

14. Flyktingvågen till Sverige

Strömmen av flyktingar från Norge

Efter hela gränslinjen mot Sverige, från fjällvärlden i norr till Bohuslän i söder, strömmade det in flyktingar över gränsen till Sverige, särskilt de första dagarna av ockupationen. Vi har tidigare uppgett en del siffror, men siffror är en sak, människoöden en annan. Vi ska därför ta fram några exempel på hur det kunde gå till vid gränsen under dessa dagar.

Av någon anledning blev det i Halden utfärdad en uppmaning, när man förstod att tyskarnas här var på väg, att ta med sina fordon och lämna staden så fort som möjligt. Detta uppfattades som att man också skulle lämna landet. Det uppstod en våg av bilkolonner, österut mot Töcksfors och Nössemark, söderut över Svinesundsbron och genom Kornsjø in i Sverige. *Detta hände på kvällen och natten till den 11 april.*

Exempel på flyktingmottagning i gränssamhället Dals-Ed i Dalsland

28. Dals-Eds missionshus. Sjön Lilla Lee i bakgrunden.

Tidigare, samma dag hade *Thor Carlsson*, pastor i Dals-Eds Missionsförsamling, gått ned till stationen, den första på järnvägslinjen Oslo-Göteborg, för att möta en kollega som kom med tåget från Oslo. Från det tåget steg också en mamma med ett litet barn av och frågade var landsfiskalen bodde.

Pastor Carlsson lovade att följa med henne dit. Där på landsfiskal *Valfrid Johanssons* kontor antecknades hon och frågan blev nu vart hon skulle ta vägen? Carlsson svarade med att erbjuda dem plats i sitt hem.

På kvällen går Carlsson ner till landsfiskalen och ställde förslag om att det nog behövde bildas en flytkingkommitté. Idén möttes positivt och landsfiskalen bad Carlsson ställa sig i ledningen för en sådan i Ed.

Detta var vid absolut rätt tidpunkt. Vi ska låta pastor Carlsson, som sedan ändrade sitt efternamn till Bernving, själv berätta, genom att återge hans artikel i Årsskriften för Värmlands och Dalslands distrikt av Svenska Missionsförbundet. Den gavs ut våren 1941 som en årskrönika för året 1940. Artikeln var publicerad sida vid sida med Frans Oscar Myréns information om gränsmötena som vi tidigare redogjort för.

Vi påminner också om det tidigare refererade riksgränsmötet i Dals-Ed i början av juni 1905, då Sam. A. Johansson talade inför tusentalet personer, som samlats i bön och uppmaning om en fredlig uppgörelse vid unionsupplösningen.¹⁸⁸ Dals-Ed, en gammal naturvacker turistort vid gränsen och med sjöarna Stora och Lilla Le, var redan tidigare inskriven i historieböckerna. Kontakterna med Norge har varit naturliga genom åren, och norrmännen, som nu kom som flyktingar, hälsades med värme.

I *Årsbok för Värmlands och Dalslands distrikt av Svenska Missionsförbundet (1941)* står att läsa:¹⁸⁹

Flyktinghjälpens av Thor Carlsson.

I och med den tyska inmarschen i Norge blev den norska flyktingströmmen till Sverige en verklighet. Även i Dals-Ed, som blott ligger ungefär 2 mil från Kornsjö, började flyktingströmmen att välla in.

De kom som hemlösa och hjälplösa individer, som behövde en hjälpende hand med kärlek och förståelse. Och det fick de. På ett enda nu stod inte bara Dals-Ed färdigt att hjälpa, utan hela Dalsland blev på några dagar ett enda stort gästrum för dessa arma människor.

Från alla håll i de dalsländska bygderna ringde man upp flyktingbyrån och meddelade: Vi kan ta emot flyktingar, vi har gjort i ordning för att ta emot en hel del. Sådan var andan bland det dalsländska folket inför ett blödande brodersfolk, och därför gick det så bra att leda denna hjälpaktion. Och hjälp behövde dessa människor.

Kilometerlånga bilköer.

Jag ser framför mig denna bilkolonn, som anlände till Ed den första mörkläggningsnatten med dessa hundratals människor. Flyktingkommittén, som tillsatts av myndigheterna, hade blivit lagom färdig för att ta emot den väldiga strömmen. Det blev ett oerhört arbete, och det gällde att först ordna med provisorisk bespisning, ty många av flyktingarna hade inte fått någon mat på länge. Vi tog utan vidare en av lokalerna i samhället i anspråk. Så måste vi väcka folket i samhället, det var ju mitt i natten.

Vi måste komma i kontakt med bagare och kaféer så att vi fick bröd och kaffe. Vi vädjade till folket på gatorna att hjälpa till. Provisoriska liggplatser ordnades i lokalen, och en del gamla fick vi in i något hem. Det fanns sådana som inte sovit på fem nätter. De hade sökt skydd under granar i skogen. Jag tänker på dessa arma människor som kom från trakten av Fredrikstad. De hade gått den långa vägen genom skogen, en sträcka på 10 mil bärande ett litet barn hela vägen. Deras fötter var såriga av den långa vandringen. Då kunde man inte hålla tillbaka tårarna. Men vi var glada på flyktingbyrån att kunna hjälpa dem.

29. Pastor Thor Carlsson i Dals-Ed..

[...] Tåget från Oslo

Det var de 11 april förra året, som de första flyktingarna kom. Jag var nere vid järnvägsstationen för att möta en predikant, då tåget från Oslo ångade in. Det var många norskar med på tåget, bland annat en ung dam med en liten gosse. På fråga var landsfiskalen bodde, följde jag med och visade vägen. Inne på kontoret blev den frågan brännande: Vart ska ni ta vägen? Jag lovade landsfiskalen, att de skulle få följa med mig hem, och därmed kan man säga, att den norska flyktinghjälpen var startad.

Jag gick sedan ner till landsfiskalen och föreslog honom, att vi skulle starta en flyktingkommitté, vilket förslag han gick med på. Han bad mig ställa mig i spetsen för denna kommitté, vilket jag gjorde.

Vi upprättade en byrå i Lutherska missionshuset, från vilken vi hade kontakt med gränsbefolkningen och för övrigt hela Dalsland. För min personliga del blev det att vara på byrån både dag och natt en tid framåt, ty både natt och dag kom dessa människor. Vi knöt förbindelse med Röda korskretsen, som under hela tiden vi hade norska ordnade med bespisningen. Vi bespisade nämligen ett hundratal människor varje dag på flyktingbyrån. Sedan var det en hel del, som spisade i de olika hemmen.

Allmänheten var på allt sätt villigt att hjälpa till i arbetet. Den ekonomiska frågan ordnades på ett tillfredställande sätt. Trafikchefen för Dalslands järnväg lovade, att järnvägen skulle bistå med 1000 kronor. En dag fick vi besök av länets hövding, som uttryckte sin glädje över arbetet och lovade oss sitt stöd. Han ordnade ju sedan så, att staten kom att stå för det ekonomiska. Han lovade redan vid besöket 2000 kronor. Trots det myckna arbetet, var det en fröjd att få hjälpa dessa människor. De var så tacksamma för all den hjälp de kunde få.

Varje morgon och afton höll norska själva andaktsstunder, vilka för det mesta var fyllda av en väldig gripenhet och heligt allvar. En nitisk predikant från inremissionen i Norge verkade bland sitt folk.

Detta arbete blev något nytt i Dals-Eds Missionsförsamlings historia. [...] Jag är själv personligen tacksam för det tillfälle, som gavs att få tjäna broderfolket. Och det var en stor förmån att sedan få följa dem till Västergötland, dit de blev förflyttade från Ed.

Thor Carlsson-Bernving.

Som en kommentar till Carlssons aktiva del i flyktingarbetet i Dals-Ed kan sägas, att han förutom sin pastorsuppgift i missionskyrkan också var s.k. Luftskyddsfogde. Det innebar att han var utsedd av luftskyddschefen eller länsstyrelsen att medverka till; planläggning av luftskyddet som omfattas av alarmering, mörkläggning, utrymning, anordnande av skydd, brandtjänst med röjnings- och räddningstjänst, samt sjukvårdstjänst. Han var alltså redan delaktig i flera andra uppgifter i kommunen och i dåtidens civilförsvar.

Carlsson-Bernving fick ta emot ett personligt tack från Svenska Norgehjälpen som är daterat Stockholm i augusti 1945:

"För eder värdefulla medverkan i vår verksamhet under de gångna ofärdsåren och för förtroendefullt samarbete bringar eder Svenska Norgehjälpen sitt varma tack". Undertecknat Arbetsurskottet Ruben Wagnsson och Nils Groude.

I tidningen Dalslänningen, den 16, 19 och 26 april kan vi ta del av hur flyktingkommittéer startats bl.a. i Bengtsfors, Fengersfors, Åmål och i Värmland, bl.a. i Töcksfors, Östervallskog och Årjäng. Vidare berättas där om fortsatta transporter av flyktingarna till andra platser i Sverige.

Fler exempel på olika flyktingöden och flyktingmottagningar i Sverige

Einar Rimmerfors ger oss fler exempel på dramatiska flyktingsituationer. Han nämner om att han av landshövdingen i Falun blivit ombedd att fara till Idre, Särna och Sälen, där en av de livligast frekventerade flyktingvägarna gick, för att hjälpa dessa civilflyktingar till drägliga livsvillkor.

Han berättar i sin bok om en bemärkt norsk familj som just dagen innan hade lämnat förläggningen. Det var kronprinsessan Märta och hennes barn. Tyska bombplan hade börjat stryka över takåsarna på högfjällshotellet, vägleda av sina norska quislingvänner, "och var ute efter kungligt villebråd". Man hade ordnat med en hastig bilfärd till Stockholm och vidare till greve Carl Bernadottes gård.¹⁹⁰

Rimmerfors nämner om det som kallades Norge-hemmet, som han ofta besökte. I Korsnäs utanför Falun fanns en tillflyktsplats för norska flyktingar i Dalarna. Fru Emelie Axelsson och hennes blinde man Valfrid skapade det hemmet, där enligt uppgift det var "omkring 5000 norska flyktingar, som gick ut och in i Norge-hemmet under kriget", ett citat av Cappelen Dahl, dåvarande tillitsmannen vid det norska flyktingkontoret i Sverige. Makarna Axelsson blev inbjudna till slottet i Oslo, för att ur kongens hand ta emot Haakon VII:s frihetskors.¹⁹¹

Det var många som utförde betydelsefull hjälp med att föra ut eller ta emot flyktingar från Norge. I boken "Nössemark – Dalsländsk gränsbygd i ord och bild" skildras när Hilda och Viktor Johansson från Trollbäck, alldeles vid gränsen till Norge, fick ta emot Haakon VII:s frihetsmedalj för sina uppoffrande och modiga insatser under kriget.¹⁹²

*Vi citerar från Rimmerfors bok*¹⁹³

[...] Ett egendomligt sammanträffande, just här i Korsnäs, har jag noterat. Vi hade ett sammanträde på Himmelbackens pensionat i Korsnäs. Det gällde att dra upp riktlinjerna för fortsatt stöd till de norska flyktingarna i Sverige och om möjligt till hemmafronten i Norge. En ung, norsktalande flykting satt med vid bordet. Jag hade inte lagt märke till hans namn, men fäste mig så mycket mer vid hans mogna omdöme och hans effektiva planläggning av det kommande arbetet, fram till det väntade sammanbrottet (på kriget). Jag frågade någon efter hans namn och fick svaret: Han är egentligen inte norrman. Han heter Willy Brandt och är ursprungligen tysk. Han flydde undan Hitler och nazismen och har bott sju år i Norge. När tyskarna ockuperade Norge brände marken på nytt under hans fötter och han flydde till Sverige. Han hade sökt och fått norskt medborgarskap 1940, men det hjälpte honom inte längre. Nu har vi honom här.

[...] Willy Brandt blev nu en av de mest aktiva och utnämndes till chef för den norsk-svenska pressbyrån i Stockholm och stannade i Sverige till 1945. Som vi alla känner till blev han sedan överborgmästare i Berlin, sedan tysk förbundskansler och mottog som bekant Nobels fredspris. Rimmerfors skriver: "I sin (Willy Brandts) bok, *Min väg till Berlin*, har han själv tagit upp en del funderingar kring den kristna tron. Han skildrar i början sin ungdoms sekulariserade miljö och dess i stort sett avböjande inställning till kristendomen..

[...] Politikern förkunnar inte den yttersta sanningen. Över människornas tro kan varken parti eller stat bestämma. Socialismen är inte något religionssurrogat. Under årens lopp har jag lärt mig att ta trosfrågorna allvarligare än i min ungdom. Jag har också lärt mig vad kristen etik kan betyda för det praktisk-politiska handlandet"¹⁹⁴

Uttalandet är ett intressant inlägg i denna undersökning om väckelse- rörelsens betydelse i unionskris och under ockupation.

Olika motivering för flykten från Norge

Anledningarna för norrmännen att fly till Sverige var olika. Flera återvände också ganska snart, eftersom situationen vid gränserna hade stabiliserats till en början och flera av gränsvakterna på båda sidor hjälpte många att ta sig över gränsen tillbaka in i deras hemland.

Det har tragiskt nog också funnits en del gränsvakter eller gränspoliser, som inte släppte in flyktingar till Sverige, utan omedelbart skickade tillbaka dem.

Fyra unga män

Det berättas från Kåkerøy, Fredrikstad, som vi tidigare hade en ögonblickskildring från, när staden utsattes för sitt första bombanfall, om en pojke och några av hans kamrater som snart skulle fylla 19 år. Det innebar då för dem att de måste göra tjänst i en av nazisterna upprättad uniformerad arbetskår, som skulle sättas in på olika arbetsområden, framför allt i norra Norge. Även om de då inte hade vapen, utan spadar, befarade man att det var en kamouflerad form av rekrytering av unga män för senare utbildning i vapenhantering, och vad det kunde leda till var man mycket osäker på.

En dag bara flydde dessa fyra ynglingar snabbt till Sverige. En mycket dramatisk flykt, där de blev beskjutna från en tysk marinbåt, precis när de

från sin roddbåt steg i land på den svenska sidan. De hann dock sätta sig i säkerhet.¹⁹⁵

Pojkarna klarade sig och fick arbete i Sverige, bl.a. i den poliskår som norska motståndsrörelsen byggde upp i Sverige. Men det gick värre för två av pojkarnas fäder. De arresterades och torterades, för att tvingas tala om vart deras söner tagit vägen. Det var en svår tid för dem alla. Efter fem månader släpptes de från Grini. Ynglingarna återvände efter kriget och en av dem arbetade sedan som polis i Oslo i hela sitt yrkesverksamma liv.

Ransoneringskort

En annan yngling, som var i sextonårsåldern, berättade att eftersom det var så fattigt och sådan brist på livsmedel och att hans mor tvingades avstå från att äta, för barnens skull, flydde han till Sverige för att hans mor skulle kunna utnyttja hans ransoneringskort.

Han berättade att han blev väl omhändertagen i Sverige och att han så småningom kunde börja studera vid en skola någonstans i landet.

The map displays the Stora Tresticklan region, characterized by numerous lakes and forested areas. Key locations labeled include Bodalsviken, Rökullehögen, Rävmarken, Skallen, and Skallen. The map also shows various smaller lakes and settlements. An inset map titled 'Översiktskarta' provides a broader geographical context, showing the location of the study area within Norway and the Dals-Ed Kommun.

135

Rävmarken mellan Ed och Nössemark

I *Rävmarken*, en gränsbygd ett par mil från samhället Dals-Ed norrut mot Nössemark, fanns några väl utvalda, som hade inofficiellt uppdrag och förtroende från högsta ort att direkt bistå den norska hemmafronten och speciellt dess underrättelseverksamhet, berättar polisinspektör Magnusson i Ed.

Om detta står det i boken *KRIGSMANS ERINRAN. Beredskapen 1939–1945*.¹⁹⁶ Det var trafikbilägare *Oskar Widén* i Ed, skogsarbetare *Karl Johansson* på Vik, elektrikern *Algot Gustavsson* och hans bror *Harald*, busschaufför i Rävmarken.

En mycket betydelsefull roll i det här tysta spelet hade också lantbrukaren och gränspolisen *Arnold Molinder* i Rävmarken, en av de trygga och lyhörda skogslotsarna, som också var aktiv i kurirtrafiken.

Här avslöjas alltså att svenska försvaret bedrev direkt militärspionage mot tyskarna längs med och långt innanför Norges gräns, i tätt samarbete med den norska motståndorganisationens underrättelsetjänst.

För den som är intresserad av att läsa om hur denna spionorganisation var uppbyggd och organiserad hänvisas till flera ingående och intressanta böcker och skrifter. Där finns nyligen publicerade dagboksanteckningar och personliga skildringar, som ingående avslöjar dramatiska händelser. Det är förvånande att allt har kunnat hållas så hemligt genom åren, men flera bekräftar att de löften om absolut tystnad, som avgetts av dem som var involverade, har hållits på ett anmärkningsvärt bra sätt.¹⁹⁷

Rävmarkens missionshus

32. Rävmarkens missionshus (senare Betaniakapellet) tjänstgjorde som central för norska motståndsrörelsen och svensk kurirverksamhet.

Logi i lokalen och vapenförråd på vinden.

31. Invändigt i Rävamarkens missionshus.. Gränspolis Arnold Molinder längst till höger.

Vad som är särskilt intressant i denna undersökning om hur väckelserörelsens folk på olika sätt var aktiva under ockupationsåren är gränspolisen *Arnold Molinder* från Rävmarken, som utmärker sig på ett speciellt sätt.¹⁹⁸

Han var ledare för en kristen församling i sin hembygd och lät där bygga ett missionshus. I det missionshuset eller kapellet fick vilka som ville komma och ha samlingar. De stod helt fria. Från början fanns anknytning till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, men man sökte senare också kontakt med baptistsamfundet ÖM.

Molinder hade sitt hem på *Rökullehögen i Rävmarken*. Det ligger alldeles i början av en av landets bevarade nationalparker *Tresticklan*. Huset ligger enbart några kilometer från den norska gränsen och i det hemmet fick många flyktingar och kurirer en första paus, när de nått över på den svenska sidan.

Utanför Arnold Molinders hem var det som engelska flygplan släppte ned vapen, och som han i egenskap av lokalombud för Svenska Försvarsstabens underrättelsetjänst C-byrå tog emot, samlade in och förvarade. Det gjorde han tillsammans med en grupp Milorgsoldater, som där gick under namnet "skogshuggare".

Den känsliga frågan om var dessa vapen skulle förvaras löstes på det sättet att man hyrde ut missionshuset, dels till förläggning i själva kyrksalen av Milorgsoldaterna, dels på vinden för vapenförvaring. Det var väl knappast detta som Molinder hade tänkt sig att missionshuset skulle användas till när det byggdes.

Arnold Molinder patrullerade varje dag en sträcka på flera mil efter gränslinjen mot Norge. Han kände området mycket väl och kunde följa aktiviteterna på båda sidor. Det var många flyktingar som han kunde ta emot vid gränsen och vägleda vidare på bästa sätt. Han utgjorde också en uppmärksam iakttagare för de kurirer som skulle passera över gränsen med sina viktiga budskap till den norska Hemmafronten.¹⁹⁹

Allt var klappat och klart för den dag tyskarna skulle bli tvungna att kapitulera. När detta inträffade hade man på några timmar lastat upp 2,5 ton vapen, som snabbt kördes till Halden och som direkt kunde användes av Milorgsoldaterna för att säkra övertagandet av staden, när tyskarna lämnade Norge. Tyskarna hade blivit väldigt överraskade över det så snabbt upprättade försvaret.

På frågan om varför det inte alltid fanns tyska soldater som patrullerade i skogarna efter gränslinjen blev svaret, att det inte var så lätt att hitta i dessa utsträckta områden och denna ovanliga terräng. Där kunde de inte köra sina fordon och om tyskarna hade kommit ensamma "hade det nog inte blivit så roligt för dem"!

Tyvärr var det ändå åtskilliga norrmän som fick släppa livet till, i sin iver att få hjälpa sitt folk, eller att med hast fly över gränsen undan ett hot om arrestering och avrättning.²⁰⁰

16. Om norrmännens inställning till Sverige och svenskarna

Det säger sig självt att inställningen hos norrmännen till Sverige och Sveriges sätt att *tillåta permittenttrafiken* – tågtransport av tyska soldater till och från Tyskland genom Sverige – var minst sagt negativ.

Från Kornsjø i Norge till Trelleborg i Sverige gick i allmänhet ett tåg per dag och från Narvik till Trelleborg ett tåg per vecka. Senare fördubblades antalet tåg, som också gick via Helsingborg i Sverige.

När denna helvetesmaskin fullständigt översköljde Norge med dödande, förstörelse av egendomar, orsakade brist på livsmedel och andra förnödenheter, förde med sig mistänksamhet och familjesplittring, när norrmännen som utsatts för detta såg hur de, som utförde dessa illdåd, fick transporteras genom Sverige, då blev det mörkt i deras sinne mot Sverige och svenskarna, som sitter djupt i den norska folksjälen.

Samtidigt som de flesta norrmän idag uttrycker sin aversion mot detta handlingssätt är man ganska snar att tillägga det positiva i hur Sverige och svenskarna i de flesta fall på ett storartat sätt tog emot alla de många flyktingarna från Norge. Vart skulle de annars ha tagit vägen, frågar de sig?

När de sedan också fått vetskap om den omfattande hjälpen som svenskarna förmedlade och om underrättelseverksamhet och uppbyggandet av en hemlig norsk militärorganisation i Sverige blev det lite lättare.

Om man läser den hotfulla skrivelsen från Hitler och tänker på vad som skulle ha inträffat om Sverige inte tillåtit permittenttrafiken, den frågan kan väl ingen svara på. Det fanns ju också delade meningar i Sverige om saken. Tågtrafiken avbröts 1943. Något är det ändå i detta uppträdande från svensk sida, som man fortfarande har svårt att förstå.

Avslutning och sammanfattning

Som avslutning och sammanfattning på hela denna studie, som omfattar väckelserörelsens mobilisering i bön unionskrisåret 1905 och rörelsens nätverk mellan Norge och Sverige från mitten av 1800-talet och fram till och under ockupationstiden, är det en imponerande historisk andlig karta som framträder.

Det går inte att fånga in alla dessa fantastiska människor och alla de betydelsefulla skeenden som träder fram. Det är bara att böja sig för erfarenheten, kunskapen, tron, bibelkunskapen, visheten, uthålligheten och uppoffringen hos alla dessa enastående personer, som andas livskraft och mod.

Det är nyttigt att sätta dem i kontrast till alla de personer som framträder i en mycket mörkare dager. Människor som visat upp hänsynslöshet, hat, en ondskans fanatiska fundamentalism, en råhet och ett maktmissbruk, som saknar motstycke, och som andas tomhet, mörker och död.

Att ta fram siffror på alla de kanske upp till 50 millioner människor, som under andra världskriget mist sitt liv, blir så intetsägende och opersonligt.

Väckelserörelsens gränsöverskridande betydelse under ockupationen i Norge hade en stark social prägel. Man förmedlade matpaket och hade insamlingar för ekonomiskt stöd osv. En stor del handlade om att ta emot och ordna för de norska flyktingarna och att försöka fylla de andliga behov och den längtan efter social gemenskap som fanns bland dem.

Precis som bönen var en framkomlig väg 1905, vittnas det om att aldrig har man använt den möjligheten mer än under ockupationstiden. Det bads för alla dem som drabbades så hårt i kampen mot inkräktarna, och man visste också om att väckelsens folk i Sverige dagligen bad för Norge och norska folket.

Vi har också förstått att det fanns hemliga kontaktvägar för att förmedla hälsningar från församlingar och enskilda i Sverige till prövade vänner i Norge. Det ingav hopp och mod att leva vidare.

I Norge hade man, under dessa fem ockupationsår, en klar förvisning om att tyskarna skulle komma att förlora kriget. En äldre församlingsmedlem i Halden berättade att hon hela tiden fick tillförlitliga informationsblad, som hemligt spreds bland folket, om hur världsläget var.

Tyskarna skulle en dag bli tvingade att lämna Norge, frågan var bara när, och hur det skulle gå till. Det fanns hela tiden en underton av förtröstan och hopp.

Smörgårdsbordet

Jag vill därför avsluta min framställning med att ta fram en berättelse om ett smörgårdsbord!

En äldre medlem i metodistmenigheten i Halden berättar att när ockupationen var över och alla främmande soldater hade lämnat landet, blev församlingens kör inbjuden att komma till metodistkyrkan i Bengtsfors i Sverige. Flera än de som var med i kören följde också med.

Man åkte tåg, men fick byta till ett annat tåg i Bäckefors, där de skulle få vänta någon timme på att få åka vidare. Vännerna i Sverige hade då ordnat med ett stort smörgårdsbord! Vi trodde inte våra ögon. Ett smörgårdsbord fullt med god mat, det hade vi inte sett på länge. Vi blev överväldigade och åt med stor iver och tacksamhet.

Och när vi sedan var tillsammans med våra svenska vänner i en gudstjänst, upplevde vi att det var som det alltid hade varit, när vi gästade den församlingen, en enda stor gemenskap och värme. Detsamma upplevde vi, när vi senare under året också gästade församlingen och vännerna i Strömstad.

Är det inte vad det hela går ut på. Att få vara tillsammans och att få dela bordets gemenskap, där alla får plats. Det skulle vara intressant att fundera vidare på vad detta smörgårdsbord innehåller som vi ser framför oss i en framtid. Säkert blir vårt nästa gemensamma projekt ännu mer aktuellt, att kunna bjuda plats vid vårt smörgårdsbord och dela med oss av både lekamligt och andligt bröd.

Det berättas om en tysk soldat som stod på vakt i en trädgård utanför ett hus i Norge, när han genom det öppna fönstret hörde radions meddelande om att kriget var slut, kastade han sitt vapen i marken och sa, nu åker jag hem till min hustru och mina barn.

Väckelse eller väckelserörelse i kristen bemärkelse är benämningen på en ny eller förnyad egen erfarenhet av ett personligt möte med Kristus, menar man. Den möjligheten finns i alla kyrkor och samfund och är bevisligen nyckeln till framtidens gränsöverskridande gemenskap, där det gemensamma i väckelserörelsens budskap genom alla tider varit att Kristus genom att GE allt också kan HELA allt.

Jag citerar avslutningsvis en dikt som jag fick av en norsk vän, som nyss avlidit i en svår sjukdom. Han hette Per Høyer, var lärare och kom från Drammen.

Gi er din sak på jord, gi og gi med glede.

Gi din Gud ditt hjerte hen, gi din ringe neste,

Gi din uvenn og din venn, gi dem alt ditt beste.

Gi til du blir tom og arm, intet skal du miste.

Gi til du blir rik og varm, rikest på det beste.

Författaren till dikten heter Gustav Jensen, den var tonsatt och sjöngs i många kyrkor i Norge under mellankrigstiden.

Noter, källor och litteratur

-
- ¹ www.home.halden.net/grensegruppen
 - ² Anders Gustavsson. *Särtryck ur Gränsmöten. Kulturhistorisk antologi för Bohuslän, Dalsland och Østfold*. Se s 32, 33 under rubriken "Flöden över gränser, kulturkontakter längs svensk-norska gränsen under 1900-talet." Strömstads Museums Förlag, Uddevalla 1999.
 - ³ Ivar Bjørndal *Fra vannkraft til datakraft. Trekk fra Halden i hundrede og tredve år 1868–1998*. Se s 11, 12 i Del 1 under rubriken "Fra sagbruksdrift, svenskehandel og skipsfart". (Utgiven 1998).
 - ⁴ Arvid Johanson "Fra union til krig og frigjøring. Histroien om Halden, Berg og Idd 1900–1950". Se s 131 under rubriken "Norges største dissenterby". (Halden Arbeiderblad 1999).
 - ⁵ Arvid Johanson *Fra union til krig og frigjøring..* s 134.
 - ⁶ Ivar Bjørndal "Fra vannkraft til datakraft" s 89. Se också "1884–1984 Tistedal Baptistmenighet i 100 år".
 - ⁷ Ivar Bjørndal "Fra vannkraft til datakraft" s 89.
 - ⁸ Ivar Bjørndal "Fra vannkraft til datakraft" s 81, 82.
 - ⁹ Ivar Bjørndal s 88.
 - ¹⁰ Ivar Bjørndal s 91
 - ¹¹ Ivar Bjørndal s 91, 92.
 - ¹² Ivar Bjørndal s 92.
 - ¹³ Anders Gustavsson. "Sæt ikke vantro i min ovetroses stæd." Studier i folketro og folkelig religiositet s 124–127. Festskrift till Ørnulf Hodne. Novus Forlag 1995.
 - ¹⁴ Ivar Bjørndal *Bak farbrikkeporten. Minnen fra et arbeidsliv 1925–1975*. (Forum 2000) s 29, 30.
 - ¹⁵ Anders Gustavsson. *Sæt ikke vantro i min ovetroses stæd* s 141.
 - ¹⁶ Viktor Myrén. *Gränsfolk, självbiografisk roman*. Lindblads 1939.
 - ¹⁷ Viktor Myrén. *Gränsfolk*.
 - ¹⁸ Bjørndal. *Fra vannkraft til datakraft 1868–1998* s 17.
 - ¹⁹ *Betlehem misjonsmenighet 100 år*, Oslo 1997.
 - ²⁰ Frank Kiel Jacobsen, *Veien mot 1905. Fra Eda skans til Fredriksten*. s 69.
 - ²¹ Jan Sandström 2005. *Union med Norge 1814–1905, samt Arvika 1905–2005*. Kompendium, Årjängs bibliotek.
 - ²² Olaf Forstrøm, *Fredrikshald i 250 år 1665–1915* s 401. Fredrikshald 1915.
 - ²³ Olaf Fortsrøm, *Fredrikshald i 250 år 1665–1915* s 407.
 - ²⁴ Grete Brustad Nilsen *Unionsoppløsningen i norske og svenske*

-
- grensnetrakter Marker Historielag 1995 s 21.
- 25 Grete Brustad Nilsen s 21
- 26 *Militärt kring 1905*. Militära förberedelser och åtgärder i samband med unionskrisen. Försvarets krigshistoriska avdelning. Stockholm 1957. Hörsta Förlag. Slutord s 158.
- 27 XP är ett klassiskt symboliskt Kristusmonogram, som bygger på de två första bokstäverna av namnet Kristus i det grekiska alfabetet.
- 28 Frans Oscar Myrén, *Förkämpar i Markernas fromhetsrörelser, Missionshistoriska anteckningar från väckelserörelsens genombrott vid svensk-norska gränsen*. Kompendium s 2. (Bengtsfors Missionsförsamling).
- 29 Lydia Svärd, *Väckelserörelsens folk i Andra kammaren 1867–1911* .s 364. Missionsförbundets Förlag.
- 30 Stein Solberg, kompendiet *Vekkelsens ild på grensen* s 20. www.home.halden.net/grensegruppen.
- 31 Georg Scott kom från England, för att arbeta i engelska kyrkan. Han startade tidskriften Pietisten, som Rosenius övertog, när Scott landsförvisades 1842. Scotts insatser banade väg för väckelserörelsen i Sverige.
- 32 Hilding Pleijel, *På stugmötenas tid, till 100-årsminnet av konventikelplakatets upphävande 1858* s 31. (EFS förlag).
- 33 Apostlagärningarna kapitel 5 vers 29.
- 34 E J Ekman, *Inre Missionsens historia* s 238. Ny reviderad upplaga av N P Ollén.(H. Halls Förlag 1921).
- 35 Kroon/Rodhe *Kyrkohistoria* s 180. Norstedts 1959 2:a upplagan.
- 36 Ingulf Diesen *Veiryddere & Veien videre*. Hermon Forlag as 1994 i samarbaid med Det Norske Misjonsforbund.
- 37 Arne Bugge Amundsen *Kattegatt-Skagerak-regionenes kulturutvikling på 1800-tallet. Religiøse vekkingar og foreningsliv* Kristiansand 1987. Kapitlet "Vekkelser og bevegelser i Smaalene (Østfold) på 1800-talet, under rubriken Perioden fra 1875", s 122, 123. (Kristiansand 1987).
- 38 Arne Bugge Amundsen s 131 *Kattegatt-Skagerak-regionens kulturutvikling på 1800-talet*.
- 39 Alfred Jansson. *Prins Oscar Bernadotte*. s 81. Norsk översättning. Indre misjonsforlaget, Oslo 1949. Se också s 618 i Svenskt Biografiskt Uppslagsverk, "Drottning Sofia".
- 40 Citat från Bra Böckers Lexikon, under uppslagordet "Väckelse". Bokförlaget Bra Böcker AB 1982.
- 41 Domar Skafte *Väckelseprofiler i Fryksdalen på 1850-talet* s 5. Stiftshistoriska Sällskapet i Karlstad skriftserie nr 3 1992.
- 42 Kai Ørebach *Bedehus I Østfold*. Lunde Forlag AS 2006. På svenska sidan, se t.ex. *Vart tar väckelsens folk vägen?* Sven Halvarsson o Göran Gunner. Artos & Norma bokförlag 2006.
- 43 Viktor Myrén, *Kulturskildringar ut folkväckelsens historia* med förord av Erik Hjalmar Linder. Första delen "Mästaren vid gränsen" utkom 1936 på SMF:s Förlag, och följdes sedan av två ytterligare titlar, "De goda fotspåren" och "Det utlovade landet"

i samma serie. De trycktes upp på nytt 1959 (SMF) och 2004 genom Dals-Eds Missionsförsamling i genren hembygds litteratur. Böckerna har översatts till ett flertal språk och var också mycket kända i Norge.

- 44 Viktor Myrén fann sin mors bönealtare vid barndomshemmet och tog med sig en sten hem därifrån. Den låg länge på hans skrivbord. Men så småningom påminde den stenen honom om vad som hade skett i denna gränsbygd och han började skriva ner det han kom ihåg och om det mor Marja hade berättat. Kvinnornas roll i väckelserörelsen är uppseendeväckande. Mor Marja i Nössemark (1843–1916), Mary Holen (1806–1875), som bodde på gården Hallesby i Aremark. Om dessa båda kvinnor står det att det alltid brunnit på deras bönealtare och att deras insatser varit avgörande. Mor i Vall (1811–1870) från Karlskoga, vars son C J Nyvall blev banbrytare för den fria andliga verksamheten i Värmland och även i Norge, kan nämnas. Vi bör också påminna om den unga blinda kvinnan från Rømskog, som gick under namnet "Blinda Kari", vars insats banade väg för väckelsen i gränstrakterna.
- 45 Gunnar Holm *Nössemarks Missionsförsamling 1881–1981, en historik s.15.* (Dals-Eds Missionsförsamlings arkiv).
- 46 Frans Oscar Myrén, *Förkämpar i Markernas fromhetsröresler.* Kompendium s 94. (Bengtssons Missionsförsamlings arkiv).
- 47 Finns i Dals-Eds Missionsförsamlings arkiv.
- 48 Kai Ørebach *BEDEHUS i Østfold* s 37.
- 49 Anders Gustafsson s 144, under rubriken "Norsk-svenska möten i en gemensam gränsregion" i boken *Sæt ikke vantro i min ovetroes stæd.* Festskrift til Ørnulf Hodne. Novus Forlag, Oslo 1995.
- 50 Gunnar Hallingberg i *Kallelse och funktion.* En bok om Betlehemskyrkan i Göteborg vid 100-årsjubiléet 1961. s 120.
- 51 Göteborgs Veckotidning 22 februari 1917, med anledning av att tidningen firade 50 år.
- 52 Del av förordet I Samuel A. Johanssons bok, *Ur Minnet.* Smålandstidningens Förlag, Eksjö 1911. (Dals-Eds Missionsförsaml.bibliotek).
- 53 Gunnar Hallingberg, *Kallelse och funktion.* En bok om Betlehemskyrkan i Göteborg vid 100-årsjubiléet 1961. s 45.
- 54 Evangeliska missionsföreningen i Göteborg uppkomst och femtioåriga utveckling 1860–1010. s 73.
- 55 Gunnar Hallingberg, *Kallelse och funktion.* s 131–154.
- 56 Svenskt Biografiskt Lexikon. *Johansson Samuel August.* Stockholm 1973–1975. Band 20 s 310–312.
- 57 Jubileumsbilaga till Göteborgs Veckotidning den 19 november 1942.
- 58 *Betlehem gjennom 50 år.* Minnesskrift for Oslo frie misjonsforening og menighet. 23 sept. 1877 – 23 sept. 1927. s 41.
- 59 *Øvre, Indre og andre. Presse – og mediehistorien i Indre Østfold 1899–2000.* Olav Zakariassen. Askim/Mysen 2001. Mediae Øst Arttrykk as, Mysen.
- 60 Olav Zakariassen s 11.
- 61 Olav Zakariassen s 14.

-
- ⁶² Olav Zakariassen s 19.
- ⁶³ Protokoll från Ungdomsforeningen "Epwort-Ligaen", Metodistkirken I Halden, juni 1905.
- ⁶⁴ Bror Walan, Värmlands Ansgarieförenings förhistoria i "Värmlands Ansgarieförening 100 år".
- ⁶⁵ Svenska Morgonbladet den 11 maj 1905.
- ⁶⁶ *Boken om Dals-Ed*. Utgiven av Edstraktens Fornminnes - och Hembygdsförening 1976. s 66.
- ⁶⁷ Se under rubr. Väckelserörelsens Rikgränsmöten månadsskiftet maj/juni 1905.
- ⁶⁸ *Betlehem gjennom 50 år*. Minnesskrift for Oslo frie misjonsforening og menighet 1877-1927. s 57. Hans Dægum var predikant där i 8 år, flyttade sedan till Drammen och vidare till Skien.
- ⁶⁹ Sigmund Nakkim. *Vekkelsetid ved grensen. Historiska og læremessige trekk fra vekkelsetid i Rømskog fra 1800-tallet, og fram til 1910* s 17. Spesialavhandling i Kirkehistorie ved Det teol. Meneighetsfak.
- ⁷⁰ *Betlehem gjennom 50 år*, Minnesskrift for Oslo frie misjonsforening og menighet 1877-1927. s 54
- ⁷¹ *I skiftende tider*. Betlehem - Oslo frie misjonsforening og menighet 60 år. David Brændeland, s 24
- ⁷² *Betlehem gjennom 50 år*, s 42-43.
- ⁷³ Karl Palmberg var originell. Samtidig som han innehade en komministertjänst i Månsarp i Småland, var han ordf. i Jönköpings Missionsförening och medverkade på missionsmöten och årskonferenser i olika samfund, och på många platser i både Norge och i Sverige. Hans popularitet låg i hans fantasifulle och innerliga sätt att predika.
- ⁷⁴ *Mjøndalen frie misjonsforening Betel 1891-1951*. Centraltrykkeriet Drammen 1951.
- ⁷⁵ Gunnar Westin. *Den kristna friförsamlingen i Norden*, Frikyrkighetens oppkomst och utveckling. s 266. (Westerbergs 1958).
- ⁷⁶ Spesialoppgave i kirkehistorie av Jon Syver och S. Norbye, *Trekk fra vekkelsetider i Aremark og Øymark i tiden 1850-1905*. Menighetsfakultetet, Oslo 1976. Se också Harald Hofsøy, *Vekkelser i Aremark/Øymark 1905, Ørje*. Vidare Wisløff *Norsk kirkehistorie*, Band 3 s 170.
- ⁷⁷ Gunnar Westin *Den kristna friförsamlingen i Norden* s 289, och Carl Fr. Wisløff *Norsk kirkehistorie*. Bind 3 s 141 under rubriken "Vekkelser 1905".
- ⁷⁸ Wecko-Posten 18 maj 1905.
- ⁷⁹ Emil Melander *Blad ur min levndasbok* s 176. J A Lindblads Förlag. Uppsala. Andra upplagan 1927.
- ⁸⁰ Emil Melander *Blad ur min levndasbok*. s 175. s 175.
- ⁸¹ Emil Melander, *Drottning Sophia, några minnesblad* J A Lindblads Förlag 1915, 3:e upplagan.
- ⁸² "1905 - unionsuppløsningens år. Nya perspektiv på ett svenskt-norskt drama". Torbjörn Nilsson & Øystein Sørensen. Carlsson Bokförlag. Gavs ut i samband med att det 2005, var hundra år efter unionsuppløsningen. s 181, 187.

-
- 83 "1905 – unionsupplösningens år. Nya perspektiv.." s 187. (se not 82).
- 84 Alfred Jansson. *Prins Oscar Bernadotte* s 172. Indremisjonsforlaget as Oslo 1949.
- 85 Alfred Jansson *Prins Oscar Bernadotte*. s 176
- 86 Svenskt Biografiskt Uppslagsverk s 618. Torgny Nevéus.
- 87 Emil Melander. *Drottning Sophia, några minnesblad* s 147. (Lindblads)
- 88 Wisloff. *Norsk Kirkehistorie Bind 3.* s 140.
- 89 Albert Lunde. *En levnadsteckning av Martha Lunde*. s 69. (Förlaget Filadelfia 1948).
- 90 Albert Lunde. *En levnadsteckning av Martha Lunde*. s 71-75.
- 91 Avslutning på artikeln i Svenska Morgonbladet den 25 maj 1905, som handlade om Lundes uppmärksammade stockholmbesök under maj månad.
- 92 Albert Lunde. *En levnadsteckning av Martha Lunde*. s 66.
- 93 Alfred Jansson *Prins Oscar Bernadotte*. s 176 i norsk översättning. Indremisjonsforlaget Oslo 1949.
- 94 Drammens Tidende den 4 juni 1905.
- 95 Inger Hammar *För freden och rösträtten – Kvinnorna och den svensk-norska unionens sista dagar*. s 74 och 77. (Nordic Academic Press 2004).
- 96 Göteborgs Veckotidning den 8 juni.
- 97 Smaalenenes Amtstidende, Fredrikshald (Halden) den 7 juni 1905.
- 98 Smaalenenes Amtstidende den 7 juni 1905.
- 99 Protokollen visar på ett stort lekmannaengagemang vid gränsmötena. 1905 var antalet mötesbesökare i Hån, Töcksmark omkring 3000. (Töcksfors missionsförsamling, Föreningsarkivet, Karlstad).
- 100 Protokollet hämtat från Dals-Eds Missionsförsamlings arkiv. Det är anmärkningsvärt att man 1905 kunnat ordna med servering för 1500 personer, dessutom med logi för många långväga gäster.
- 101 Tidningsreferat från gränsmötena 1905 i Arvika tidning den 30 maj. Reportern inleder sitt referat från Charlottenberg, den 28 maj, med: "Nu i dessa tider då split och ofördragsamhet föds i brödrafolkens hjärtan, är det sämja". Han poängterar på så sätt mötenas betydelse i gränskonflikten.
- 102 Referatet innehåller uppgiften om att ett telegram skickats från gränsmötet till kung Oscar II. Det var undertecknat av Østgaard och Odhelius, där man önskar kungen Guds välsignelse, och en önskan om att han "måtte leda de unionella förhandlingarna till ett gott resultat".
- 103 Man kan dock märka en politisk underton i förkunnelsen.
- 104 Tidningen nämner om att det vid avslutningen på gränsmötet lästes upp ett svarstelegram som kommit från kung Oscar, där kungen tackar för hälsningstelegrammet och "uttalar samma önskan om Brödrafolkens väl".
- 105 Tidningen Drammens Tidende hade först ett referat från gränsmötet i Charlottenberg, och fortsätter sedan med gränsmötet på Hånsfjället, som ligger på gränsen mellan Ørje och Töcksmark. Här kan man lägga märke till att många tyckt det vara "riskabelt" att samlas till stormöte, under rådande krisläge.

-
- ¹⁰⁶ I avslutningen på referatet återges den resolution som antogs vid gränsmötet i Dals-Ed den 4 juni, som uttrycker en bön om: [...] "at freden mellom Nordens folk maa bevares og styrkes til hvarandres vel".
- ¹⁰⁷ Referat i Svenska Morgonbladet den 8 juni, som avslutas med att konstatera att mötena kan bli inledningen till en rörelse, som kan få "stor betydelse under nuvarande situation".
- ¹⁰⁸ Vid mötet i Dals-Ed föreslogs att anordna ett demonstrationståg till Norge för att visa sin solidaritet och om fortsatt fred med norrmännen. Efterforskningar visar att en sådan demonstration aldrig blev av.
- ¹⁰⁹ Samuel A. Johanssons bön vid gränsmötet i Dals-Ed den 3-4 juni 1905. Här publicerad på första sidan i Smaalenene Amtstidende den 8 juni, vid sidan om artikeln, som proklamerar Stortingets ensidiga 7:e juni-beslut om unionens upplösning. Ett märkligt sammanträffande.
- ¹¹⁰ En analys av Samuel A Johansson bön finns under kapitel 7 "Bönen".
- ¹¹¹ *Förkämpar i "Markernas" Fromhetsrörelser. Missionshistoriska anteckningar från väckelserörelsens genombrott vid svenska-norska gränsen.* Kompendium 2005 s 94. (Bengtsfors Missionsförsamling).
- ¹¹² Bengtsfors Missionsförsamlings sångkörs 30-årsskrift av F. O. Myrén. s 2
- ¹¹³ Årsbok för Värmlands och Dalslands distrikt av Svenska Missionsförbundet 1941. Hämtat från Föreningsarkivet, Karlstad.
- ¹¹⁴ Frans Oscar Myrén visar på vilket genomslag bönen, från den "gamle veteranen hade".
- ¹¹⁵ *VÆR FRA VEST. Fra metodistkirkens historie i Norge.* Ingvar Haddal. Luther Forlag i samarbeid med Norsk Forlagsselskap. s 142, 144.
- ¹¹⁶ Inger Hammar. *För freden och rösträtten.* Under rubriken "Union i kras. Röster och reaktioner". s 77. Nordic Academic Press.
- ¹¹⁷ Dag Thorkildsen i boken 1905 - *Unionsupplösningens år. Nya perspektiv på ett svenskt-norskt drama.* Under rubriken Kyrkan och 1905. (Carlssons Förlag 2005).
- ¹¹⁸ Emil Melander, *Drottning Sophia. Några minnesblad.* J A Lindblads Förlag. Uppsala 1893.
- ¹¹⁹ Emil Melander. *Drottning Sophia. Några minnesblad* s 134, 135.
- ¹²⁰ Jan Sandström. *Union med Norge 1814-1905, samt Arvika 1904-1905.* Under rubriken "Unionens tillkomst." Årjängs Bibliotek 2005.
- ¹²¹ Artikeln inte signerad. I samma nummer publicerades Samuel A Johanssons bön och referaten från gränsmötena.
- ¹²² En intressant artikel i Metodisterna tidning Kristelig Tidende den 16 juni, som på ett klargörande sätt speglar stämningen i Norge.
- ¹²³ Fanns med i *Unionen på grensen. Texter og bilder fra Haldens historiske samlingers utstilling på Fredrikstens festing.* Utgitt av Haldens historiske samlinger 2006.
- ¹²⁴ J. P .Norberg efterträdde Samuel A. Johansson som pastor och föreståndare för "Evangeliska Missionsföreningen i Göteborg" 1902. (Nuvarande Betlehemkyrkans Missionsförsamling). Norberg var också samtidigt Samuel A. Johanssons

medarbetare i Göteborgs Veckotidning. Se Gunnar Hallingberg *Kallelse och funktion" En bok om Betlehemkyrkan i Göteborg vid 100-årsjubiléet 1961. s 226.*

- ¹²⁵ Samuel A Johansson långa artikel är ett för honom karaktäristiskt sätt att inför den urtima Riksdagen ge nyanserade synpunkter på en fredlig lösning av den uppkomna unionskrisen.
- ¹²⁶ Rubrikerna fanns inte med i den ursprungliga texten.
- ¹²⁷ Enligt Ingmar Gustafsson i boken *Fred och Försvar i frikyrkligt perspektiv 1900–1921* (Uppsala 1987) pågick det omkring 1905 inom SMF en debatt mellan en konservativ del, som representerades främst av Waldenström/Norberg, en liberal, och en mer vänsterinriktad del. Detta avspeglades också i inställningen till unionen. Här framstår, och det framgår tydligt i denna undersökning, i motsats till vad Gustafsson framhåller, att Samuel A Johanssons framtoning var mer liberal än konservativ, även om hans syn på kungens ställning var konservativ. I GV den 23 november 1905 skriver Samuel A Johansson, under rubriken "Hur yttrar sig ett sant fosterlandssinne"? "Från partisynpunkt kan jag alltså varken sluta mig till de konservativa eller liberalerna...Att ensidigt ta hänsyn till "äran", utan att i förening med äran tillika ta hänsyn till det helas väl, det är en missriktad fosterlandskärlek. I det avseendet syntes mig liberalerna vara mer nyktra och allsidiga i sin blick". I artikeln är Johansson också mycket kritisk till socialdemokraterna, där han menar att dessa "synes kunna offra allt för utförandet av sin socialdemokratiska plan. Socialdemokraterna betyder för dem mer än fosterlandet".
- ¹²⁸ Erik Boström, som då var svensk statsminister, sammanställde för det som var normmännens önskan, att få upprätta egna konsulat, ett lagförslag på sex punkter, som normmännen kallade "de boströmske lydrikepunkter". Detta var upprörande, eftersom det innebar att den svenske utrikesministern vid vissa tillfällen kunde avsätta en konsul som verkade "förstyrrende mellan de forente riker og vedkommende fremmede makt". Det innebar att "en norsk embestmann kunne bli avsatt av svenskene, dessuten skulle alltid Sverige nevnes foran Norge i de norske konsulernes diplomer". I Norge förde den svenska regeringens förslag till våldsamma reaktioner. Bl.a. som en följd av detta misslyckande avgick Boström som svensk statsminister i april 1905. <http://www.nb.no/baser/1905>.
- ¹²⁹ Rubrikerna fanns inte med i den ursprungliga texten.
- ¹³⁰ Svenska Morgonbladet den 10 juni 1905.
- ¹³¹ Den skarpa ton som här förmedlas i Kristelig Tidende om P P Waldenström, kan säkert förklaras md att den publicerades den 22 september, just när fredsförhandlingarna var inte i sitt mest dramatiska skede. Dagen efter, den 23 september blev fredsöverenskommelsen klar.
- ¹³² Lektor P. Waldenström. *Ett biografiskt samlingsverk om hans liv och verksamhet*, under redaktion av A.Ohldén. Andra upplagan. Uppsala J A Lindblads Förlag 1918. s 222.
- ¹³³ Alfred Jansson. *Prins Oscar Bernadotte* s 158. (Indremisjonsforlaget as Oslo 1949).
- ¹³⁴ Filmen *Shadowlands* 1993 om C S Lewis liv. Lewis gestaltad av Anthony Hopkins.
- ¹³⁵ Svenskt Biografiskt Uppslagsverk." Drottning Sofia". s 618.
- ¹³⁶ Svenskt Biografiskt Uppslagsverk." Drottning Sofia". s 618.

-
- ¹³⁷ Alfred Jansson. *Prins Oscar Bernadotte*. s 284 i svenska översättningen Stockholm 1848.
- ¹³⁸ Carl Fredrik Wisløff. *Norsk Kirkehistorie* Bind 3. s 140.
- ¹³⁹ E. Melander. Drottning Sophia. Några minnesblad. s 224. (Uppsala J A Lindblads Förlag 1893).
- ¹⁴⁰ Professor Yngvar Nielsen var en ledande personlighet i Oslo och besökte ofta slottet. Se s. 224 i Emil Melander Drottning Sophia.
- ¹⁴¹ Emil Melander. *Drottning Sophia*. s 136.
- ¹⁴² Emil Melander. *Drottning Sophia*. s 239.
- ¹⁴³ Emil Melander. *Drottning Sophia*. s 110..
- ¹⁴⁴ *Unionsoppløsningen i svenske og norske grensetrakter* 1905. Marker Historielag 1995. Olov Robertsson s 52.. Redaktör Grete Brustad Nilsen.
- ¹⁴⁵ *Paul Peter Waldenströms Minnesanteckningar 1838–1875*. s. 337. Stockholm. Svenska Missionsförbundets Förlag 1928.
- ¹⁴⁶ Emil Melander. *Blad ur min levnadsbok*. Andra upplagan s 341. Lindblads Förlag. Uppsala 1927.
- ¹⁴⁷ Dag Thorkildsen "Kyrkan och 1905" s 187 i Torbjörn Nilsson & Øystein Sørensen (red.), 1905 – *Unionsuppløsningens år. Nya perspektiv på ett svenskt-norskt drama*. (Carlsson 2005).
- ¹⁴⁸ Dag Thorkildsen s 181, 182.
- ¹⁴⁹ Dag Thorkildsen s 182
- ¹⁵⁰ Dag Thorkildsen s 182.
- ¹⁵¹ Dag Thorkildsen s 191.
- ¹⁵² Dag Thorkildsen s 194, 195.
- ¹⁵³ Dag Thorkildsen s 192.
- ¹⁵⁴ Dag Thorkildsen s 200.
- ¹⁵⁵ Dag Thorkildsen s 195.
- ¹⁵⁶ Göteborgs Veckotidning 24 augusti 1905.
- ¹⁵⁷ Åke Gustafsson. *Riksgränshistoria & gränsöversyner. Från Svinesund till Haparanda*. s. 155. (Lantmäterier Kartförlaget).
- ¹⁵⁸ Läs gärna hela artikeln, om unionsupplösningen, av Ola Larsmo i Dagens Nyheter den 17 maj 2005.
- ¹⁵⁹ Olaf Forstrøm *Fredrikshald I 250 år 1665–1915* s 399 under kapitlet AARET 1905. (Utgiven Halden 1915).
- ¹⁶⁰ Olaf Forstrøm s. 405.
- ¹⁶¹ Olaf Forstrøm s. 406.
- ¹⁶² Olaf Forstrøm s 407.
- ¹⁶³ Olaf Forstrøm s 408.
- ¹⁶⁴ Vi låter Samuel A Johansson tolka väckelserörelsens tankar, känslor och tacksamhet över fredsöverenskommelsen. Det gör han i i en lång artikel i GV den 26 oktober 1905 med rubriken "Efter unionsupplösningen". Man kan här känna igen hans sätt att argumentera och agera genom hela krisprocessen 1905.
- ¹⁶⁵ En avgörande kristen inställning som Samuel A Johansson ofta framfört.

-
- ¹⁶⁶ En högst ovanlig utgång på en gränskonflikt, menar Samuel A Johansson.
- ¹⁶⁷ Rubrikerna fanns inte med i den ursprungliga texten.
- ¹⁶⁸ Arvid Johanson *Fra union til krig og frigjøring. Historien om Halden, Berg og Idd 1900–1950*. s 27. (Halden Arbeiderblad 1999).
- ¹⁶⁹ Sogneprest Einar Diesen "Aremark og Øymark en prestgjeldebeskrivelse fra 1909, där han nämmer om religiösa "takkefetsjer" på flera platser, och överallt med ett stort inslag av svenskar.
- ¹⁷⁰ 1884–1984 Tistedal Baptistmenighet i 100 år. s 35. (Tryckt i Halden 1984).
- ¹⁷¹ Einar Rimmerfors. *Årsbarn med seklet*. s 155. (Gummessons 1976).
- ¹⁷² Gudrun Rydberg. *Hembygden Dalsland 2005*. Dalslands Forminnes- och Hembygdsförbund. s 85. Se också Arvid Johanson, *Grenseland i ofredsår. Halden og distriktet under den andre verdenskrig 1939–45*. Halden Sparebanks 150 års jubileum. Halden 1985.
- ¹⁷³ *Hembygden Dalsland 2005*. Gudrun Rydberg. Dalslands Fornminns- och Hembygdsförbund. s 11 och 85.
- ¹⁷⁴ Stig Roth. *Kontakt over gränsen. Ett svenskt-norskt samarbeide under Norges okkupation. Dalsland – Østfold – Bohuslän 1942–1945*. Dalslands Hembygds- och Forminnesförbund.
- ¹⁷⁵ Arikel i Årsbok för Värmlands- och Dalslands distrikt av Svenska Missionsförbundet 1941. (Föreningsarkivet, Karlstad).
- ¹⁷⁶ Bertil Nordenstig var föreståndare 1968–1982 för Värmland och Dalslands distrikt av Svenska Missionsförbundet.
- ¹⁷⁷ *Töcksfors Missionsförsamlings hundraårsskrift*. Föreningsarkivet Karlstad.
- ¹⁷⁸ Ingulf Diesen var föreståndare för Det norkse misjonsforbund 1971–1981.
- ¹⁷⁹ Bertil Nordenstig i *Töcksfors Missionsförsamlings hundraårsskrift*.
- ¹⁸⁰ Hämtat från Stavviks efterlämnade skrifter från det att han var sekreterare i Dalslands Missionsförening omkring 1946–1947.
- ¹⁸¹ Gunnar Westin. *Den kristna friförsamlingen i Norden*. s 273 och 289. Weserberg Förlag Stockholm 1958.
- ¹⁸² Bertil Paulson m.fl. *En man sänd av Gud. En vänbok om Frank Mangs*. Gummessons 1957.
- ¹⁸³ *Betlehem Misjonsmenighet 100 år*. s 119. Tryckt i Oslo 1977.
- ¹⁸⁴ 1884–1984 Tistedal Baptismenighet i 100 år. s 45. (Halden 1984).
- ¹⁸⁵ *Oslo Baptistmenighet i 100 år 1884–1984*. s 81. (Oslo 1984).
- ¹⁸⁶ *Betlehem misjonsmenighet 100 år.s*. 95. (Oslo 1997).
- ¹⁸⁷ Einar Rimmerfors. *Årsbarn med seklet*. s 161. (Gummessons 1976).
- ¹⁸⁸ Se i denna undersökning kapitlet "Väckelserörelsens Riksgränsmöten månadsskiftet maj/juni 1905".
- ¹⁸⁹ *Årsbok för Värmland/Dalslands distrikt av Svenska Missionsförbundet 1941*. s 84.
- ¹⁹⁰ Einar Rimmerfors. *Årsbarn med seklet*. s 156. (Gummessons 1976).
- ¹⁹¹ Einar Rimmerfors. s 158.
- ¹⁹² Nössemark – Dalsländsk gränsbygd i ord och bild. s 545. Nössemarks Hembygds – och Samhällsförening. Tryckt 1985.

-
- ¹⁹³ Einar Rimmerfors. *Årsbarn med seklet*. s 150–160.
- ¹⁹⁴ Einar Rimmerfors. s 160.
- ¹⁹⁵ Fått av Gun Gustavsson, Bengtsfors.
- ¹⁹⁶ Åke Williams. *Krigsmans erinran. Beredskapen 1939–1945*. s 405. Göteborgs-Posten. Tre Böcker.
- ¹⁹⁷ Stig Roth. *Kontakt över gränsen. Ett svenskt-norskt samarbete under Norges ockupation. Dalsland – Østfold – Bohuslän. 1942–1945*, med kommentarer i fotnoter av Gudrun Rydberg. Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund.
Se också - *Vi gjorde det bästa vi kunde av det vi hade. Minnen från beredskapen i Bohuslän och Dalsland*. Sammanställda av Dan Wikström. Stiftelsen Bohusläns Försvarsmuseum. Uddevalla 2010.
- ¹⁹⁸ Gudrun Rydberg i *Hembygden Dalsland 2005* s 85. (Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund). Se också "Händelser vid gränsen – under andra världskriget". Specialarbete, Martin Källgård, Ed och "Minnen och dagboksanteckningar" av Gunnel Kvarnström. Sök på Dals-Eds Bibliotek.
- ¹⁹⁹ Arvid Johanson, *Grenseland i ufredsår. Halden og distriktet under den andre verdenskrigen 1939–45*. s 109 i kapitlet "Musketärer og kurärer". (Halden Sparebanks 150-års jubileum Halden 1985).
- ²⁰⁰ I boken *De kuvar aldrig oss* av Per Hansson skildras familjen Morsets heroiska kamp mot nazismen och den tyska ockupationen i norska och svenska gränstrakter, vid Trondheim. Den norska titeln på utgåvan är: "*Og tok de enn vårt liv*".

Information om illustrationerna

Omslag Elionor Johansson.

1. Tullvisitation i Nössemark. En tidstypisk bild från gränshandeln med Norge 1905, hämtad från "Nössemark - Dalsländsk gränsbygd i ord och bild" 1985. Publicerad med tillstånd av Zakariasson.

2. Viktor Myrén. Dalslands - och gränsbygdens folklivsskildare, porträtterad av Olle Poignant. Från boken "Mästaren vid Gränsen" av Viktor Myrén. Gummessons 1958.

3. Frans Oscar Myrén. Bild från Bengtsfors Missionsförsamlings arkiv.

4. Hans Nielsen Hauge, publicerad med tillstånd från Haugemuseet, Fredrikstad.

5. Carl Olof Rosenius. Publicerad med tillstånd från Evangeliska Fosterlandsstiftelsen.

6. P P Waldenström. Från David Brændeland "I skiftende tider 'Betlehem' Oslo frie misjonsforening og menighet gjennom 60 år" 1937.

7. Samuel A Johansson. Från "Evangeliska missionsföreningen i Göteborg uppkomst och 50-årig historiska utveckling 1860-1910". (1910).

8. GöteborgsVeckotidning 1905. Från Folkrörelsernas arkiv i Göteborg.

9. A.C. Ødegaard. Hämtad från Olav Zakariassen "Øvre, Indre og andre. Presse og mediehistorien i Indre Østfold 1899-2000. Askim/Mysen 2001.

10. Metodistkirken i Halden. Foto Torgeir Tveter.

11. O B Odhelius. Från "Töcksmarks missionsförening 100 år 1882-1982. Gud är trofast".

12. Hans Dæglum. Från David Brændeland "I skiftende tider. Betlehem - Oslo frie misjonsforening og menighet gjennom 60 år". Oslo 1937.

-
13. Albert Lunde. Från Alfred Jansson. Prins Oscar Bernadotte. Norsk översättning. Indremisjonsforlag Oslo 1949.
 14. Calmeyergatens misjonshus i Oslo. Sörensen. Hämtad från Aerflot, Andreas. Norsk Kirkehistorie. Publicerad med tillstånd av Luther Forlag.
 15. Blasieholmskyrkan i Stockholm från Alfred Jansson "Prins Oscar Bernadotte". Indremisjonsforlag Oslo 1949.
 16. Karta över gränstrakterna Østfold/Värmland/Dalsland. IT Simapdekor AB, Munkedal.
 17. Annons om riksgränsmötena vid gränsen, införd i Svenska Morgonbladet 5 Maj 1905.
 18. Håns missionshus vid gränsen mellan Ørje och Töcksfors. "Arkivbilder från förr" genom Lars Brander.
 19. Missionskyrkan i Charlottenberg. Bilden hämtad från "Eda missionsförsamling 75 år 1878-1953".
 20. Backens missionshus i Nössemark. Dals-Eds missionsförsamlings arkiv.
 21. Marknadsplatsen i Dals-Ed, där gränsmötet 1905 anordnades. Fotot från bildarkivet i Dals-Eds kommun.
 22. Bild från Stormöte i Dals-Ed 1898 med P P Waldenström. Dals-Eds Missionsförsamlings arkiv.
 23. Smaalenenes Amtstidenden 8 juni 1905. Avfotograferad genom Nasjonalbiblioteket, Oslo från originalutgåvan. Med tillstånd från Biblioteket, Halden.
 24. Metodisternas tidning Kristelig Tidende, Oslo den 11 augusti 1905. Från mikrofilm-avdelningen, Nasjonalbiblioteket i Oslo.
 25. Drottning Sophia. Från E Melander "Drottning Sophia. Några minnesblad" J.A. Lindblads Förlag 1915.
 26. "Takkefesten" vid gränsen mellan Bjørkebekk i Norge och Nössemark i Sverige. Anordnades den 5 November, efter den fredliga unionsuppgörelsen. Bilden hämtad från "Nössemarks Missionsförsamling 1881-1981". Gunnar Holm. (Dals-Eds Missionsförsamlings arkiv).
 27. Avslag "på tyska". Faksimil från "Betlehem Misjonsmenighet 100 år" 1977, sid 92.

28. Dals-Eds Missionshus dit många norska flyktingar togs emot. Foto från Bildarkivet i Dals-Eds kommun.

29. Thor Carlsson. Faksimil från "Årsbok för Värmlands och Dalslands distrikt av Svenska Missionsförbundet 1941"

30. Karta från gränsområdet Rävmarken, Boksjön, Rökullehögen och Bodalsviken. Gamla upptrampade gångstigar mellan Sverige och Norge, som numera går genom den kända nationalparken Tresticklan. Användes under ockupationstiden för flyktingar och för den norska motståndsrörelsen och där engelska flygplan i fallskärmar släppte ner containers med vapen. IT Simapdekor AB, Munkedal

31. Invändigt i Rävmarkens missionshus. Foto genom Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund. Från Arnold Molinders privata fotoalbum.

32. Rävmarkens missionshus, senare kallat Betaniakapellet. Foto genom Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund.

Nobels Fredspris 2011 tilldelades tre kvinnor, som bl.a. kämpat för att få ett slut på inbördeskriget i Liberia. Kvinnorna hade under lång tid, i regn som i solsken, samlats vid fiskmarknaden i Monrovia. Iklädda sina vita t-shirtar och över religiösa grupperingar bad och sjöng man outtröttligt för fred. Och man lyckades till slut få krigsherrarna att lyssna på dem och det blodiga inbördeskriget att upphöra.

Den 7 juni 1905 beslutade Stortinget i Norge att ensidigt säga upp unionsavtalet med Sverige, som 1814 upprättats under väpnat tvång från svensk sida. Reaktionerna från Sverige blev dramatiska. En överhängande fara för krig uppstod. Den gränsöverskridande väckelserörelsen möttes detta år till stora manifestationer. Man bad och argumenterade för en fredlig lösning. Boken dokumenterar och lyfter fram denna rörelsens betydelse för den fredliga upplösningen av unionen.

1940 ockuperades Norge av Hitlertyskland. Vad betydde den gränsöverskridande väckelserörelsen under ockupationstiden? Den norske missionsföreståndaren Christian Svendsen säger i Einar Rimmersfors bok "Årsbarn med seklet": "Vi ska inte glömma den grupp av unga normän, som 1941 dömdes till döden och skulle avrättas en tidig morgon. De tillbringade hela natten i bön, de gav trosfriska vittnesbörd för sina vakter och de uppmuntrade varandra in i det sista. Till oss andra sände de hälsningen - Hat ikke dem, som tar vort liv. Bygg Norge i kjærlighet! - Det var efter den hälsningen, som de kristna lokalerna i Oslo var fyllda till bristningsgränsen av bara bedjande. Det pågick en hel månads tid, och den andan dröjde länge kvar över de kristna kyrkorna i Norge.

© Gunnar Olsson 2012

ISBN 978-91-637-0448-2